

OSOKORKY

Wetland Park

АТЛАС БІОРІЗНОМАНІТТЯ
ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

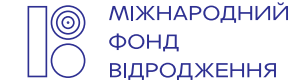
КИЇВ

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ:

Тексти для каталогу птахів: Юрій Солобай, Людмила Пейч. Укладач «Альбому біорізноманіття»: Ольга Паржицька. Дизайн: Лео Чиковані. Рецензування: Пархоменко Віктор Володимирович, орнітолог, ГО Українська природоохоронна група; Василюк Олексій Володимирович, м.н.с. відділу моніторингу та охорони тваринного світу Інституту зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України.

Цей «Атлас біорізноманіття Екопарку Осокорки» створений в межах ініціативи з розвитку екологічної політики й адвокації в Україні, що здійснюється Міжнародним фондом «Відродження» за фінансової підтримки Швеції.

ДУМКИ, ВИСНОВКИ ЧИ РЕКОМЕНДАЦІЇ НАЛЕЖАТЬ АВТОРАМ/АВТОРКАМ ЦЬОГО ВИДАННЯ І НЕОБОВ'ЯЗКОВО ВІДОБРАЖАЮТЬ ПОГЛЯДИ УРЯДУ ШВЕЦІЇ. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗМІСТ НЕСЕ ВИКЛЮЧНО ГО «ЕКОПАРК ОСОКОРКИ»

Ми щиро вдячні нашим друзям-педагогам Скандинавської гімназії м. Києва: директорці Пушкарьовій Тетяні Едуардівні та рушію проєкту у школі – Боганець Наталії Пантеліївні. До підготовки матеріалів видання долучилися учні гімназії:: Архіпова Ольга, Волинець Наталя, Губень Анастасія, Дембровський Ян, Жуков Микита, Замостьян Остап, Клімук Вероніка, Косенко Анна, Малиновська Анастасія, Матюніна Анна, Машевська Єлизавета, Павлов Олексій, Петров Денис, Пивоварова Олександра, Подопрігора Роман, Почекіна Ксенія, Ржаксинський Іван, Свідерська Євгенія, Стрепетова Анна, Терebій Олександр, Харечко Михайло, Федоритенко Олександра, Яропуд Богдан.

ДЯКУЄМО!

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

Територія проєктованого об'єкту природно-заповідного фонду (далі - ПЗФ) репрезентує заплавний тип ландшафтів і має давню історію формування та розвитку пов'язану з утворенням долини Дніпра. На фрагменті Військово-топографічної карти (мал. 12), надрукованої у 1915 році, зйомка для якої проходила у 1868-1869 роках, зображено природну заплаву Дніпра та болотний комплекс на лівобережжі, які існували до розбудови міста Києва.

Південна частина київського лівобережжя аж до ХХ ст. залишалася ареною традиційного землекористування в заплаві Дніпра. Саме це і сприяло збереженню тут природних ландшафтів, гідрографічна мережа заплави (протоки, стариці, озер) залишалася майже в первісному виді, розмаїття лук і верболозів служило прихистком птахам і звірам, а весняне водопілля (повінь) щороку міняло природне полотно заплави, збагачуючи і оновлюючи його. А люди, що мешкали тут, жили рибальством та сінокосінням – багатствами, що з надлишком пропонувала Природа.

Тутешнє урочище Небреж (залишок великого лівобережного заплавного масиву Дніпра) та розташоване в ньому однойменне озеро (між селами Осокорки та Бортничі) зафіксоване топографами 1860-х рр. як заболочені луки зі старицями. Озеро Небреж в не порушеному стані залишалося до початку 1960-х рр., коли його перерізала дамба каналізаційного колектора. Протягом 1990-х рр. воно та сусідні озера – Тягле, Мартишів та Вирлиця використовувалися як піщані кар'єри для намівання житлового масиву Осокорків [1,2]. Внаслідок цього водойми значно збільшилися у площі. Станом на сьогодні – Небреж - це 8-е за площею озеро в місті Києві (0,44 кв.км). І хоча сьогодні озера трансформовані людською діяльністю, проте вони є складовою унікального комплексу Осокорківської заплави і визначають як гідрологічний режим прилеглих територій, так і світ біоти, що мешкає тут. Спекуляція стосовно озер Небреж та Мартишів виникла завдяки нормативному

документу КМДА (№ 200 від 08.02.2002 р.), яким низка водних об'єктів (оз. Вирлиця, 3 водойми без назви, озера Сонячне, Тягле, Небреж, Мартишів, Святище) розглядалися не як водойми природного походження – заплавні озера, а як «об'єкти незавершеного будівництва», які можна трансформувати та забудувувати без певних наслідків для екосистеми.

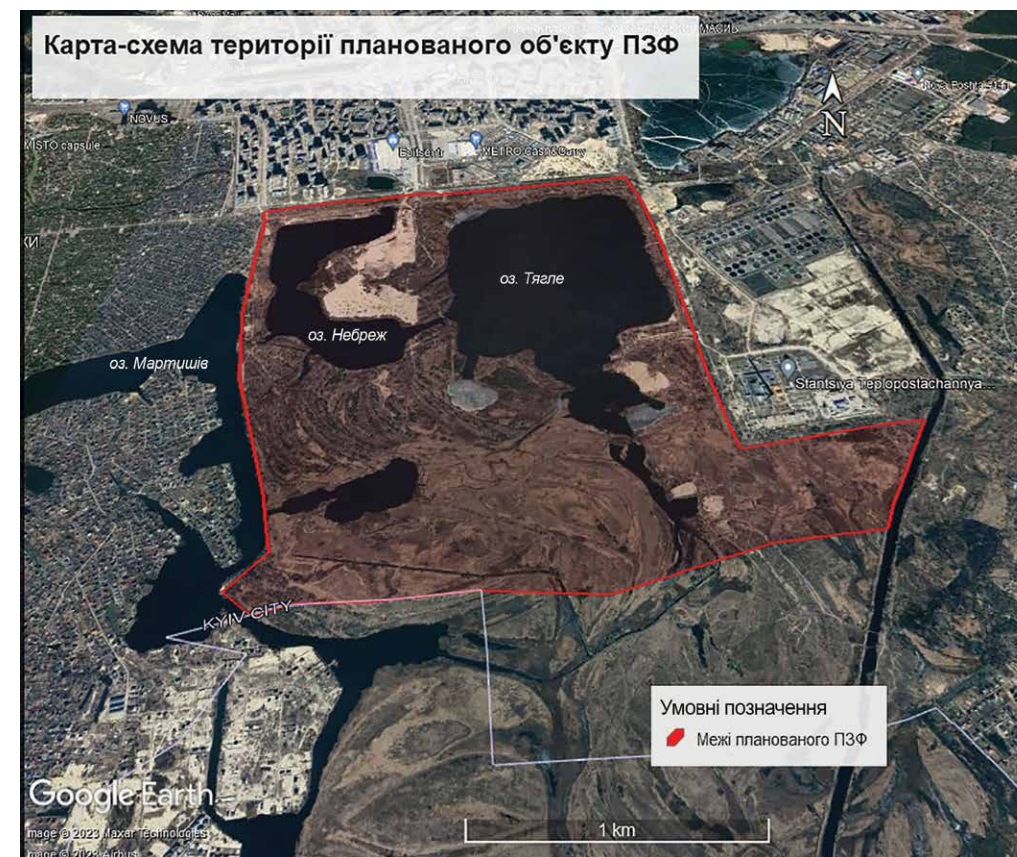

Мал. Фрагмент Військово-топографічної карти 1945 р. Аркуш 9, ряд XXI.

Будівництво Київського і Канівського водосховищ докорінно змінило гідрологію заплавних комплексів в межах міста Києва, насамперед через зникнення весняного водопілля та сезонних паводків.

Осокорківські луки – чи не єдина ділянка дніпровської заплави, яка досьогодні весною ще подекуди залива-

ється повеневими водами. Саме завдяки перезволоженним умовам та складності рельєфу ця «колиска життя» водної та коловодної біоти збереглися на південно-східній межі міста незважаючи на щільну забудову в останні 20-30 років.

ОСОБЛИВО ЦІННІ ОСЕЛИЩА ТА ТЕРИТОРІЇ

В межах території проєктованого об'єкту ПЗФ залежно від особливостей рельєфу, режиму зволоження та антропогенного втручання сьогодні сформовано 6 основних типів оселищ: водойми, перезволожені ділянки - болота, лучні, чагарникові та лісові комплекси, а також оселища антропогенного походження

Головна цінність заплавних комплексів Екопарку Осокорки - забезпечення оселищ («місць проживання»). Більшість оселищ, сформованих тут, є рідкісними для Європи і охороняються на міжнародному рівні: тут представлені 13 типів оселищ з додатку 1 Резолюції 4 до Бернської Конвенції - «Смарагдові» оселища» та 7 оселищ з додатку 1 Оселищної Директиви ЄС (Додаток 1). До прикладу: усі лучні оселища, є такими, що потребують охорони. Особливо цінним є те, що ці оселища мають значні площі і не фрагментовані структурою міської забудови, плавно переходять одне в інше, створюючи тим самим єдиний міграційний коридор для тварин, що мешкають тут.

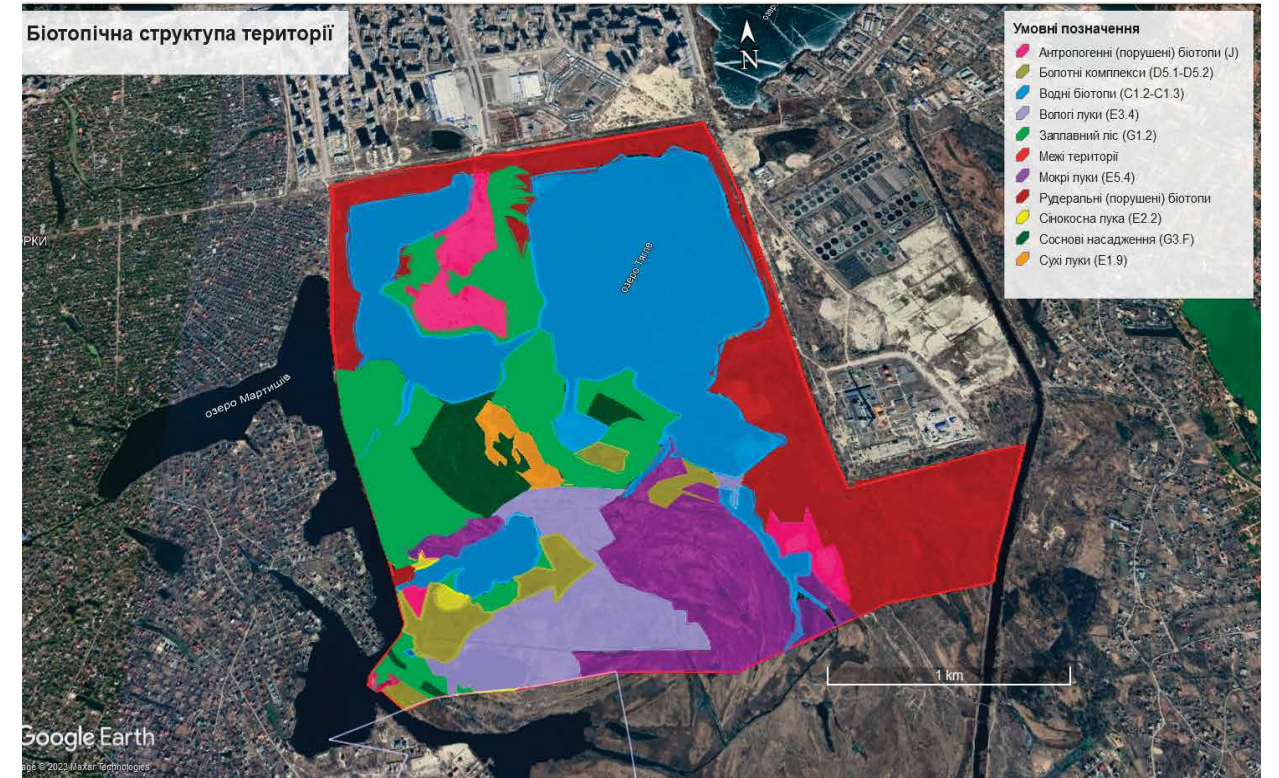
Безпосередньо на межі міста тут існує два об'єкти ПЗФ - ландшафтні заказники місцевого значення «Озеро Тягле» та «Осокорківські луки» [6] - Додаток 2.

Р. Дніпро та дніпровська заплава увійшли до Пан'європейської мережі як меридіальний коридор загальноєвропейського та загальнодержавного значення. А збережені ділянки заплави в межах об'єктів ПЗФ є його ядрами.

Ця територія має важливе значення як ключова ділянка регіональної екомережі Київської області та міста Києва.

Озера Небреж і Мартишів, а також заплава знаходиться в межах планованого об'єкта (офіційного кандидата) «Смарагдової мережі» України - UA0000474 «Лівобережна заплава р. Дніпро» [7] - Додаток 3.

Весь лівобережний заплавний комплекс на південній межі Києва формує водно-болотні угіддя, які завдяки збереженим гідрологічному режиму територій та гідрографічній мережі заплавних водойм, представляють цінність як гніздових, нерестових та нагульних угідь цілого комплексу тварин: земноводних, риб, птахів. У 2018 році Секретаріат Рамсарської конвенції (Україна є її членом з 1996 р.) закликав розглядати водно-болотні угіддя як складову інфраструктури міст, яка надає унікальні та додаткові можливості для гармонійного і збалансованого розвитку урбаністичного середовища.

Лучні оселища Екопарку належать до таких, що охороняються Оселищною Директивою ЄС та Бернською конвенцією

ОСЕЛИЩА

Загалом, можна виокремити 13 типів оселищ з додатку 1 Резолюції 4 до Бернської Конвенції – «Смарагдові» оселища» та 7 оселищ з дод.1 Оселищної Директиви ЄС (див. табл. 2).

ТЕРИТОРІЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ ПІДПАДАЄ ПІД ДІЮ НИЗКИ МІЖНАРОДНИХ КОНВЕНЦІЙ, ПІДПИСАНИХ І РАТИФІКОВАНИХ УКРАЇНОЮ, А САМЕ:

Міжнародний червоний список «Червона книга»

ETS No.176 – Європейська ландшафтна конвенція - Флоренція, 20.10.2000 – Набрала чинності 01.03.2004 (Поправка CETS No.219 Страсбург, 15.06.2016) – Рада Європи

ETS No.104 - Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі - Берн, 19.09.1979 – Набрала чинності 01.06.1982 – Рада Європи

Угода про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів – Гаага 16.06.1995 - Набрала чинності 01.11.1999 AEWA – під егідою Конвенції ООН про збереження мігруючих видів диких тварин

Рамсарська конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів - Рамсар 02.02.1971 – Набула чинності 21.12.1975

Угода про збереження кажанів у Європі - Бонн, 23.06.1979 – Набула чинності 01.11.1983
Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин (CMS) - Бонн, 23.06.1979 - Набула чинності 01.11.1983

ВОДНО-БОЛОТНІ УГІДДЯ ПРЕДСТАВЛЯЮТЬ ГЛОБАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС З ОГЛЯДУ НА ЇХНЮ ПРОВІДНУ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ШЛЯХІВ МІГРАЦІЇ ПТАХІВ.

РОСЛИННИЙ СВІТ

Сьогодні флористичний список судинних рослин території проєктованого об'єкту ПЗФ нараховує 303 види. І хоча він дещо збіднений (у наукових літературних даних для заплавних екосистем міста наводиться більш як 700 видів), проте репрезентує склад рослинного покриву заплавних комплексів Середнього Придніпров'я. У флористичному складі переважають лучні, болотні види та види характерні для заплавних лісів. Хочеться відмітити дуже малу частку чужорідних видів (археофітів та кенофітів), відмічених на території – лише 7 %.

Для території Лісо-stepу України в об'єктах ПЗФ України частка адвентивних видів варіює в межах 9-28%, у середньому 16 % [3].

Серед рідкісних видів різних категорій охорони на території представлені два види - орхідея пальчатокорінник мясочервоний (*Dactylorhiza incarnata*) та півники сибірськи (*Iris sibirica*). Останні трапляються повсюдно на луках, в травні-червні формуючи кольорову гаму різно-трав'я (рис. 7). Півники на території парку зростають, формуючи густі куртини, інколи біля 100-200 пагонів. Їх декоративні квіти приваблюють не лише запилювачів, але й браконьєрів, які почасти виривають рослини з корінням. Вид включений до Червоної книги України, Європейського червоного списку (категорія Near Threatened). Орхідея пальчатокорінник мясочервоний трапляється на вологих луках зрідка у травні (рис. 8). Обом видам загрозою є також недотримання правильного режиму викошування та осушення боліт і заплавних водойм. Реліктова водяна папороть - *Salvinia natans* наприкінці літа – на початку осені зрідка трапляється на усіх водоймах, в синузії вільноповажаючих рослин в затоках та прибережній смузі повітряно-водних рослин. Водяний горіх (*Typha natans*) трапляється поодинокими екземплярами в прибережній смузі оз. Мартишів та у рукавах-старицях, що мають прямий зв'язок з Дніпром. Обидва види включені до Додатку I Бернської конвенції.

У межах обстежених територій зростає 9 видів рослин, що занесені до списку регіонально рідкісних для м. Києва [4]. Це фіалка ставкова (*Viola stagnina*) – типовий представник заплавних лук і досить поширена в лучних біотопах території Обґрунтування. Також тут поширені глечики жовті (*Nuphar lutea*), латаття біле (*Nymphaea alba*), їжача голівка зринувша (*Sparganium emersum*). У прибережній смузі водойм та на заболочених ділянках спорадично трапляється лепеха звичайна (*Acorus calamus*), інколи утворюючи густі зарості. В подібних біотопах також спорадично трапляються півники болотні (*Iris pseudacorus*), які в прибережній смузі оз. Мартишів формують досить численні зарості. Ще одна рідкісна, декоративна рослина, що зростає в лучних біотопах парку - тирлич звичайний (*Gentiana*

pneumonanthe). Верблюдка острівна (*Corispermum insulare*) – вид псамофіт, зростає на відкритих пісках природного походження та на насапах. У біотопах мішаних і листяних лісів інколи трапляється конвалія звичайна (*Convallaria majalis*), яка приваблює у травні чудовим запашним цвітом.

Рідкісними видами також є види вирениць – в. болотної та в. тупоплодної (*Callitriche palustri*, *C. sorphocarpa*), які входять до так званого «Червоного списку макрофітів України» (він хоч і немає статусу офіційного документу, проте ілюструє сучасний стан вразливості вищих водних рослин) [5]. Зарості вириниці слугують притулком для дрібних безхребетних гідробіонтів та можуть бути осередками нересту амфібій та риб (див. рис. 8).

Малюнок 8. Рідкісні види перезволожених біотопів: вириниця болотяна – ліворуч; пальчатокорінник мясочервоний – праворуч.

ТВАРИННИЙ СВІТ

Завдяки мозаїчності біотопів і, як наслідок, великої протяжності екотонів, фауна дослідженої території відрізняється різноманітністю комплексів (лучний, прибережний, рудеральний тощо). На території проєктованого об'єкта ПЗФ відмічено 255 видів тварин

Серед безхребетних тварин найбільше різноманіття відмічено у комах (Insecta) – 98 видів. Враховуючи широку представленість лучних біотопів, екотонів та яскраве забарвлення (додає привабливості для добровольців-аматорів та непрофесійних науковців з громадянської науки) найбільш представлені в цьому списку метелики (Lepidoptera) – 33 вида. Відносно велика площа та різноманіття водойм – пояснює 16 видів бабок (Odonata). Основних опілювачів рослин, перетинчастокрилих комах (Hymenoptera) – 24 вида, жуків (Coleoptera) – 12 видів, та останній більш менш представлений ряд комах, прямокрили (Orthoptera) – 7 видів, які були відмічені на лучних біотопах. Зареєстровано 6 видів павукоподібних (Chelicerata). Серед моллюсків (Mollusca) у водоймах та прибережної рослинності зафіксовано 5 видів равликів. Очікувано серед хордових найбільша кількість видів відмічена для птахів (Aves) – 101, серед яких найчисельніші за видами комплекси водно-болотні та лучні. Зареєстровано 30 видів риб (Actinopterygii), 5 видів земноводних (Amphibia), 4 види плазунів (Reptilia) та 6 видів ссавців (Mammalia).

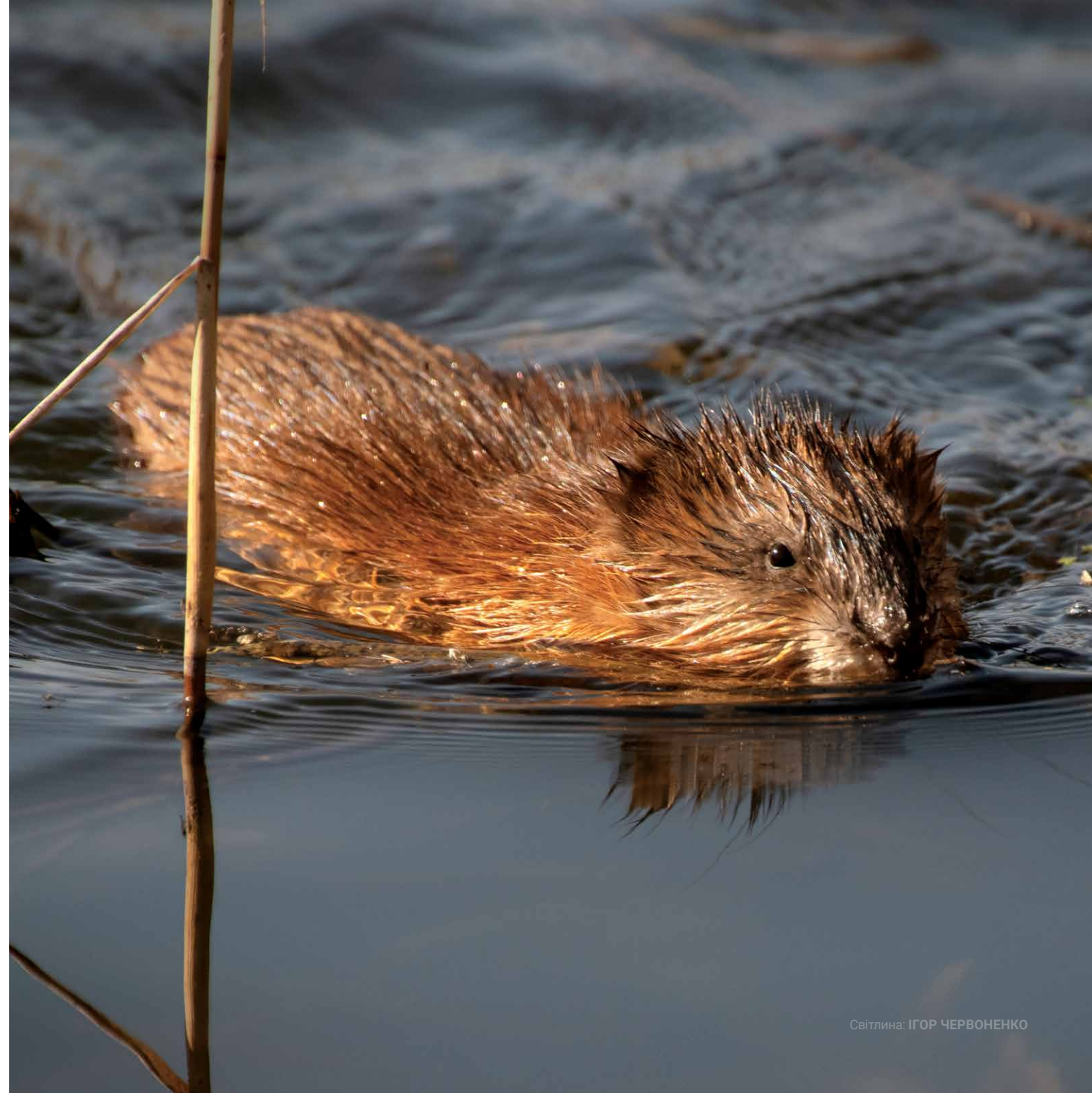
Особливе місце в біотичному різноманітті фауни території займають гідробіонти, насамперед риби. Склад

іхтіофауни, в основному, представлений комплексом аборигенних видів, властивих для Середнього Дніпра [8]. Таке різноманіття представляє особливу цінність, адже у разі трансформації біотопів низка цінних риб, чутливих до коливань умов існування (зміни площі заростання макрофітами, рН, вмісту розчиненого у воді кисню, вмісту окремих йонів металів та їх форм) може зникнути (в'язь, карась золотий, лин), як вже відбулося на заплавах водоймах Правобережжя Дніпра [9].

Серед тварин, які мають природоохоронний статус, берегами водойм та на луках по всій території можна спостерігати бабку дозорець імператор (*Anax imperator*), та інші представники цього ряду. Досить поширена оса сфекс рудуватий (*Sphex funerarius*), так як є гарна кормова база як для дорослих комах – нектар квітів, так і для їх личинок – комахи ряду прямокрили. За рахунок періодичного викошування та помірному витоптуванню ґрунтових стежок дає місце для гніздування цієї оси.

2.1 Види рослин і тварин, що охороняються відповідно до державного законодавства та міжнародних зобов'язань України.

Багатство та різноманітність біотопів обумовило існування на території планованої діяльності значного різноманіття видів флори та фауни, значна частина з яких підлягає охороні.

ОХОРОНА НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ:

Тут зустрічається 28 видів, занесені до Червоної книги України [13].

Серед рослин це 2 види (два лучних мешканця – пальчатокорінник м'ясочервоний і півники сибірські).

Серед тварин – 3 види комах (дозорець-імператор, сфекс рудуватий і жук – вусач мускусний),

2 види риб (карась звичайний і в'язь європейсько-сибірський) та

21 вид птахів (баранець великий, гоголь, голуб-синяк, журавель сірий, крех середній, кулик-довгоніг, кульон великий, кулик-сорока, лебідь малий, лелека чорний, нерозень, підорлик малий, парнікоза сірощока, сорокопуд сірий та великі хижі птахи - зміїд, луні лучний, польовий і степовий, скопа, орлан-білохвіст, шуліка чорний – див. Додаток 1, 2.

Зазначимо, що «Перебування (зростання) на певній території рідкісних і таких, що перебувають під загро-

зою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, є підставою для оголошення її об'єктом природно-заповідного фонду України загальнодержавного значення» (ст. 11 Закону України «Про Червону книгу України» [13].

Поширені тут 14 види (11 рослин та 3 птахів) є такі, що підлягають охороні на місцевому рівні (входить до Переліку видів рослин, що підлягають особливій охороні на території м. Києва [4], охороняються за рішенням Київради № 219/940 від 19.06.2000 р.

4 види рослин (див. табл. 2, Додаток 1) є головними ценозоутворювачами угруповань, що внесені до «Зеленої книги України» [15]: таких угруповань тут поширено 5 і усі вони зростають на мілководдях озер Небреж і Мартишів - Це рослинні угруповання *Salvinietum (natantis) spirodelosum (polyrrhizae)*, *Nymphaeeta albae*, *Nupharetum lutei*, *Nupharo-Nymphaeetum albae*, *Trapetum natantis*.

ОХОРОНА ВІДПОВІДНО МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ УКРАЇНИ:

В межах території мешкає постійно чи трапляється в певні сезони року 290 видів внесених до Міжнародного червоного списку («Червона книга» МСОП, категорія NT чи LC – види з найменшою осторогою/загрозою [16]). Це 117 видів рослин та 173 – тварин: 23 – комах, 2 види риб, 3 – земноводних, 3 – плазунів, 136 – птахів та 6 – ссавці.

Також тут відмічено 155 видів із охоронних списків ратифікованих Україною Бернської «Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ

існування в Європі» [17]: охороні підлягають види (2 види рослин, 1 вид комах, 4 види риб, 3 – земноводних, 3 – плазунів, 136 види птахів та 6 – ссавців) та 29 видів птахів, що охороняються Бонською «Конвенцією про збереження мігруючих видів диких тварин» [18] (див. Додаток 1).

ДЕЯКІ ОСОБЛИВО ЦІННІ ВИДИ, ЩО МЕСКАЮТЬ НА ТЕРИТОРІЇ, АБО ПІД ЧАС МІГРАЦІЇ ВІДПОЧИВАЮТЬ І ХАРЧУЮТЬСЯ В МЕЖАХ ЗАЗНАЧЕНИХ ДІЛЯНОК, МИ ВІДОКРЕМИЛИ В НИЖЧЕЗАЗНАЧЕНОМУ КАТАЛОЗІ

БАРАНЕЦЬ ВЕЛИКИЙ

GALLINAGO MEDIA

EN GREAT SNIPE

FR BÉCASSINE DOUBLE

Баранець великий – це, насправді, кулик середніх розмірів (довжиною 27-29 см та розмахом крил 42-46 см), який важить не більше 250 г. Проте, розміри не завадили йому здивувати вчених. З'ясувалося, що під час міграції птахи-марафонці долають 6500 км зі Скандинавії до східної, південно-східної Африки лише за три (!) доби. При цьому невтомні кулики жодного разу не зупиняються на відпочинок, зберігаючи швидкість у 100 км на годину!

З квітня до перших днів травня вони повертаються на зволожені повінню, заболочені заплавні луки або верхові болота. Тут і відбувається неймовірно видовишне токування самців, яке передує гніздуванню. Орнітологи вважають цей обряд окрасою весняних дійств на водно-болотних угіддях. Самиці обирають партнерів, і починається підготовка до головної події: виведення потомства. Кладка з 4 яєць з'являється у гніздах після закінчення повені – з травня по червень, а пташенята вилуплюються через 22-27 днів насиджування. Батьки вигодовують переважно їх комахами та дощовими черв'яками. А вже з початком серпня і до жовтня баранці великі починають свій надзвичайний «міграційний стрибок».

Незважаючи на чудове смугасте маскування (чорно-буре й вохристе пір'я з білою смужкою лише на кінці хвоста) популяція птахів скорочується через бракон'єрство та знищення місць для гніздування баранців. Вид став рідкісним, і нині в Україні оселяється лише від 500 до 700 пар. При цьому за останні сто років ареал відсунувся далеко на північ країни, переважно у Полісся. Птаха перестали зустрічати у центрі та на заході. Раніше можна було часто зустріти на токуванні в багатьох місцях, а нині – через знищення луків і боліт – велика вдача зустріти цього птаха, і тим паче - на токуванні.

Тому вид нині охороняється угодою АЕВА і занесений до Червоної книги МСОП, Червоної книги України, до списків Бонської та Бернської конвенцій.

ВИД БАРАНЕЦЬ ВЕЛИКИЙ (GALLINAGO MEDIA)
РІД БАРАНЕЦЬ (GALLINAGO)
РОДИНА БАРАНЦЕВИ (SCOLOPACIDAE)
РЯД СИВКОПОДІБНІ (CHARADRIIFORMES)

Світлина: ВІКТОР СЕВИДОВ

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

БРИЖАЧ

PHILOMACHUS PUGNAX

EN RUFF (BIRD)

FR COMBATTANT VARIÉ

Брижач є родичем баранця великого – це теж кулик, перелітний птах тіло завдовжки 26-30 см, з розмахом крил 48-58 см та вагою 75-230 г. Самців турухтана (ще одна назва брижача) можна назвати майстрами перевдягання, тому що у шлюбний період птах абсолютно змінює своє вбрання. Великий пір'яний комір та специфічні нарости на голові (схожі на вуха) надають йому вигляд елегантного ідальго XVI століття. Вузкий та злегка загнутий дзьоб доповнює образ. До того ж, кавалери майже вдвічі більші дам за розмірами. Оскільки побачити самців з однаковим кольором оперення неможливо, токовище перетворюється на карнавал, а феєричне різнобарв'я створює атмосферу показів моди, привабливу для самиць. Вони, на відміну від партнерів, «одягнуті» у більш практичні туалети: буровата верхня частина тулуба відтінена білим низом.

Влітку відбувається линяння самців, і птахи знову змінюють оперення, тепер вже на більш скромне, зникають й нарости на голові.

Від інших куликів брижача відрізняють трохи вужчі крила та закруглений хвіст, а також невелика перетинка між середнім і зовнішнім пальцями. До цього ж турухтани досить мовчазні, інколи нагадуючи про себе у польоті характерним звуком «кек-кек».

Гендерні відмінності (диморфізм) помітні у виборі місць для оселі. Самці надають перевагу більш посушливим біотопам – галявинам, моховим болотам, а самиці шукають вологі, подекуди багністі низини, порослі осикою. Там робиться кладка з 4 яєць, які насиджує лише мати.

Ще однією цікавою особливістю цього виду куликів є «роздільне харчування». Влітку вони майже не порушують білкової дієти з комах, їхніх личинок, іноді живляться молюсками та ракоподібними. А у зимовий період, після перельоту на південь, переходять на рослинний раціон, оселившись на луках біля мілководних водойм з прісною або трохи солонуватою водою. Вздовж Дніпра проходить міграційний шлях популяції, яка оселяється на території Фінляндії і далі на схід.

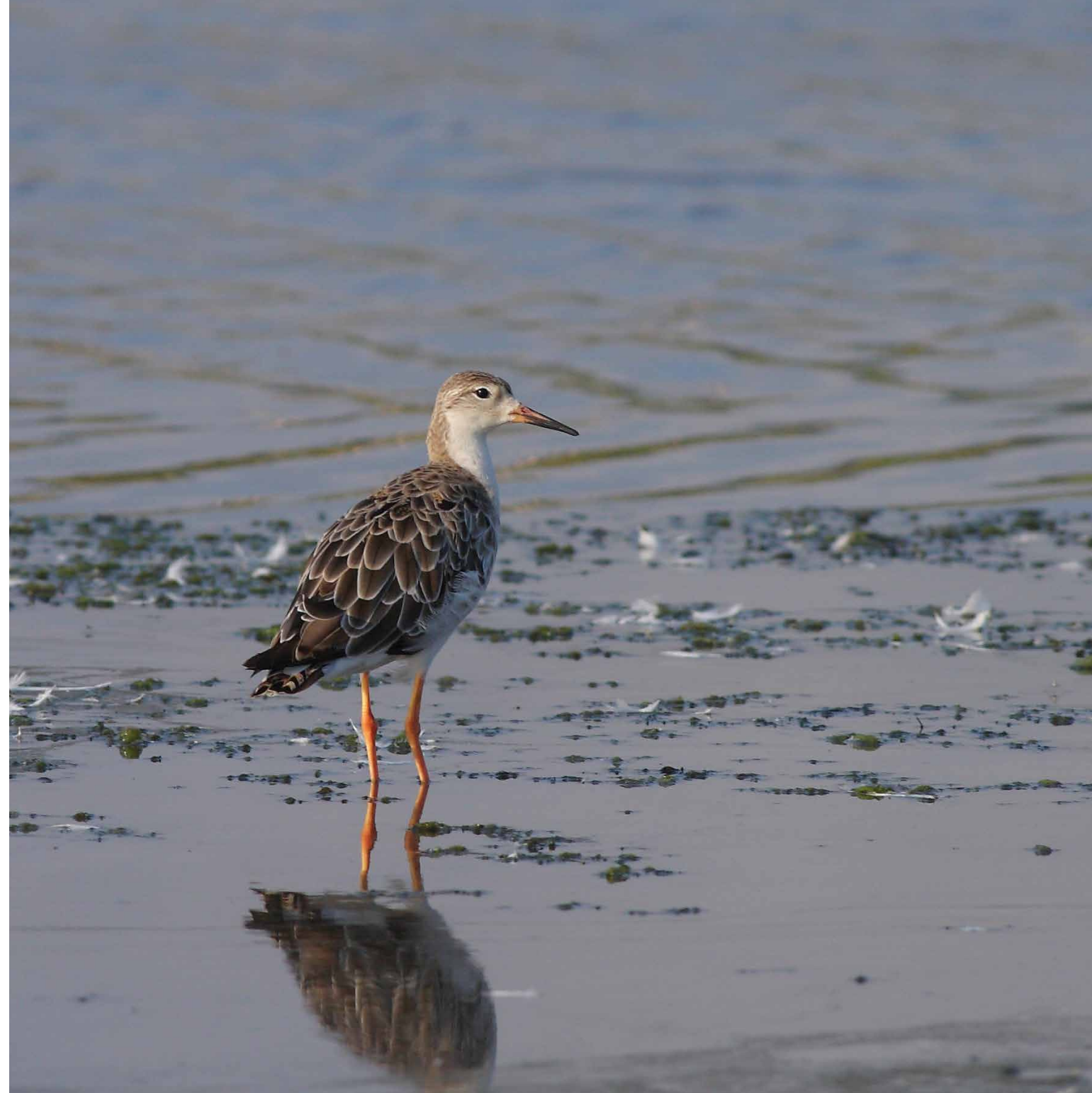
Як і більшість мешканців водно-болотних угідь птахи потерпають від осушення боліт та знищення звичайних місць гніздування. Через це вид занесений до Червоної книги України і охороняється Бернською конвенцією.

ВИД **БРИЖАЧ** (*PHILOMACHUS PUGNAX*)
РІД **БРИЖАЧ** (*PHILOMACHUS*)
РОДИНА **БАРАНЦЕВИ** (*SCOLOPACIDAE*)
РЯД **СИВКОПОДІБНІ** (*CHARADRIIFORMES*)

Світлина: **ОКСАНА РАЛДУГІНА**

ПТАХИ **АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ**

БУГАЙЧИК ЗВИЧАЙНИЙ

IXOBRYCHUS MINUTUS

Бугайчик – найменша в Європі чапля. Птах вважається одним з найзагадковіших пернатих, бо він дуже полохливий. Удень чапля не наважується пролетіти на відкритому просторі навіть пару десятків метрів. Якщо її щось налякає, то пташка лише на коротку мить випурхне із зарослів очерету і одразу ж пірне у них знову трішки далі.

Для життя і успішного розмноження бугайчикові потрібна багата широка берегова рослинність. Наші осокорківські очерети і рогіз, куга озерна – то для нього рай, а бетонні або «розчищені» береги – смерть. Але навіть поблизу берегових хащ бугайчик потребує тиші, яку б не порушували ані купальщики, ані спортсмени водних видів, ані рибалки, що вже й казати про гучну музику. Тому прихисток ця птаха може собі знайти лише на тих територіях, де людина дасть їй життєво необхідний спокій.

До гнізда самка бугайчика наближається крадькома, дуже повільно і постійно озираючись навкруги. І тільки, якщо виключені всі небезпеки, схиляє голову до пташенят. Малеча хапає батьківського дзьоба, який на перший погляд здається порожнім, смикає його, клюкає. І через кілька секунд у дзьобі дорослого птаха з'являється жабка чи рибка – вже сформована його органами травлення у трубочку. А через хвилинку – ще одна. А як пощастить, то й третя. Харчуються бугайчики і комахами.

EN LITTLE BITTERN

FR BLONGIOS NAIN

Помітити птаха дуже важко. Коли він витягує голову догори, то смужки на його грудці зливаються із очеретяними стеблами, темніша голова і верхня частина шиї добре маскується серед качалок рогозу, а світліше пір'ячко спини непомітне серед китиць очерету.

Дивно, але плавати бугайчик не вміє. Натомість дуже міцно тримається за гілки, які спускаються до води, і таким чином полює на рибу. А ще він може схопитися однією лапкою за стебло однієї рогозини, а другою лапою – за іншу, і у такій «розтяжці» досить довго висіти над водою, чатуючи на свою жертву.

Гучна назва «бугайчик» звучить наче антитеза до його полохливості. Насправді, так його назвали, до речі у багатьох мовах, через особливий глибокий звук, який нагадує рев бугая в далині.

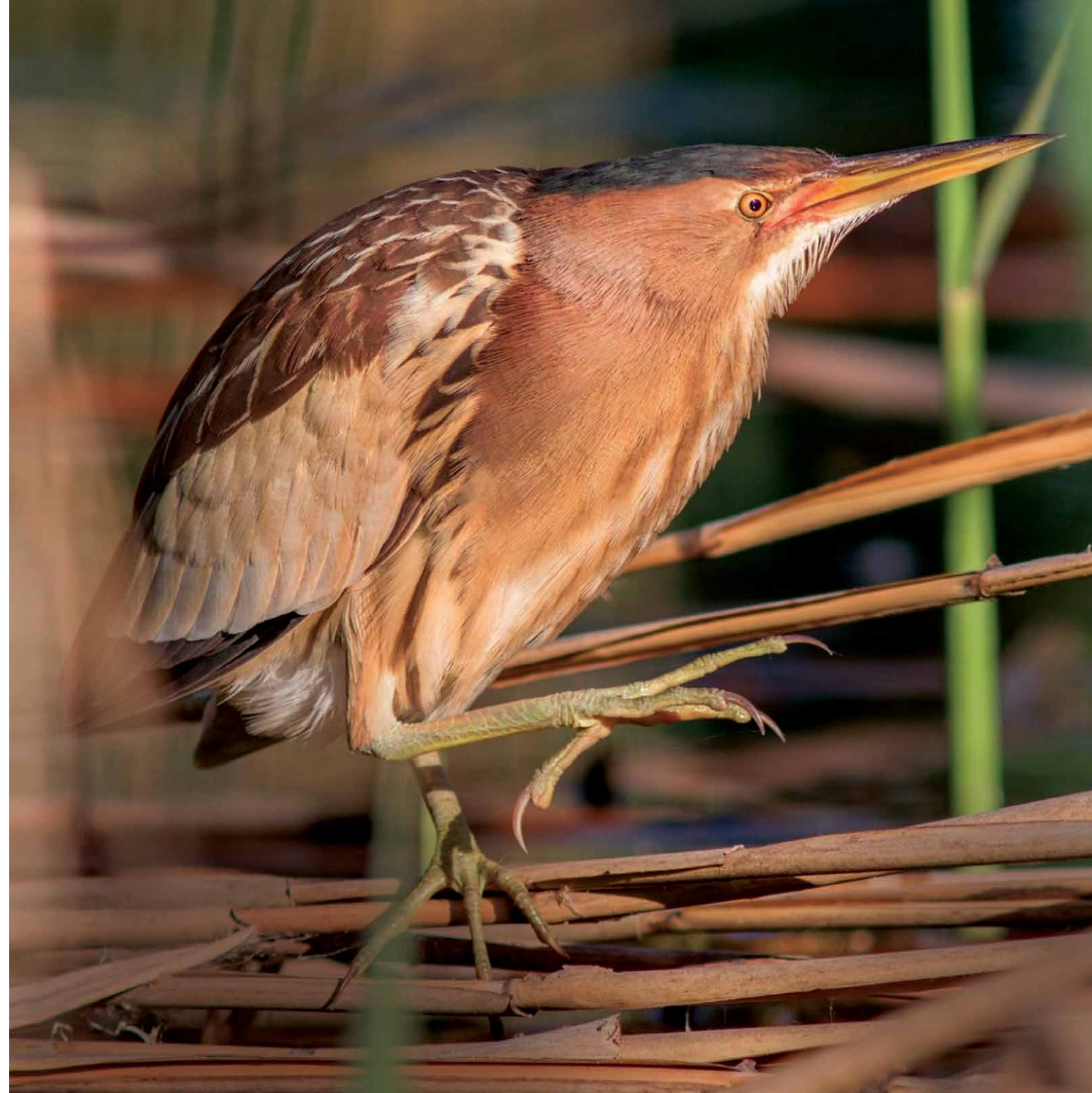
На жаль, сьогодні в Україну з Африки навесні повертається лише 500-700 пар цих дивовижних чапель. І орнітологи стурбовані тим, що ця кількість зменшується. Головним чином – через так зване «впорядкування» берегів, тобто, їх бетонування, знищення рослинності, яка, власне, і є середовищем життя чаплі. В цьому і полягає причина внесення виду до списку Бернської конвенції, що охороняє бугайчиків. Тож, для збереження багатьох видів птахів всі причетні до цих варварських методів, мають, принаймні, пройти курс екологічної просвіти.

ВИД БУГАЙЧИК (*IXOBRYCHUS MINUTUS*)
РІД БУГАЙЧИК (*IXOBRYCHUS*)
РОДИНА ЧАПЛЕВІ (*ARDEIDAE*)
РЯД ЛЕЛЕКОПОДІБНІ (*CICONIFORMES*)

Світлина: ОЛЕКСАНДР ЛАЗАРЕНКО

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

ГРИЦИК ВЕЛИКИЙ

LIMOSA LIMOSA

Це чималий птах розміром з галку, з довгими ногами і дуже довгим дзьобом.

Грицика великого насправді вже давно треба було би назвати «грицьком хоробрим» за те, як відчайдушно цій пташині доводиться боротися за виживання. Вологі заплави – єдине місце, у якому може гніздитися і вирощувати потомство цей птах. Осушування заплавних луків і болотистих угідь, викошування трави і випас худоби – це «монстри», які загнали грицика великого у Червоні книги майже всіх країн.

А чому, власне, «грицик»? Пташка видає різні чужеродні звуки. А спів токуючого самця схожий на «грутто». За цей звук у Нідерландах її так і називають «грутто», а у деяких регіонах Німеччини «грета». Може і наші пращури розчули щось подібне до «грицика» у виразному співі цієї пташки.

Якщо Вам захочеться побачити живу швейну машинку, то придивіться, як кумедно грицик великий на мілководді вишукує свою здобич. Його голівка із круглим довгим дзьобиком наче строчками прошиває берег водойми.

Неймовірно цікаво поводить грицик у час розмноження. Пари грициків висиджують пташенят на одній і тій же території з року в рік. Спочатку самець має розігнати зі своєї ділянки всіх чужинців. Для цього він різко піднімається у небо, обертаючись навколо своєї осі пікирує конкурентів з криком «грутто-грутто». Тим, до кого не дійшло, що треба забиратися, демонструє свій чорний кінчик хвоста. На одному гектарі гніздуються лише 2-3 пари грициків. Територія відвойована, далі справа за гніздом – це також чоловіча турбота.

EN BLACK-TAILED GODWIT

FR BARGE À QUEUE NOIRE

Самець робить власним тілом кілька заглибин у різних місцях ділянки. Для цього він лягає грудкою на землю і обертовими рухами втискається у траву і ґрунт. Самка інспектує кожну ямку, обирає найкращу. Обрана потому буде ще трішки вимощена сухою травою.

Гніздо з кладкою яєць грицик захищає відчайдушно. Цікаво, що як до повітряних, так і до наземних атак на ворога долучаються всі птахи із сусідніх гнізд. Цим птахам життєвонеобхідною є висока трава. Покуси призводять до загибелі їхнього потомства.

Пташенята грицика великого – взірць самостійності у пташиному світі. Вже з перших годин після того, як вилупляться із яйця, вони самі шукають собі їжу. Перші два тижні вони живляться комахами, яких знаходять у траві. Але швидко підрасте і окріпне їхній дзьобик, як маленькі грицинята починають ним дзьобати землю, вишукуючи у ній смачну поживу.

Сьогодні грицику великому у більшості розвинених країн загрожує повне знищення. А ще нещодавно істивні яйця саме цієї птахи разом із яйцями чайки допомогли мільйонам європейців вижити у голодні повоєнні часи.

Головні загрози для птаха: руйнування і зміна луків і болотистих угідь; випас худоби; викошування і випалювання трави; переслідування людиною під час міграцій та на місцях зимівлі.

Для збереження популяції необхідне збереження гніздових біотопів і зменшення фактору турбування людиною.

Вид знаходиться під захистом Бернської конвенції та Боннської конвенції, Директиви Європейського союзу охорони диких птахів (СЄЕ).

ВИД ГРИЦИК ВЕЛИКИЙ (LIMOSA LIMOSA)
РІД ГРИЦИК (LIMOSA)
РОДИНА БАРАНЦЕВИ (SCOLOPACIDAE)
РЯД СИВКОПОДІБНІ (CHARADRIIFORMES)

Світлина: ОЛЕКСАНДР ЛАЗАРЕНКО

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

ДЯТЕЛ СИРІЙСЬКИЙ

DENDROCOPOS SYRIACUS

Поява на території України дятла сирійського – гучне підтвердження змін клімату та впливу людини на довкілля. Саме це допомогло виду просунутися далі на Північ, хоча його батьківщина – Передня Азія, Близький схід. Розселення птахів у Європі йде з заходу на схід, і звичайним для наших країв дятел став нещодавно. В Україні їх вперше зареєстровано на Закарпатті у 1948 р., а тепер вони дісталися й до осокорківських луків, де стали осілим видом.

Птах невеликий – 22-23 см, вагою близько 80 г, з розмахом крил 34-39 см. Відрізнити новачка від звичного нам великого строкатого дятла можна за меншим розміром та особливостями забарвлення: у «сирійця» немає чорної роздільної смуги між щокою та шиєю, а оперення хвоста – чорне з білими плямами. Молодих особин вирізняє червона «шапочка» на голові. Сьогодні в Україні «на ПМП» налічують від 25 до 45 тисяч пар сирійських дятлів.

Ще одна деталь – маленька птаха не боїться оселятися поруч з людиною в невеликих лісах, садах, на цвинтарях. Вона непогано пристосовується до умов життя в місті, видовбує нові дупла у деревах або знаходить місце для гнізд у дерев'яних телеграфних стовпах чи опорах. Цікаво, що пара працює над створенням дупла по черзі, хоча більшу частину робить самець. Дупла

EN SYRIAN WOODPECKER

FR PIC SYRIAQUE

заглиблюються до 20 см і розташовані досить низько – на висоті 1-6 метрів.

Зазвичай у гнізді протягом травня знаходять 5-7 чисто-білих яєць, які батьки по черзі насиджують протягом 9-11 діб. Зазначимо, що всі «нічні зміни» припадають на чергування самців. Потім (також разом) пари вигодовують пташенят. Було помічено, як дорослі птахи «розбирають» плоди кісточкових дерев: вишні, абрикосів, сливи. Спочатку вибивають з м'якоті та розбивають кісточку, з'їдають її вміст. А потім мяку частину відносять пташеняткам.

Але дитинство у маленьких дятлів коротке – близько 20-24 днів, після чого вони полишають гнізда (хоча ще пару тижнів тримаються біля батьків), і починають самостійне життя. Годуються всім, що знаходять поруч. Це, звичайно ж, білкові «страви» на кшталт гусені, жуків, короїдів, мурах тощо. Але пташки не цураються й вегетаріанського меню: крім вмісту кісточок залюбки вживають шовковицю, жолуді, волоські горіхи, ліщину, насіння гарбуза та т.і.

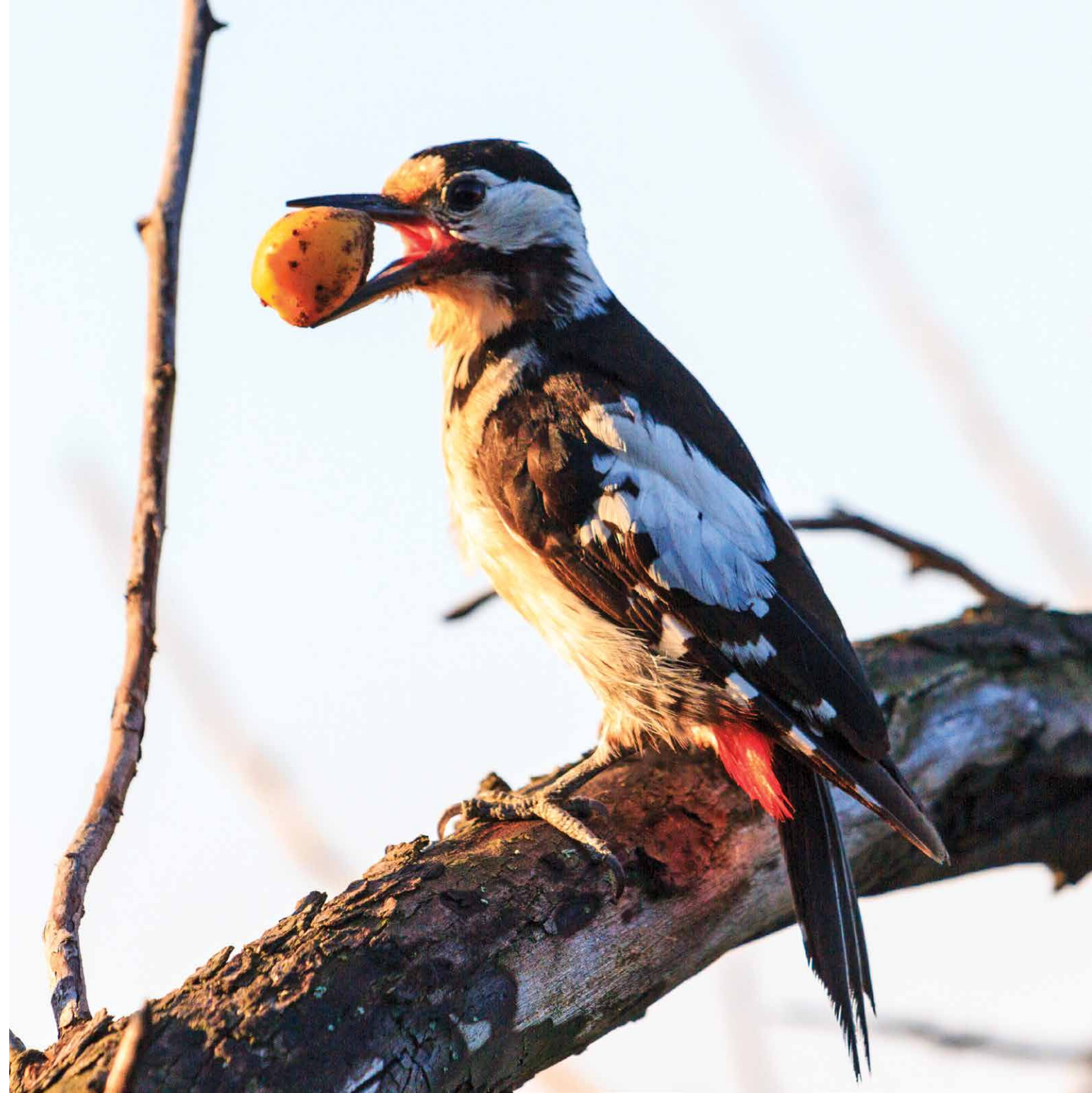
Для існування цього виду конче необхідні старі дерева, в яких дятли роблять дупла та знаходять жуків. А садівники зможуть допомогти їм, якщо залишатимуть трохи плодів на деревах.

ВИД ДЯТЕЛ СИРІЙСЬКИЙ (DENDROCOPOS SYRIACUS)
РІД ДЯТЕЛ (DENDROCOPOS)
РОДИНА ДЯТЛОВІ (PICIDAE)
РЯД ДЯТЛОПОДІБНІ (PICIFORMES)

📷 Світлина: КОСТЯНТИН ПАЗЮК

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

ЖУРАВЕЛЬ СІРИЙ

GRUS GRUS

Сірий журавель – птах надзвичайно граціозний, йому подобаються грузькі болота й зволожені луки. Найкраще він почуватися у залитих водою рівнинах Скандинавії й тундри, а у Європі обирає глухі, важкодоступні болота подалі від цивілізації. В Україні колонії журавлів помічені на Поліссі та Лівобережному Лісостепі.

Птах високий (110-130 см), з розмахом крил у 2-2,3 м і вагою 5-6 кг. Він вкритий сірим пір'ям, лише верхня частина шиї спереду чорна, а позаду – біла. На голові є невеличка червонувата «шапочка кардинала», очі теж червоні, дзьоб жовтуватого кольору, довгі чорні ноги. Прикметна деталь – серповидне пір'я біля хвоста, що нагадує фалди фрака.

У небі зграї шикуються у знаменитий клин, звідки час від часу лунають крики «курли-курли». З теплих країв до рідних місць журавлі повертаються у березні. Починаються ритуальні ігри з видовищними танцями та поклонами, співами журавлиних дуетів на світанку – справжній символ весни. Але танці мають заспокійливу функцію: птахи «розряджаються», коли підстрибують, б'ють повітря дзьобом і крилами, підкидають траву й землю.

А після шлюбного карнавалу відбувається таїнство гніздування. Влаштувавшись на своїй ділянці, пара сповіщає сусідів про те, що територія зайнята. Просторе гніздо (до метра у діаметрі) будується у вільхо-

EN COMMON CRANE

FR GRUE CENDRÉE

вих чи березових заростях з трави і гілок прямо на блакитнуваті-зелені яйця з коричневими плямами. Насиджують кладку обидва птаха, зазвичай, у дві зміни: самець – вдень, самочка – вночі. При цьому харчуються вони неподалік, щоб допомогти у разі необхідності партнеру.

Приблизно через місяць пташенята вилуплюються, а після 2-3 днів перебування у гнізді залишають його. Вони швидко навчаються здобувати їжу і стають на крило на 65-70 день. Десь у середині вересня сірі журавлі відлітають зимувати до Північної Африки, Азії, на Піренейський півострів.

Їжею для них слугують зелені частини рослин, злаки, ягоди (зокрема, журавлина), земноводні, комахи, черв'яки, молюски, пташині яйця тощо.

Останнім часом чисельність виду помітно скорочується (крім Скандинавії) через осушення боліт, застосування пестицидів та турбування птахів з боку людини. В Україні за різними оцінками налічується всього від 500 до 850 пар сірих журавлів. Для відновлення популяції вкрай необхідно створювати заказники у місцях їхнього гніздування, і Екопарк Осокорки буде надзвичайно важливим місцем для цих красивих птахів. А поки сірі журавлі охороняються Бонською та Бернською конвенціями, угодою АЕВА. Вид включено до Червоної книги України.

ВИД ЖУРАВЕЛЬ СІРИЙ (GRUS GRUS)
РІД ЖУРАВЕЛЬ (GRUS)
РОДИНА ЖУРАВЛИНИ (GRUIDAE)
РЯД ЖУРАВЛЕПОДІБНІ (GRUIFORMES)

Світлина: ОКСАНА РАЛДУГІНА

ЗМІЄЇД

CIRCAETUS GALLICUS

Народжений повзати, літати не може... Ні, може, якщо ти змія у дзьобі змієїда.

Бо змії є основним харчем цього птаха, інші рептилії і маленькі ссавці – для нього лише «закуска». Отже, якщо добре знати, як виглядає в небі змієїд, то зрозуміти, чи є у траві плазуни, можна не дивляючись у землю, а піднявши голову вгору.

Не хвилюйтеся, що якийсь вужик впаде вам на голову – хижак міцно тримає здобич, іноді несе її своєму пучьвірінку (безперому пташеняті) навіть проковтнувши наполовину. 1-2 змії середнього розміру потрібно парі дорослих змієїдів на день. Пташеня потребує до 200 гр. щодня. Отже за весь період гніздування одна родина змієїдів з'їдає аж 270 змій загальною вагою близько 11 кілограмів. Тому свою мисливську ділянку радіусом понад два кілометри змієїд захищає досить агресивно.

Найулюбленіший метод полювання змієїда – ширяння у повітряних потоках на розпростертих майже двохметрових крилах на висоті 150-400 метрів. Уявляєте, який гострий зір треба для цього мати?! Втім, добре полює змієїд і в низькому польоті, може сидючи видивлятися собі жертву навкруги і навіть полювати пішки. Завидівши жертву з висоти, змієїд якийсь час «трясется» в небі на місці, потім падає каменем, розрахувавши точність до секунди, до міліметра. Адже життєво важливо ухопити змію нижче голови, щоб не отримати отруйного укусу. Ще краще голову відразу відкусити. Догнізда майже завжди вже мертвий плазун несеться у дзьобі, значно рідше – у лапах. Найкращий час для полювання – сухі теплі дні, коли рептилії виповзають погрітися на сонечку. А ось тривала дощова погода може серйозно зашкодити птахові і його потомству.

EN SHORT-TOED SNAKE-EAGLE

FR CIRCAËTE JEAN-LE-BLANC

Попри грізну назву і всі якості, властиві хижакам, змієїди дуже романтичні істоти. Під час залицяння самець може кидати з висоти змію і з бравим вигуком «кіііііі-йо» підхоплювати її у польоті знову, демонструючи самці свою мисливську вправність. Здобич після цього трюку урочисто передається партнерші.

Голос самця неочікувано мелодійний. Нагадує флейту. Самець і самка можуть по кілька хвилин співати дуетом.

Поряд із просторими луками і галявинами змієїду необхідні дерева для гнізд. Пара змієїдів висиджує одне єдине яйце аж до 48 днів, а пташеня вигодовують до вгих 60-80 днів. Тато носить здобич, а мама її дрібнить і вчить це робити малюка. Коли пташеня, а з ним і апетит, підросте, на полювання вилітатимуть обоє батьків. А трофей пташеня ковтатиме цілим, що іноді триває 30-40 хвилин. Висиджувати і вирощувати власних дітей молодий змієїд зможе лише через 3-4 роки.

З середини 20-го століття кількість змієїдів у природі небезпечно скоротилася. Невеликі колонії у Центральній Європі зникли зовсім. У Швейцарії налічують лише 3-5 пар. Це пов'язано із катастрофічним зменшенням вільних природних площ, а також із масовим винищенням як самого птаха, так і життєво необхідних для нього рептилій. В Україну прилітають на гніздівлю 250-300 пар змієїдів – створити і виростити потомство. Тож на нас лежить особлива відповідальність за їхню охорону і збереження.

Отже, пам'ятаймо, що вбивши задля забави чи із страху вужа, ми не тільки позбавили життя цього безневинного плазуна, але і суттєво скоротили шанси на виживання красеня-змієїда.

ВИД ЗМІЄЇД (CIRCAETUS GALLICUS)
РІД ЗМІЄЇД (CIRCAETUS)
РОДИНА ЯСТРУБОВІ (ACCIPITRIDAE)
РЯД СОКОЛОПОДІБНІ (FALCONIFORMES)

📷 Світлина: ОКСАНА РАЛДУГІНА

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

КВАК

NYCTICORAX NYCTICORAX

Українська назва цього птаха – квак – точно передає звуки, якими він звертається до навколишньому світу. А от у німецькій та англійській мовах його називають нічною чаплею, що більше говорить про їхній спосіб життя.

Середня за розмірами (від 58 до 65 см, з крилами у розмаху 105-112 см, вагою 380-900 г), але доволі коротконога птаха вирізняється зором, кращим за всі прилади нічного бачення, що й дозволяє їй у сутінках та поночі знаходити здобич у воді, на суші, в очеретяних хащах. Весь день компанія кваків може дрімати на сухих гілках великого дерева в очікуванні вечора. А після заходу сонця всі разом здіймаються й летять на полювання. Уявіть собі видовище, коли у таких колоніях нараховують інколи до тисячі пернатих.

Полюють кваки на дрібну рибу, жаб, комах, павуків, інколи – на невеликих пташок, гризунів, але можуть і викрасти пташенят з гнізд лелекоподібних. На відміну від інших чапель цей вид «всюдихідний»: вміє плавати, вправно лазити по очеретяним стеблам, спритно пересувається по суходолу, швидко і довго літає у пошуках їжі або під час міграції.

Вбрання кваки змінюють двічі на рік. З березня по вересень на потилицях птахів красуються два-чотири довгих білих пера. Самці ще «надягають» попелясто-сіру або чорну шапочку, такою ж стає спина, а крила – сірими. За ритуалом знайомства партнери зворушливо перебирають одне одному пір'я і злегка плескають

дзьобами замість вітання. На великому дереві або у чагарнику пара будує гніздо. «Фундамент» з міцніших гілок закладає самець, а самочка потім закінчує облаштування оселі. Зазвичай у червні вона відкладає 3-5 яєць блакитно-зеленуватого кольору, з яких через три тижні на світ виходять зовсім сліпі пташенята, вкриті темно-коричневим пухом з кремовими цятками. Зникнення цяток на третьому році (а живуть ці пернаті і до 16) – ознака готовності птахів продовжувати кваківський рід. Якщо поталанить, то виживають всі, але у голодні роки залишається лише один – найстарший, найсильніший з усіх.

Приблизно через 1,5 місяці молодь вже стає на крило, хоча й тримається поруч з дорослими. Проте, до нелегкої мандрівки у екваторіальну Африку вона готова. У листопаді відбувається друге перевдягання кваків: довге романтичне пір'я зникає, а літнє забарвлення змінюється на бурвате оперення з темними поздовжніми рисками.

На жаль, вид дуже залежить від існування водно-болотних угідь. А ці території швидко зникають разом з великими старими деревами поруч, в кронах яких зазвичай оселяються ці нічні мисливці. Останнім часом їх стало значно менше і в нашій країні, тому щодо, наприклад, в Екопарку Осокорки відбувається варварська забудова місць для гніздування багатьох птахів, охоронюваних Бернською конвенцією та внесених до Червоної книги України. Тож, для збереження пернатих, в першу чергу, необхідно зберегти їхнє рідне середовище.

EN BLACK-CROWNED NIGHT HERON

FR BÎHOREAU GRIS

ВИД КВАК (NYCTICORAX NYCTICORAX)
РІД КВАК (NYCTICORAX)
РОДИНА ЧАПЛЕВІ (ARDEIDAE)
РЯД ЛЕЛЕКОПОДІБНІ (CICONIFORMES)

Світлина: ОКСАНА РАЛДУГІНА

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

КІБЧИК

FALCO VESPERTINUS

Кібчик – це гострокрилий сокіл, невеликий (вагою 120-200 г, з довжиною тіла 27-33 см та розмахом крил 65-78 см), але надзвичайно швидкий і рухливий. Соколи завжди викликали захоплення людини і у багатьох культурах стали символом сміливості, краси, шляхетності. Вони є персонажами пісень, казок, міфів та легенд у народів Європи, Азії, Африки. Зображення з ними часто зустрічаються у геральдиці, на поштових марках, назви багатьох міст, сіл, місцин походять від слова «сокіл», як і поширені українські прізвиська. А соколине полювання, коштовна забавка, донині залишається популярною на Близькому Сході. Секрет в тому, що птах доволі легко навчається і звикає до людини.

Тож, зустріти кібчиків можна на величезних просторах Євразії від центру Європи до північної тайги. Але для гніздування у березні-травні вони обирають незаймані степи, невеликі скупчення листяних дерев, ярости або заплавні ліси, оселяються і недалеко від людини. Важливо, щоб поруч були галявини, луки, де вдосталь здобичі. Тому південні Осокорки ідеально підходять їм для продовження роду.

До слова, знайти кібчиків можна за галасом грачів, сірих ворон, галок: часто вони мешкають поруч. Хоча добрими сусідами їх навряд чи назвеш – соколи займають чужі гнізда і користуються ними без дозволу, навіть не ремонтуючи. Щоправда, за необхідності будують свої, інколи, навіть на опорах ЛЕП. Може і в цьому причина, чого кібчики не люблять самотності і живуть невеликими колоніями.

Самку й самця сплутати неможливо, бо вбрання у них зовсім різне. Вона до того ж трохи більша за розміром,

EN RED-FOOTED FALCON

FR FAUCON KOBZ

з сірою спинкою та крилами, рудуватою головою, грудкою та білим пір'ям на горлі й щоках. Він – у темно-сірому костюмі з майже чорним хвостом та рудими «штанцями» і підхвістям. Єдина спільна деталь у партнерів – червонувато-рожевий колір ніг. 4-5 пташенят вилуплюються через 28 днів сніжно-білими, натомість протягом трьох тижнів вони змінюють забарвлення.

Більшість часу з ними проводить мати, а батько полює за 5-6 км. Хоча латинська назва у перекладі означає «сокіл вечірній», птахи активні протягом всього світового дня, особливо під час вигодовування пташенят. Відомі цікаві випадки, коли парі допомагали самці-одинаки, які приносили їжу пташенят, охороняли і захищали гніздо. При цьому самець на диво спокійно ставиться до такого союзу й галасу не здійсмає.

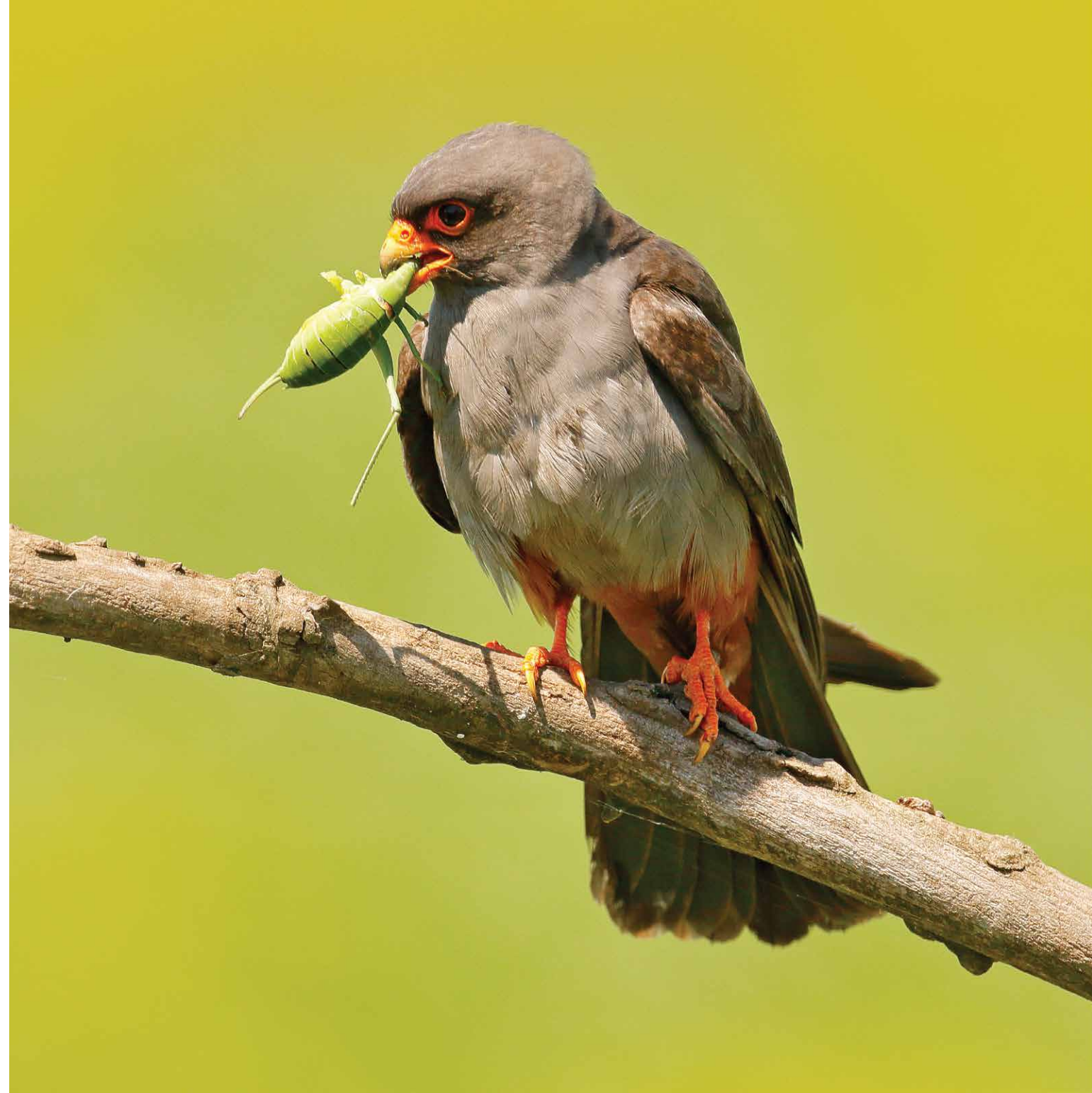
Кібчик, звичайно ж, сокіл, але розміри змушують його шукати легшу здобич – великих комах, тобто, бути птахом-ентомофагом. Завдяки цьому, до речі, зменшуються ризики нашестя сарани. Африканці навіть навчилися створювати цілі поселення кібчиків у привабливих для птахів місцях, де ті мешкають увесь рік. Але полюють соколи і на дрібних гризунів, полівок, чим значно полегшують роботу аграріїв. Буває, ловлять ящірок, жаб, жуків.

Прикро, але кількість кібчиків в Україні скорочується через зникнення степів, лісів – тих ландшафтів, на яких вони звикли селитися і полювати. Тому цей вид занесено до Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи, охороняється Бернською конвенцією і потребує нашого активного захисту.

ВИД КІБЧИК (FALCO VESPERTINUS)
РІД СОКІЛ (FALCO)
РОДИНА СОКОЛОВІ (FALCONIDAE)
РЯД СОКОЛОПОДІБНІ (FALCONIFORMES)

📷 Світлина: ОНДРЕЙ ПРОСІЦЬКИЙ

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

КРЕХ МАЛИЙ

MERGELLUS ALBELLUS

EN SMEW

FR HARLE PIETTE

Білий чубчик самця першим кидається в око тому, хто бачить креха малого на токуванні у лютому-березні. Та й решта чорно-білого вбрання здається чорно-білим витвором кутюр'є-авангардиста або ритуальним малюнком нубійців. Сніжний фон тулуба перекреслений абсолютні чорними вузькими смугами на потилиці, по боках грудей і широкою – вздовж спини. Чорна ж пляма від очей до дзьоба нагадує «окуляри» панди. Щоправда, у самиці вбрання значно стриманіше – біла шия, низ, попелясто-сіра спина, хоча на голові і красується справжній капелюшок рудувато-бурого кольору.

Селезні намагаються завоювати прихильність партнерш закидаючи голову назад і витягуючи ший з хриплим звуком. Зазвичай це спрацьовує, і пара обирає своє місце для гніздування на північних просторах від Скандинавії до острова Хоккайдо. В Україні крех малий є пролітним, зимує на Дніпрі й Сіверському Донці, на щастя, помітили його і в Екопарку Осокорки.

Крехам потрібні невеликі і не дуже глибокі водойми з поживою, високі дуплясті дерева і спокій. Пернаті підбирають оселі під свої «габарити»: довжину тіла 38-44 см, крила з розмахом – 55-60 см і вагу 510-935 г. Це можуть бути кам'яні щілини, порожнини у пнях, штучні ящики. Часто займають дупла, зроблені іншими птахами, і відкладають 7-9 яєць прямо на дерев'яну «підлогу». Самиця висиджує їх сама, причому до неї в цей час можна підійти і взяти на руки (чого, звичайно, робити в жодному разі не потрібно!). Через 26-28 днів на світ пробиваються пташенята, які вже через кілька годин готові рухатися за мамою. Образ легковажного франта цілком підтверджується поведінкою креха-батька: він після народження пташенят недовго перебуває поруч з гніздом, а потім зникає. Всі клопоти лягають на самиць, які іноді утворюють групи з кількох виводків.

Птахи добре плавають і пірнають, тому харчуються придонними безхребетними, ловлять жуків, комах та личинок, додають рослини. Значно менше за інших крехів вони вживають риби, яка входить до раціону переважно взимку.

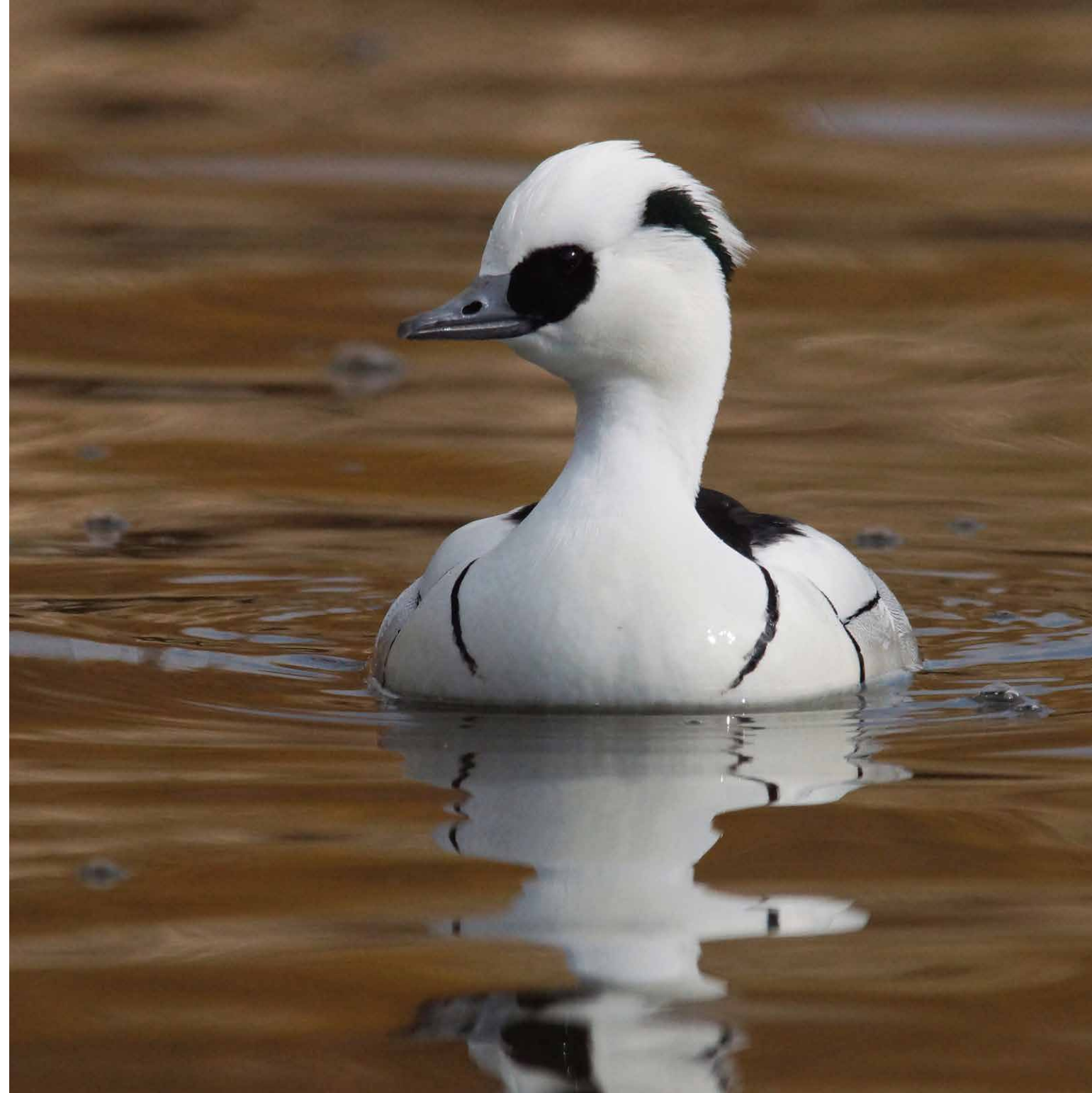
Птах охороняється Бернською конвенцією, через зниження їх кількості. Вид скорочується, в першу чергу, через діяльність людини, яка «зачищає» довкілля від старих дуплястих дерев, засипає та осушує невеликі озера, стариці, річки.

ВИД КРЕХ МАЛИЙ (MERGUS ALBELLUS)
РІД КРЕХ (MERGUS)
РОДИНА КАЧКОВІ (ANATIDAE)
РЯД ГУСЕПОДІБНІ (ANSERIFORMES)

Світлина: МАЦЕЙ ОЛЬШЕВСЬКИЙ

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

КОЛОВОДНИК БОЛОТЯНИЙ

TRINGA GLAREOLA

EN WOOD SANDIPPER

FR CHEVALIER SYLVAIN

Коловодник болотяний, напевно, найменший серед куликів. Він важить близько 100 г, розміром всього 19-21 см та крилами 36-40 см. Але маленькій птасі вистачає сил пролетіти «без посадки» відстань у 2400–4500 км. Мандрюючих коловодників бачили над Тихим океаном, трапляються вони і на далеких Маршалових, Гавайських островах, у Мікронезії. Та звичні для них місця зимівлі – екзотичні краї Південно-Східної Азії, Індії, Австралії та Африки.

Ареал розселення цього виду доволі широкий – від гір Шотландії аж до Алеутських островів. Повернувшись навесні компанією у 10-20 особин, кулики для гніздування шукають болотяні місцини з віконцями чистої води, заболочені ліси, заростаючі озерця з високою осикою. В цей короткий період вони полюють вздовж берегів і мирно уживаються з грициками, чайками, іншими куликами. А от якщо коловодник починає качати хвіст – це ознака нервування й роздратованості у птахів цього виду.

Куликів-мігрантів можна побачити по всій Україні, де є трав'янисті луки, багністі міста й вода, натомість, гніздитись вони прилітають до Правобережного Полісся.

Назву птахів, ймовірно, визначило їхнє забарвлення. «Glareola» походить від латинського слова «glareae» – гравій. Справді, з березня по серпень коловодники

темно-бурого кольору з буро-сірими та білуватими плямами, і лише довгі ноги – блідо-оливкові. Саме в такому вбранні проходить токування самців, які накручують кола у вирії, а потім під прямим кутом падають вниз, співаючу весільну серенаду.

Коли пернаті поєдналися у пари, вони віддаляються від галасу, від сусідів і роблять невеликі ямки, сховані у траві, прямо на моховій підстилці або зрідка облаштовують покинуті іншими птахами гнізда. Самка відкладає чотири яйця і обидва батьки насиджують кладку, від якої вміють відводити небезпеку, як от людини. Через 22-23 днів маленькі кулики вперше побачать рідне болото, а вже в кінці червня-на початку липня вони збиратимуться у невеликі молодіжні зграйки. Перші перельоти окремих птахів починаються у липні, але велике осіннє переселення коловодників болотяних відбудеться у серпні, коли кулики мігрують невеликими групами до 30 особин. Хоча і є особини, що подорожують самі.

Не дарма вид занесений до охоронного списку пернатих, які охороняються Бернською конвенцією. Цих птахів стає все менше. І головна причина – скорочення місць, придатних для виведення потомства та харчування маленьких куликів. Люди висушують болота, викошують траву і засипають озерця, щоб заробити за рахунок доквілля.

ВИД КОЛОВОДНИК БОЛОТЯНИЙ (TRINGA GLAREOLA)
РІД КОЛОВОДНИК (TRINGA)
РОДИНА БАРАНЦЕВИ (SCOLOPACIDAE)
РЯД СИВКОПОДІБНІ (CHARADRIIFORMES)

Світлина: ВІКТОР СЕВИДОВ

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

КРЯЧОК БІЛОКРИЛИЙ

CHLIDONIAS LEUCOPTERUS

Чомусь нас більше приваблюють великі й хижі птахи: їх безліч у міфології, фольклорі, геральдиці, тобто, вони легендарні. Проте, якщо поцікавитись, з'ясується, що невеликі птахи заслуговують на не меншу увагу і повагу. Взяти, до прикладу білокрилих крячків. Здавалося б, невеличка птаха 21-23 см, з розмахом крилець 60-67 см, і важить як чохол до телефона – 60-75 г. Їсть собі водянних комах, павуків, молюсків, дрібну рибку.

Але птахи винайшли чудову тактику полювання: над озером або луками вони завжди летять проти вітру, тримаючи висоту 0,5-0,2 метри. Діставшись межі озера, луки, крячок розвертається і швидко (вже за вітром) летить назад, щоби повторити свій рейд. На льоту птахи встигають підхопити комах прямо з поверхні води, зняти їх зі стебел рослин чи польової трави, колосків. Інколи полювання буває колективним, тоді крячки шикуються у шеренгу і виконують цей маневр всі разом! Така спільнодія дозволяє зекономити час та зусилля, а відтак, – вижити у еволюційному змаганні.

З Півдня додому крячки повертаються у травні і поодиноці, і парами, і невеликими зграями. Почасту вони приєднуються до родичів – чорних крячків, поруч з якими потім можуть й оселятися. Але гніздування у них затягується через те, що пари у пошуках найкращого болота довгий час мандрують, поки не об'єднаються у колонію особин у 100. До речі, ці крячки не випадково приєднуються до спільних колоній – їхні сусіди (чорні

крячки) агресивно відганяють чужинців від своєї території, захищаючи заразом й інших мешканців.

Настає час будівництва гнізд. Плаваючих. Саме так, оселі птахів тримаються між гілками чагарнику, очерету на рівні води. Інколи гнізда стоять просто на верхівці підтопленої купини або наносах старої водяної рослинності, при цьому лоток гнізда залишається вологим. Десь у червні відкладаються та протягом 18-20 днів висиджуються 2-3 яйця. Буває, перша кладка гине, тоді птахи, зазвичай, відновлюють її. Пташенята чудово підготовлені до життя і через два-три дні вибираються з гнізд, а ще тиждень через три – навчаються літати. Проте, батьки днів 10 потому піклуються про них.

Вдень птахи майже весь час проводять у повітрі, лише інколи сідаючи на поверхню води схрестивши при цьому крила. Увечері білокрилі крячки, на відміну від багатьох сородичів, залишаються на суходолі недалеко від своїх гнізд, а не летять до річок, куди збирається безліч птахів. А коли засинають, то занурюють дзьоб під крило, щоб не заважав.

Чисельність цих птахів значно змінюється, зараз їх нарахують від 15 до 45 тисяч пар. Але в останні десятиліття відчутно скоротилися території водно-болотних угідь, хімікати псують чисту воду озер, боліт, людина продовжує захоплювати життєвий простір птахів, як це відбувається в Екопарку Осокорки. Тому і цей вид змушені були взяти під охорону Бернської конвенції.

EN WHITE-WINGED TERN

FR GUIFETTE LEUCOPTÈRE

ЧЕРВОНА
КНИГА
УКРАЇНИ

ВИД КРЯЧОК БІЛОКРИЛИЙ (CHLIDONIAS LEUCOPTERUS)
РІД БОЛОТЯНИЙ КРЯЧОК (CHLIDONIAS)
РОДИНА МАРТИНОВІ (LARIDAE)
РЯД СИВКОПОДІБНІ (CHARADRIIFORMES)

Світлина: ОКСАНА РАЛДУГІНА

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

КРЯЧОК БІЛОЩОКИЙ

CHLIDONIAS HYBRIDA

Як і більшість видів цієї родини крячок білощокий – птах невеликий (23-25 см), а от розмах крил у нього втричі більший за тулуб – 74-78 см. Справа втім, що більшість часу пернаті перебувають у русі над водоймами, тож мають тримати 80-90 г свого тільця у повітрі досить довго, а літати – швидко. З'ясувалося, що саме форма їхнього крила (звужена та видовжена) найбільше підходить для такого способу життя. За витривалість й швидкість птахів з подібними крилами справедливо вважають чемпіонами серед пернатих. До прикладу, навколосвітня подорож крячків полярних має протяжність 40 000 км, а серпокрильці іноді прискорюються до 220 км/годину. Щоправда, білощокі крячки не такі спритні, зате мають ще дві назви – крячок болотяний та крячок чорноголовий. Обидві вірні, адже птахи обирають для життя болота, мілкі озера, які заростають травною, штучні ставки, хоча вони й віддають перевагу водоймам з прозорою водою.

Друга ж назва виникла через чорну шапочку у них на голові, яка, власне, відрізняє цей вид від інших крячків. А от смуга білого пір'я, яка проходить нижче, від червоного дзьоба, мабуть, і підштовхнула дослідників до того, щоб назвати крячка білощоким. Все інше тіло розфарбоване у сірий, темно-сірий колір. В такому весняно-літньому вбранні птахи прилітають до нас досить пізно – протягом травня, навіть у червні. Збираються колоніями особин на 100, де пари гніздяться зовсім близько одна від одної – через 1-5 метрів. Тож, у поселеннях доволі тісно, бувають й сварки. Натомість, є й суттєві переваги – білощокі крячки більш агресивні, і захищаючи свою територію гуртом відбиваються від чужинців. Атакують смердючим послідом, як і всі крячки. Пернаті одночасно атакують нападників, змушуючи тікати навіть людину.

EN WHISKERED TERN

FR GUIFETTE MOUSTAC

Цим, до речі, користуються сусідні птахи (наприклад, крячки білокрилі, чорні), які приєднуються до колоній білощоких крячків, розраховуючи на захист. Хоча є відомості про зазіхання крячків на пташенят своїх сусідів. Недоліки колективної безпеки, так би мовити.

Гнізда у крячків схожі на оселі близьких видів: роблять їх в очереті, рогазі, інколи, – просто на широких листях латаття або на купі жорстких стебел водяних рослин. У червні (а у північних регіонах – так й у липні) відкладаються зазвичай два-три, рідше – чотири яйця, які пара насиджує по черзі протягом 18 днів. Пухнастиків годують переважно комахами, водяними безхребетними, дрібною рибкою. Природа створила крячків універсальними мисливцями, отже, вполювати здобич птахи можуть і на льоту, і на суходолі, і пірнаючи у воду. Полюють вони, зазвичай, у радіусі 1 км від гнізд, але можуть відлітати й на відстань до 9 км.

Вже через три тижні нове покоління стає самостійним, незабаром починається літнє линяння, а з кінця липня до вересня розпочинається відліт до міст зимівлі.

Європейська популяція цих крячків продовжує скорочуватися переважно через нерозуміння людьми наслідків «окультурювання» водно-болотних угідь, як це стається на озерах Екопарку Осокорки. Болота засипають, невеликі озера, водойми «очищують» від прибережної рослинності, «поціновувачі» виривають квіти латаття, разом позбавляючи безліч видів звичного середовища. Важко повірити, але у середині 90-х років в Україні вчені зафіксували випадки збирання рибалками пташиних яєць. Навіщо? От чому крячок білощокий потрапив до списку Бернської конвенції, що захищає зникаючі види.

ВИД КРЯЧОК БІЛОЩОКИЙ (CHLIDONIAS HYBRIDA)
РІД БОЛОТЯНИЙ КРЯЧОК (CHLIDONIAS)
РОДИНА МАРТИНОВІ (LARIDAE)
РЯД СИВКОПОДІБНІ (CHARADRIIFORMES)

📷 Світлина: ОКСАНА РАЛДУГІНА

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

КРЯЧОК МАЛИЙ

STERNA ALBIFRONS

Унікальність цього виду в тому, що він найменший серед крячків. Сама назва, крячок малий, свідчить про його розміри: всього 22-24 см, з розмахом крил близько пів-метра та вагою 40-60 г.

Є у цих крячків і друга особлива прикмета – біла пляма на лобі у шлюбному вбранні, хоча решта голови залишається чорною. На спині й крилах панує сірий колір, все інше вкрито білим пір'ям. Окрім того, кінцівка жовтого дзьобу ніби вимазана чорною фарбою. У позашлюбному «одязі» біла пляма стає довшою, а верх голови набуває темно-бурого кольору. Дзьоб чорніє, залишається лише жовта основа, і ноги з жовтих (або жовто-гарячих, помаранчевих) стають жовто-бурими, наче забруднилися в осінній багнюці. Якщо буде видно вохристе тім'я з темними плямами – значить птах молодий, продовжувати рід він зможе лише на третьому році життя.

Птахів відносять до «мігрантів останньої хвилі», тому що у нас їх можна побачити починаючи з кінця квітня – початку травня. Через те, що харчуються малі крячки переважно рибою, вони оселяються на піщаних косах, островах, галечникових пляжах, лиманах та ставках, де їх не турбуватиме людина. Найбільш популярними є морські узбережжя, басейни великих річок, озера. Ще одна причина вибору таких місць – це матеріали, з яких будуються гнізда: пісок, м'який ґрунт або галька. В них робиться ямка, куди й відкладаються 2, рідше – 3 яйця. Насиджування, яке партнери чесно ділять на двох, продовжується 20-22 доби. А вперше піднятися у повітря молоді птахи зможуть через два з половиною-три тижні потому.

Щоби прогодувати молодь, батьки мають більшість часу полювати. Це не проста справа: у пошуках риби крячки зависають метрах у 10 над поверхнею води, тримаючись проти вітру і активно працюючи крилами.

EN LITTLE TERN

FR STERNE NAINE

Вони ретельно вдивляються у воду і перебувають в такому положенні іноді протягом хвилини. А побачивши здобич, миттєво кидаються вниз, занурюючись з головою. Успіхом завершуються лише 10% таких спроб! Після невдалого кидка птахи знову піднімаються у повітря, повторюючи все через кожні 5-10 метрів. Впіймавши, кінець кінцем, поживу, рибалка відлітає і ковтає її головою уперед, щоб віднести до гнізда.

Комах та їх личинок птах вживає зрідка, хіба що їх занесе на водну поверхню із суходолу. Ті крячки, що живуть біля морів, інколи включають до раціону морських рачків.

Небезпека чекає на птахів і від людини, і від сусідів-птахів (сірих ворон, сорок, шулік). Останніх малі крячки відіганяють від колонії всією громадою. Щодо комунікації, то «словниковий запас» крячків досить обмежений – час від часу вони виголошують щось схоже на одноманітне «куїт-куїт».

З початку серпня пернаті збираються відлітати до Африки, Перської затоки, західних штатів Індії. Дехто з дослідників стверджує, що крячки подорожують у зграях, дехто переконаний, що це відбувається і поодиноці. Проте, достименно відомо – головним маршрутом міграції є Дніпро, руслом якого подорожують малі крячки, зупиняючись на відпочинок і в Екопарку Осокорки. Щоб дістатися теплих країв безпечно, птахам потрібні місця, де вони можуть набратися сил перед далеким і важким шляхом.

Сьогодні в Україні їхня чисельність становить від 2,5 до 4 тисяч пар, але спостереження свідчать про скорочення виду по всій Європі. Щоб зберегти малих крячків, їх було включено до Додатку II Бернської конвенції. Тож, маємо усвідомлювати – більшість проблем птахам створюємо ми, люди.

ВИД КРЯЧОК МАЛИЙ (STERNA ALBIFRONS)
РІД КРЯЧОК (STERNA)
РОДИНА МАРТИНОВІ (LARIDAE)
РЯД СИВКОПОДІБНІ (CHARADRIIFORMES)

📷 Світлина: ІГОР ЧЕРВОНЕНКО

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

КРЯЧОК РІЧКОВИЙ

STERNA HIRUNDO

Всі види крячків схожі на прикордонників – їхнє життя проходить на межі води та суходолу. Більшість видів примудрилися зайняти зручне місце, тож знаходять поживу в обох середовищах. А от річкові крячки майже повністю залежні від водної стихії, тому що харчуються переважно рибою або водними безхребетними. Ті ж, які оселяються на узбережжі морів, взагалі змушені ковтати... голки. Щоправда морські, разом з бичками та іншою дрібнотою.

Але зустріти цих красивих птахів під час перельоту можна по всій Україні, де є піщані пляжі, коси, острівці, водойми з негустою рослинністю. В тому числі – й на наших Осокорках. Річкові крячки середні за розмірами: 31-35 см, з чималим розмахом крил (77-98см) та вагою 80-170 г. Впізнати їх неважко – у шлюбному вбранні передня частина тіла має незвичайний рожево-сірий відтінок, а на голові (від очей – до середини шиї позадку) красується чорний шолом. Решта тіла сіра, сірувато-біла, дзьоб – червоний з чорним завершенням, і ноги теж червоні.

В такому вбранні проходять повітряні змагання, під час яких самці ганяються один за одним, літають у незвичайний спосіб, «підкидаючи» тіло. Хтось носить з рибкою у дзьобі, щоб запропонувати її самиці, й супроводжує цей ритуальний подарунок шаленими криками. Потому пари починають облаштування гнізд, і їхня архітектура прямо залежить від місця поселення птахів. Якщо у піску просто робляться неглибокі ямки

(а почасти крячків влаштовують навіть сліди людини чи тварини), а серед лук – споруджують охайні і ретельно сконструйовані гнізда з трави. Найрідшими є «плаваючі» гнізда дуже схожі на оселі сусідів по колонії – малих або чорних крячків.

Кладки з'являються у травні, але інколи їх буває й дві-три. Справа в тім, що 2-3 пташиних яйця на землі – надто приваблива здобич для щурів, бродячих собак, сірих ворон, шулік, хоча дорослі птахи нещадно захищають гніздо. Тому крячки змушені відновлювати кладки навіть у серпні, коли починається відліт перших зграй на зимівлю. Насиджують її обидва партнери протягом 20-23 діб, причому у похмурі дні птахи не полишають гнізд, зігріваючи їх. Через 24 години пташенята вибираються з гнізда, якщо воно не на болоті, і крадькома пробирається до батьків, які полюють. Проте, літати малеча зможе лише через довгі 24 або й 30 днів. А поки батьки годуватимуть їх, тому що кряччята ще не готові до пірнання у воду з висоти.

Найбільшою загрозою і для пташенят, і для дорослих птахів залишається, на жаль, діяльність людей – забудова, бетонування, «облаштування» прибережних смуг, на яких живуть річкові крячки. А ще отрута, сміття, безкінечне «господарювання», яке не полишає птахів у спокою. Отже, чисельність цього виду крячків скорочується, і тепер вони під захистом Бонської та Бернської конвенцій, Директиви ЄС про захист диких птахів та Угоди АЕВА.

EN COMMON TERN

FR STERNE PIERREGARIN

ВИД КРЯЧОК РІЧКОВИЙ (STERNA HIRUNDO)
РІД КРЯЧОК (STERNA)
РОДИНА МАРТИНОВІ (LARIDAE)
РЯД СИВКОПОДІБНІ (CHARADRIIFORMES)

📷 Світлина: ОКСАНА РАЛДУГІНА

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

КРЯЧОК ЧОРНИЙ

CHLIDONIAS NIGER

Якщо в Екопарку Осокорки, десь на річці, зарослому озері, ставку, болоті ви почуєте пташиний гомін та крики «кі-кі-кі» або «кі-ерр», будьте впевнені, що неподалік є поселення чорних крячків (ймовірно, і не тільки чорних). Пересвідчитись в цьому легко – дорослих птахів вирізняє чорне забарвлення і дзьоб, сірим лишається спина, боки та крила, ноги – темно-червоні. Під певним кутом шлюбне вбрання здається навіть темно-синім. І, звичайно ж, витончений обрис тіла, довгі й тонкі крила, роздвоєний хвіст – все, що необхідно для тривалих та швидких польотів. До речі, наукова назва походить від давньогрецького слова *khelidonios*, тобто, «подібний до ластівки», що перегукується із старою назвою у англійській мові – річна ластівка (*carr swallow*).

Чорні крячки, зазвичай, живуть колоніями, до яких нерідко приєднуються інші (менш войовничі) види крячків, розраховуючи на підтримку у захисті від нападників. Саме чорні крячки є стрижнем опору у разі небезпеки. Вони без вагань нападають на тварин або птахів, та навіть на людину, кидаються на ворога зверху й намагаються поцілити у потилицю. І, найстрашніше – це атака послідом. Тож, не треба турбувати крячків, особливо під час гніздування.

А воно починається з кінця квітня або на початку травня, коли ці крячки прилітають до України. Частіше птахи влаштовуються неподалік луків, де легко можна знайти комах. Але будують й плавучі гнізда з очерету, водної рослинності та гілочок, досить незграбні та ще й вологі. Кладка з трьох жовтува-

EN BLACK TERN

FR GUIFETTE NOIRE

то-зелених яєць з темними цяточками інколи підтоплюється і гине, тоді її відновлюють, але яєць стає менше: 2 або 1. Батьки висиджують їх, змінюючи одне одного, протягом 14-17 діб, залежно від погоди. Пташенята вилуплюються рудуватими, з чорними плямами, і через кілька днів вже вміють плавати, але все одно не полишають гнізд.

Щоб піднятися на крило їм потрібні ще три-чотири тижні. Весь цей час батьки у луках, над водою, на суходолі невтомно полюють на комах – головне меню чорних крячків. Цікаво, що здобич, яка потрапляє у воду, вони вихоплюють дзьобом, але при цьому ніколи не занурюються у воду з головою, як інші крячки.

З середини серпня птахи збираються у зграї і починають рухатися на південь вздовж Дніпра. Летять вони вранці або увечері, а вдень відпочивають на річкових косах, де вдосталь їжі. Останні поодинокі птахи чи зграйки відлітають у вересні, зрідка – на початку жовтня, щоб приєднатися до інших чорних крячків десь у тропіках екваторіальної Африки.

Ці чудові птахи теж потрапили під охорону Бернської конвенції через скорочення популяції з тих же причин, що й інші види – через бездумне знищення місць, де вони одвіку оселялися і продовжували рід. Хочеться вірити, що у нашому Екопарку Осокорки ми разом з дітьми і далі будемо спостерігати за чорними крячками, а не розповідати про них у природничих музеях перед світлинами зниклих видів.

ВИД КРЯЧОК ЧОРНИЙ (CHLIDONIAS NIGER)
РІД БОЛОТЯНИЙ КРЯЧОК (CHLIDONIAS)
РОДИНА МАРТИНОВІ (LARIDAE)
РЯД СИВКОПОДІБНІ (CHARADRIIFORMES)

📷 Світлина: ЮРІЙ НЕЧИПОРЕНКО

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

КУЛИК-ДОВГОНІГ

HIMANTOPUS HIMANTOPUS

Цих птахів можна назвати не лише довгоногими, а й довгодзьобими. Довгі наче ходулі кінцівки – не розкіш, а засіб виживання. Такі анатомічні особливості допомагають розшукувати здобич там, куди інші навіть дістатися не можуть. І ще вони досить великі як для куликів: 35-40 см, з розмахом крил 67-83см, хоча й важать лише 150 -190 г.

Але при цьому виглядають птахи чудово і рухаються, наче супермоделі на подіумі. Та й вбранням природа їх нагородила аристократичним. Самці одягнуті у класичну чорно-білу пару з чорною шапочкою та «шлейфом» на шиї, у самиць схоже забарвлення, але без «шлейфа», і світліша з білими плямочками шляпка. У обох партнерів чорні дзьоби та червоні очі, такого ж червоного кольору ноги. Проте, це шлюбне вбрання, воно «вдягається» з березня по серпень, а потім змінюється на більш світле зимове.

Їхній свист «гоїть», «троїть» можна почути в наших краях вже з березня. Він означає, що довгоногі кулики повернулися з екваторіальної Африки, Південної Європи, Азії, Австралії і почали готуватися до шлюбних ігор та гніздівлі. Як і більшість куликів, вони віддають перевагу долинам річок, купинястим болотам, мілководним, трохи солонуватим озерам, ставкам та відстійникам.

Найбільша частина популяції до війни жила на узбережжі Чорного та Азовського морів: на Сіваші їх нараховували 3,5-3,6 тисяч пар. Загалом в Україні оселялися від 8,5 до 10 тисяч особин. Яка екологічна трагедія сталася після захоплення росіянами Кінбурзької коси і перетворення її на полігон, після руйнування ними Каховського водосховища – уявити не важко.

Тепер ми маємо ще більше цінувати й берегти наш

EN BLACK-WINGED STILT

FR ÉCHASSE BLANCHE

Екопарк Осокорки, де у куликів є чудовий вибір місця для продовження роду. На піщаному або мулистому березі, купинах, підтоплених острівцях, серед негустої рослинності птахи мостять неглибоку ямку в ґрунті або ж будують гніздо з грубих стебел рослин, вистилаючи торішньою травою. У кладці, зазвичай, буває 4 яйця, але у випадку, якщо кладку доводиться відновлювати, їх буває не більше 2-3. Насиджують яйця обидва партнери протягом 16-17 діб, і у кінці червня перші пташенята з'являються на світ. Вони зрячі і одразу можуть здобувати собі їжу, але батьки захищають їх від хижаків, холоду, показують місця для полювання. Поживою для куликів слугують водні комахи та їхні личинки, іноді – дрібні ракоподібні або молюски.

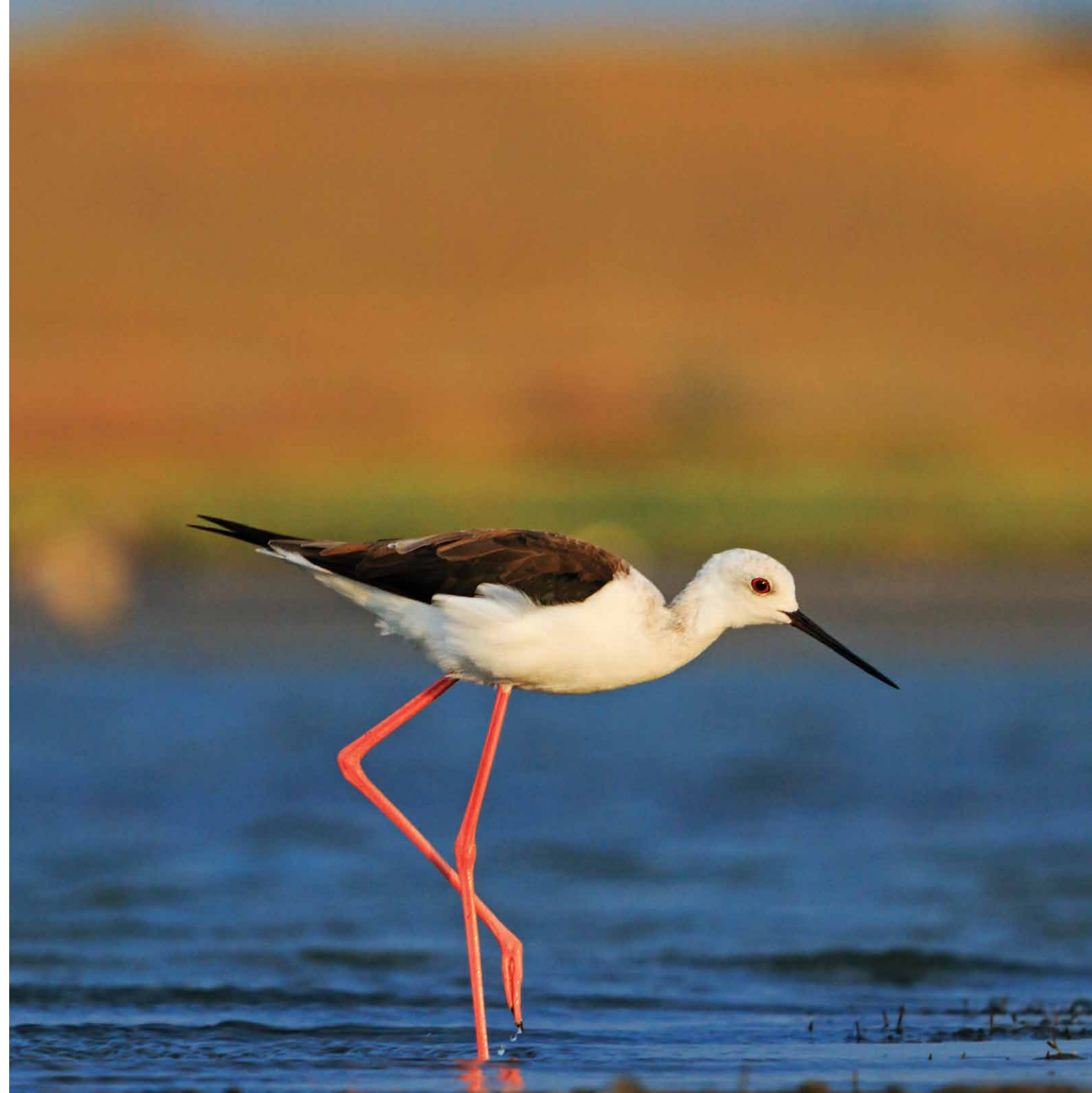
Батьки надзвичайно обережні біля гнізда і виводку, але за необхідності сміливо б'ються з чужинцями. Один з фотографів розповів про випадок, коли довгоногий кулик атакував більшого у рази білого лелеку та відігнав його зі своєї території.

Проте, кількість птахів все одно скорочується – через пернатих ворогів (наприклад, сірих ворон), здичавілих собак, що розоряють гнізда. До того ж, існує загадкове явище, яке вченим поки не вдається розгадати – певна частина куликів чомусь не бере участі у продовженні роду. Проте, головна причина депопуляції – це невпинний наступ людини, яка відбирає у птахів місця гніздівель, турбує їх під час виведення потомства, випасає там худобу, з примхи знищує куликів. Тому нині вид має статус вразливого і охороняється Боннською та Бернською конвенціями, Угодою АЕВА, Директивою ЄС про захист диких птахів, внесений до списку Червоної книги України.

ВИД КУЛИК-ДОВГОНІГ (HIMANTOPUS HIMANTOPUS)
РІД КУЛИК-ДОВГОНІГ (HIMANTOPUS)
РОДИНА ЧОБОТАРОВІ (RECURVIROSTRIDAE)
РЯД СИВКОПОДІБНІ (CHARADRIIFORMES)

📷 Світлина: КОСТЯНТИН ПАЗЮК

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

ЛЕБІДЬ-КЛИКУН

CYGNUS CYGNUS

Лебедь-кликун, імовірно, один з видів, який впізнають навіть далекі від орнітології люди. По-перше, гуси-лебеді – фольклорний персонаж, глибоко укорінений в нашій культурі і свідомості. Вони символізують красу, гідність, про них складено безліч пісень. А якщо уважно придивитись до образів святих, то ми зрозуміємо, чії крила надихали іконописців.

Щоправда, красивий міф про довічну вірність лебедів реальність спростовує – якщо хтось з подружжя залишається самотнім, то, зазвичай, наступного року шукає нового партнера. Почасту завищують і тривалість життя птахів: відомо про 40-річного птаха, що жив у неволі, проте, «природний» вік лебедів близько 10-12 років.

По-друге, лебеді не просто великі – це один з найбільших водоплавних видів пернатих на планеті (а вимерлі види були на третину більшими). Розмах крил дорослих птахів сягає 2,5 метрів. Велетні використовують їх і при захисті: сильний удар може навіть зламати руку дитині. Довжина тіла – 1,45-1,6 м: таким, приблизно, є зріст дитини років у десять. Близько половини тіла складає довга й тонка шия, яка дозволяє лебедям-кликунам шукати їжу під водою, не занурюючись повністю. Птахи своїм жовто-чорним дзьобом перебирають придонну багнюку, залишаючись у вертикальному положенні як поплавки. І на відміну від інших видів лебеді-кликун тримають шию прямо, а не згибають її літерою «S».

Вага у цих красенів теж чималенька – від 7 до 10,5 кг (стверджують, що буває й до 15). Але великі розміри мають як переваги, так й недоліки. Всі, кому пощастило спостерігати «приводнення» лебедів, бачили, скільки простору необхідно птахам, і яким довгим є «гальмів-

EN WHOOPER SWAN

FR CYGNE CHANTEUR

ний слід». А от «приземлення» лебедя ви ніколи не побачите – воно буде трагічним для пернатих саме через велику вагу. Через неї птахам необхідно довго розганятися при зльоті з води, з цієї ж причини вони не люблять і ходити по землі.

«Чому лебеді не мерзнуть і не тонуть»? Пам'ятаєте це дитяче питання, коли малеча спостерігає за кликунами у зоопарках, на озерах, ставках? А все завдяки залозі, де виробляється спеціальне «мастило», яке і захищає пір'я від намокання. І ще є пуховий прошарок – він зігріває птахів. До слова, поясніть дитині, що годувати водоплавних хлібом не можна! Вони харчуються переважно рослинністю, рідше – дрібними безхребетними, тож хлібне меню дуже шкодить їхньому стравоходу.

Незважаючи на розміри, лебеді дуже обережні, тому тримаються на середині водойм і оселяються подалі від людей. Хоча можуть жити і поруч, якщо їх не турбувати. Їхні великі гнізда (до 2-3 м у діаметрі) будуються серед очерету, рогози, на мілководді, де спираються на дно. Зазвичай у кладці 3-7 яєць, що насиджуються довгих 5 тижнів, але після народження пташенята готіві добувати їжу. Проте, вони перебувають біля гнізда навіть навчившись літати.

Щоб ми могли і далі спостерігати цих величних птахів, необхідно зберігати водно-болотні угіддя, заборонити забудову узбережжя, суворо карати за полювання і давати їм спокійно виводити потомство. Поки ж лебеді знаходяться під захистом Бернської та Бонської конвенцій.

ВИД ЛЕБІДЬ-КЛИКУН (CYGNUS CYGNUS)
РІД ЛЕБІДЬ (CYGNUS)
РОДИНА КАЧКОВІ (ANATIDAE)
РЯД ГУСЕПОДІБНІ (ANSERIFORMES)

Світлина: ВІКТОР ПАРХОМЕНКО

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

ЧЕРВОНА
КНИГА
УКРАЇНИ

ЛЕЛЕКА БІЛИЙ

CICONIA CICONIA

Мабуть, найбільша загадка – чому білі лелеки тисячоліттями жили й продовжують жити просто над головою або поруч з людиною. Ще сто років тому на дахах оселялися 2/3 птахів, а тепер більшість з них робить свої велетенські будівлі на стовпах, опорах електромереж, водонапірних вежах. Шум авто, гуркіт залізниці, людський галас не можуть завадити чорногузам майструвати свої гнізда і повертатися до них навесні, долаючи близько 10 000 км з далекої Африки.

Та перевагу лелеки надають заплавному лукам, долинам річок, невеликим болотам, пасовищам з невисокою травою, поруч з якими ростуть високі розлогі дерева (все це є в Екопарку Осокорки). Перша версія гнізда має близько метра у діаметрі і кількадесят сантиметрів заввишки. Буває, в оселі живе багато поколінь птахів, створюючи циклопічні споруди – до двох метрів у поперек, висотою 3-4 метри, вагою 1-2 тони! Тут зручно навіть дорослим особинам метрового зросту та розмахом крил у 2-2,2 м. Гніздо білого лелеки наші предки вважали оберегом, захистом від пожеж.

Такий дім стає місцем зустрічі двох птахів, які вже знайомі, і щороку альянс подовжується ще на один сезон. Першим на кілька днів, зазвичай, прилітає самець. Бусоли вітають одне одного клацанням дзьобів, починається шлюбний ритуал. А з квітня по травень самка вже відкладає 3-6 яєць, які обидва птахи насиджують 30-32 дні. Батьки годують пухнастиків майже два місяці – спершу «легкою» їжею (черв'яками, личинками комах), а потім додають дрібних гризунів, жабок та т.і.

EN WHITE STORK

FR CIGOGNE BLANCHE

На жаль, виживають частіше 2-3, рідше – 4 пташенят.

Відлітають чорногузи рано, у другій половині серпня. В Україні збираються зграї з кількисот птахів, на шляху до теплих країв вони поповнюються новими мандрівниками, а до Північної Африки рухаються вже кілька тисяч. Цікаво, що існує два маршрути міграції – на південь через Туреччину та на захід через Гібралтар. Але жодний з них не пролягає через море, хоча це значно скорочує подорож. З'ясувалося, вся справа у крилах лелек: вони пристосовані до планеризму та використовують тепле повітря на значних висотах. Тож, птахи летять над суходолом, а море перетинають у самому вузькому місці.

Білі лелеки у багатьох країнах сприймаються як символ чеснот, народжування дітей, вісники весни, отже, на гербах міст, у назвах, прізвищах, піснях існує цілий культурний шар, присвячений їм.

Є й безліч прикмет стосовно погоди та поведінки птахів. Скажімо, повір'я, що вони приносять із собою тепло та забирають його у вирій – давній слов'янський рай. Але багато спостережень перевірені часом: якщо лелека стоїть на одній нозі – чекай похолодання; довго кружляє біля гнізда – буде вітер; активно клацає дзьобом – можна сподіватися на сонячний день.

Можливо, ці птахи для того і живуть поруч з нами, щоб нагадувати про світ природи, який ми маємо цінувати і берегти. Як бережуть наші оселі білі лелеки.

ВИД ЛЕЛЕКА БІЛИЙ (CICONIA CICONIA)
РІД ЛЕЛЕКА (CICONIA)
РОДИНА ЛЕЛЕКОВІ (CICONIIDAE)
РЯД ЛЕЛЕКОПОДІБНІ (CICONIIFORMES)

📷 Світлина: ВІКТОР СЕВИДОВ

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

ЛЕЛЕКА ЧОРНИЙ

CICONIA NIGRA

Цих граціозних птахів вікінги шанували та називали ластівками Одіна (Odensvala). Їх вважають символом вірності, тому що чорні лелеки обирають собі пару на все життя. А воно, якщо поталанить, досить довге: близько 20 років у природі, а у неволі і до 30. В Україні пари, зазвичай, оселяються у глухих лісах, але зустрічаються на північному кордоні лісостепу, передгір'ях Карпат. Проте, сьогодні цей рідкісний вид за браком диких місць змушений жити недалеко від людини.

До нас чорні лелеки повертаються у березні-квітні. Відрізнити самок і самців нелегко, бо літне вбрання у них однаково й вишукане: чорне з зеленувато-червоним відблиском пір'я зверху, білий низ і внутрішня частина крил, а дзьоб, ноги, малюнок навколо очей – яскраво-червоні. До того ж пернаті мають досить помітні габарити – близько метра на зріст, розмах крил більше двох метрів та вагу до 3 кг.

Для оселі їм потрібні високі міцні дерева, які можуть витримати 200-кілограмове гніздо 1,5 м у діаметрі. Ця споруда складається на висоті 6-20 метрів з товстих гілок, землі, глини, дернини, а внутрішня частина вистилається сухою травою, листям, мохом. Гніздо має бути у тіні і захищене від вітру. За необхідності власники ремонтують його навесні.

Сюди чорні лелеки повертаються багато років, а інколи «квартира» переходить у спадок до нащадків. Самка відкладає 2-6 яєць, і обидва птахи висиджують їх 32-34 доби. Температура у гнізді має бути постійною, тому, якщо кладка нагрівається, її охолоджують водою. Після

EN BLACK STORK

FR CIGOGNE NOIRE

появи пташенят один з батьків знаходить їжу, інший – залишається поруч з малечею. Лише через два місяці молодь вперше вилітає з гнізда, а залишає його взагалі на 74-75 день. При цьому дорослі птахи продовжують годувати злітків по п'ять разів на день.

До раціону лелек входять черв'яки, водяні жуки, риба, жабки, миші, ящірки, невеликі пташки і плазуни. Особливе влаштування стравоходу дозволяє їм вживати навіть отруйних змій. Однак, вони ніколи не питимуть брудну воду, тож їхня присутність – вірна ознака чистих водойм. Отже, помітили чорного лелеку на Осокорках – будьте певні, що вода тут чудова.

З останніх днів серпня до початку жовтня лелеки відлітають на зимівлю до Південної Азії або на південь Сахари. Дослідники стверджують, що пернаті летять поодиночці або зграями у 2-6 особин, і зовсім зрідка – по 40-100 птахів. За день зграя долає до 200 км, обираючи маршрут над сушею, але недалеко від води. У польоті їх легко відрізнити від чаплі за витягнутими ногами та шиєю.

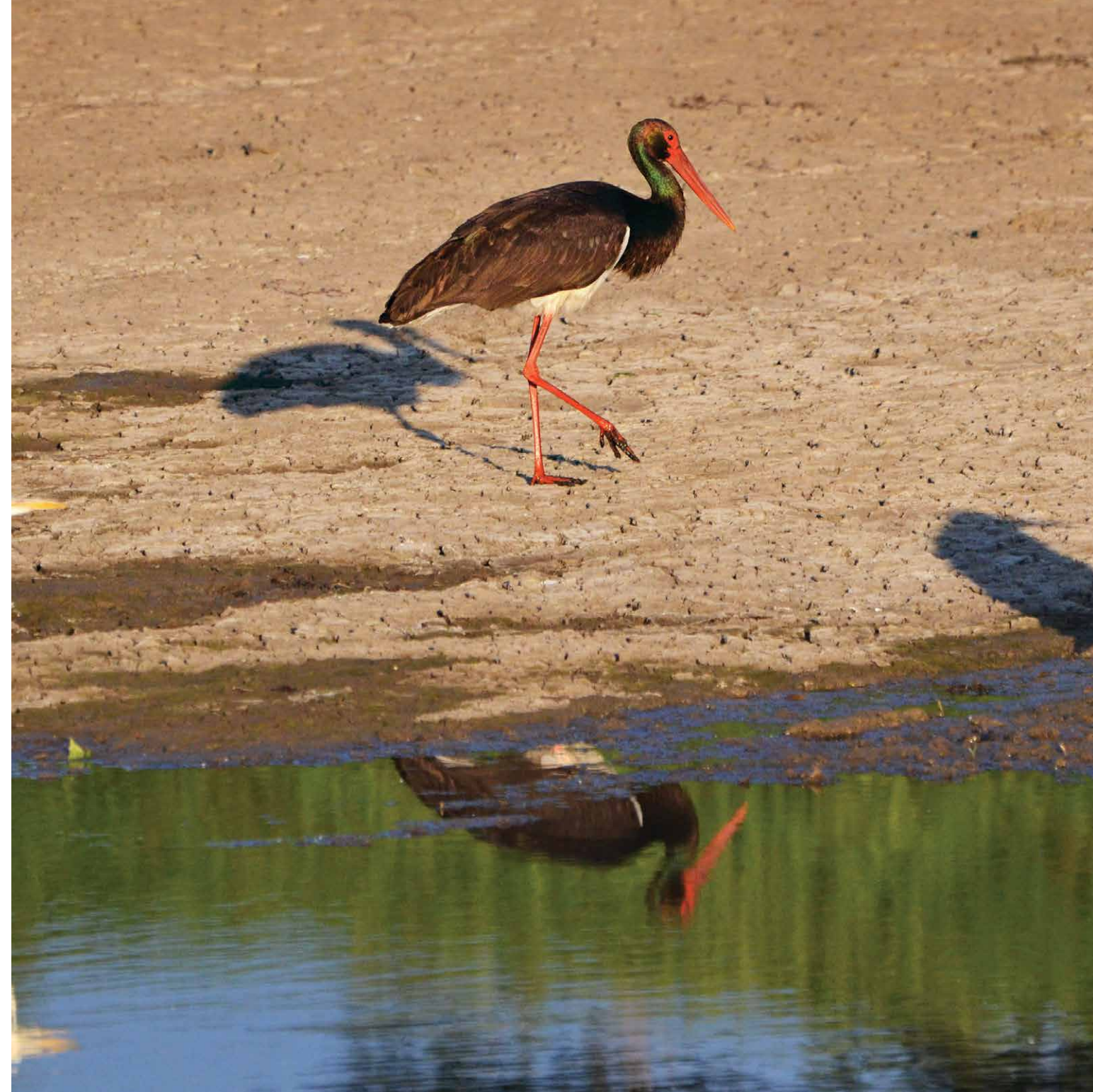
На жаль, сьогодні чорний лелека вкрай рідкісний – занесений до Червоної книги України, охороняється Бернською та Бонською конвенціями, Угодою АЕВА та конвенцією CITES. Для збереження цих чудових птахів необхідно охороняти старі ліси, болота, створювати умови, в яких люди не турбуватимуть їх і не знищуватимуть місця, в яких вони звикли оселятися. Чудовою допомогою буде створення штучних гнізд для цих красенів.

ВИД ЛЕЛЕКА ЧОРНИЙ (CICONIA NIGRA)
РІД ЛЕЛЕКА (CICONIA)
РОДИНА ЛЕЛЕКОВІ (CICONIIDAE)
РЯД ЛЕЛЕКОПОДІБНІ (CICONIIFORMES)

Світлина: ЮРІЙ НЕЧИПОРЕНКО

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

ЛУНЬ ЛУЧНИЙ

CIRCUS PYGARGUS

Луні лучні – це птахи з родини яструбові. Здавалося б, хижі та швидкі, вони мають панувати у природі. Дійсно, ареал виду простягається від південної Африки до Алтайських гір, проте, зустріч з ними можна вважати вдачею: у багатьох європейських країнах рахунок пар йде лише на одиниці. В Україні цей рідкісний птах оселяється здебільшого на Поліссі й Лісостепі, віддаючи перевагу чагарникам у луках річок, заболоченим лісовим місцям, берегам озер з високою травою, вологим низинам. Але може гніздитися навіть у бур'янах біля лісосмуг та просто у полях зернових культур. Невелика голова із загнутим дзьобом, довгий хвіст і довгі вузькі крила створюють враження хижої витонченості, яка завжди приваблювала поціновувачів краси.

Птахи менші за інших лунів: 41-52 см у довжину, з розмахом крил 97-120 см. При цьому самці менші і легші (важать близько 300 г, а самки – 400 г).

Самців лучного луня можна відрізнити за попелясто-сірим, наче посивілим пір'ям на голові, верхівці крил, світлішим сірим кольором грудей та черева. А найбільш прикметною є вузька поперечна чорна смуга на крилах зверху та вохристі смуги знизу, на хвостовому оперенні. Самки (як і молоді птахи) дуже схожі із степовими та польовими лунями: буруватого відтінку пір'я зверху, вохристе-білувате – знизу. У шлюбний період самці влаштовують у повітрі незабутнє повітряне шоу, зрідка видаючи не надто приємними голосами крики «тюв-тюв-тюв».

З півдня луні прилітають у квітні, зазвичай, на одне й теж саме місце. Дуже схоже, що пари теж роками залишаються постійними. Самці будують гніздо на землі, скориставшись гілками чагарнику та високою травою. Під кінець травня вони відкладають 4 яйця і насиджують їх близько місяця. Перші кілька діб самиці не

EN MONTAGU'S HARRIER

FR BUSARD CENDRÉ

полишають кладки, тому їжу їм постачають партнери – прямо у гніздо. Пташенята перебувають у гнізді 35-40 днів, і «первенці» значно переважають у розвитку молодших. Наближатися до гніздівель небезпечно навіть людині, тому що територію навколо них самці відчайдушно захищають. Ближче до кінця липня, з початком серпня молодь вперше полишає гнізда й починає полювати разом з батьками.

Полювання відбувається у польоті, на відкритому просторі та невеликій висоті. Здається, що птахи літають повільно, не поспішаючи і майже безшумно, але побачивши здобич, швидко знижуються і хапають її на землі або у повітрі. До раціону лунів лучних найчастіше потрапляють гризуни, комахи, невеликі птахи, плазуни. Оскільки цей вид полює серед очерету, він має особливе акустичне пристосування – пір'я у вухах, що виконує роль навігатора. Саме звукові коливання спрямовують птаха у потрібному напрямку і дозволяють орієнтуватися у хащах.

Міграція лунів розпочинається з кінця літа, а останні яструби можуть відлітати і у жовтні: невеликими групами вони летять до тропічної Азії й Африки. Цікаво, що ці птахи ніколи не сідають на гілки й відпочивають виключно на землі.

На жаль, чисельність лучних лунів невпинно скорочується протягом останніх десятиліть. Причини відомі: зникнення водно-болотних угідь, масове застосування пестицидів, полювання на хижих птахів, необізнаність людей про роль яструбів у природі – все це позбавляє пернатих місць для спокійного гніздування та харчування. Тому сьогодні вони внесені до Червоної книги України, Переліку видів птахів особливої європейської уваги, Конвенції CITES, Боннської та Бернської конвенцій.

ВИД ЛУНЬ ЛУЧНИЙ (CIRCUS PYGARGUS)
РІД ЛУНЬ (CIRCUS)
РОДИНА ЯСТРУБОВІ (ACCIPITRIDAE)
РЯД СОКОЛОПОДІБНІ (FALCONIFORMES)

Світлина: ОКСАНА РАЛДУГІНА

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

ЛУНЬ ОЧЕРЕТЯНИЙ

CIRCUS AERUGINOSUS

Поширена думка, що хижі птахи не можуть бути безпечними сусідами для інших видів. Проте, очеретяні луні спростовують її. У місцях щільного заселення пернаті поруч з ними можуть спокійно існувати чаплі, лиски, бугаї, колонії мартинів. На берегах озер, річок, морів, боліт, на заплавах гнізда цих видів знаходять на відстані кількох десятків метрів одне від одного. Яструби ніколи не займають чужі «квартири», а використовують свої старі споруди або ж майструють нові.

Якщо пощастить, цих найбільших лунів можна зустріти і в Екопарку Осокорки (птахи мають 48-56 см, крила розмахом у 115-130 см, важать 0,4-1,1 кг). У першій декаді березня в Україну прилітають від 13 до 26,5 тисяч пар цих птахів, то першими з'являються самці. Шлюбні польоти у середині квітня схожі на змагання: самець то піднімається, перевертається, то каменем падає вниз з високим криком «еей», а самиця літає по колу, видаючи пискливе скрекотання та гугняве «увік».

До слова, самки лунів помітно більші за самців. Голова та спина у них вохристі, на грудці – вохриста пляма-«медальйон». У самців вбрання сірувато-бурого кольору, але може бути білуватим або чорним. Чорні дзьоб та кігті контрастують з жовтою роговицею та ногами.

Зарості очерету, камішу або кущі неподалік води слугують перешкодою для людей та домівкою для багатьох птахів водно-болотних угідь. Інколи гнізда яструбів будуються просто над водою, на висоті 1,5 метри, на купинах або наносах хмизу. До речі, конструкція сягає метра у діаметрі, 0,5 м висотою і має багато шарів:

спочатку робиться основа з грубих гілок, саме гніздо викладається з тоншого очерету (птахи ламають його дзьобом, притримуючи лапою). Проте, лоток для яєць – з більш м'яких стебел бур'яну, рогози, осики, пуху. Щоб мати «злітну смугу» у 1,5 м, луні ще й заламують стебла рослин навколо оселі.

Займається гніздом переважно самка, хоча будматеріали приносять і самці. Наприкінці квітня у лоток відкладається, зазвичай, 4-5 яєць, а через 34-36 днів вилуплюються пташенята. Через різницю у часі народження вони різні і за розвитком, тому найслабші нерідко гинуть. Протягом 35 днів молодь перебуває у гнізді, і більшість цього часу (як і період насиджування) годує родину батько. Молоді луні після вильоту перебувають під опікою дорослих, які продовжують приносити їм їжу. Ці яструби – поліфаги, тобто, полюють на пташок, гризунів, земноводних, комах. Проте, буває, що їхня здобич занадто велика, і їм не вдається з нею впоратися.

Десь наприкінці вересня птахи невеликими групами починають відлітати у Північно-Східну Африку, на Мадагаскар, до Австралії.

Як і більшість хижаків очеретяні луні страждають від швидкого скорочення місць, де можуть прогудуватися. Береги бетонуються, викошуються очеретяні хащі, засипаються заради будівництва озера та болота. Все це змушує птахів полишати звичну місцевість, шукати нову або гинути. Отже, яструби потребують нашого захисту, і тому внесені до списку Бернської конвенції.

EN WESTERN MARSH HARRIER

FR BUSARD DES ROSEAUX

ВИД ЛУНЬ ОЧЕРЕТЯНИЙ (CIRCUS AERUGINOSUS)
РІД ЛУНЬ (CIRCUS)
РОДИНА ЯСТРУБОВІ (ACCIPITRIDAE)
РЯД СОКОЛОПОДІБНІ (FALCONIFORMES)

📷 Світлина: ЮРІЙ НЕЧИПОРЕНКО

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

ЛУНЬ ПОЛЬОВИЙ

CIRCUS CYANEUS

«Сивий як лунь!» Це порівняння не дарма залишається у мові, бо кращого знайти важко. Лунь польовий – ще один представник родини яструбів, якого бачили на осокорківських луках. І багатьох, мабуть, підкорюють великі бурштинові очі птахів.

Мігруючі луні з'являються у нас з початку березня. В Україні їх можна ще побачити хіба на Поліссі та, ймовірно, у Західній Україні. На відкритих просторах Північної півкулі вони трапляються практично всюди, а у горах – на висоті до 3200 м. Але їхні улюблені місця гніздування – це просторі степи, мілководні озера, болота, лісові вирубки, що поросли травою й чагарником.

В середнього за розмірами птаха (44-52 см, вага 250-700 г) дуже довгі й вузькі крила з розмахом у 1-1,2 м. Тому політ хижака такий плавний, а головне – безшумний, що конче необхідно при полюванні. У самців сіре або сіро-сізе забарвлення грудей, спини, а на кінцях крил – чорні плями, що контрастують з білим черевом. У польоті видно, як чорне і сіре оперення розділяє майже пряма лінія. Самки (трохи більші за самців) – темно-бурі зверху, вохристо-світлі знизу, з продовгуватими, схожими на краплі темними плямами.

Шлюбні польоти самців – це справжнє свято вищого пілотажу! Птахи стрімко піднімаються високо у повітря й різко падають вниз, виписуючи у повітрі неймовірні фігури. Гніздяться луні часто невеликими колоніями

EN HEN HARRIER

FR BUSARD SAINT-MARTIN

по 15-20 пар, але дотримуються відстані 0,5-2 км між сусідами. Гнізда будують переважно самки, а самці здобувають їм їжу. Оселю облаштовують прямо на землі поруч з відкритими місцями – озером, рікою, полем, луками, болотами, де птахи можуть полювати. У середині травня – на початку червня у гніздах можна знайти 3-7 білувато-блакитних яєць, самка насиджує їх протягом 31-32 днів. Весь цей час батько полює, приносить і скидає у гніздо поживу, щоб вистачило і мамі, і пташеняткам. Яструби сміливо захищають оселю, не зважаючи на розміри нападників. Пуцьвірінки залишають дім приблизно через 35 діб.

Кожному луню для виживання необхідні свої мисливські угіддя площею 10-12 км², тож, буває птахи залітають і у міста. У пошуках здобичі вони постійно облітають свої ділянки на висоті 5-15 м. Харчуються хижакі переважно мишами, дрібними гризунами, а також птахами, яйцями, плазунами, не гребують і комахами. Відлітають луні у теплі краї зграями, з серпня по вересень.

В Україні цей вид яструбів знаходиться на межі зникнення через осушення боліт, знищення придатних для гніздування ділянок біля водойм, спалювання трави навесні й восени, розорення гнізд. Тому лунь польовий внесений до Червоної книги України та перебуває під охороною конвенції CITES, Боннської та Бернської конвенцій, Угоди АЕВА, Директиви ЄС про захист диких птахів.

ВИД ЛУНЬ ПОЛЬОВИЙ (CIRCUS CYANEUS)
РІД ЛУНЬ (CIRCUS)
РОДИНА ЯСТРУБОВІ (ACCIPITRIDAE)
РЯД СОКОЛОПОДІБНІ (FALCONIFORMES)

Світлина: ОКСАНА РАЛДУГІНА

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

ОСОЇД

PERNIS APIVORUS

EN EUROPEAN HONEY BUZZARD

FR BONDRÉE APIVORE

Коли хтось знищує осине гніздо, то навряд чи розуміє, що zarazом знищує рідкісного хижого птаха – осоїда. Так, є вид яструбів, для яких необхідною і звичною їжею є оси та джмелі, причому на небезбечні для нас укуси ос він не звертає уваги. Тож не поспішайте труїти комах, навіть, якщо ви їх не любите або боїтесь – вони складають одну з незамінних ланок харчового ланцюжка птахів.

Отже, осоїд звичайний (*Pernis apivorus*), насправді, є птахом далеко не звичайним і не лише через свої гастрономічні уподобання. Він, наприклад, може годину пішки крокувати по полонині або розкопувати глибокі ями (де може повністю сховатися) у пошуках земляних ос, ящірок, личинок комах. Може чатувати на здобич з невеликого горбочка, засідки. Може шукати гусінь на деревах, полювати на невеликих пташок, залітати навіть у сади. А може й патрулювати свою ділянку з повітря за 3-5 км від гнізда, яке облаштовує в лісах, на узліссі, недалеко від галявин на висоті 14-23 м (ось чому так потрібні старі розлогі дерева).

Впізнати осоїда можна, передусім, за жорстким заокругленим пір'ям довкола невеликого дзьоба. Птах середніх розмірів – 52-60 см, розмахом крил 135-150 см та вагою від 0,6 до 1 кг. Забарвлення нижньої частини надзвичайно різноманітне: від майже білого із чорно-бурими плямами до бурого із поперечними смужками, спина і крила можуть бути як світло-бурими, так й темними. Особливою прикметою виду є три темних смуги на доволі широкому і довгому хвості. Разючих відмінностей у вбранні між самцями і самками немає. Якщо птах темнішого кольору із світлою головою – це, напевно, молодий яструб.

З тропічної Африки осоїди повертаються у кінці квітня невеликими групами. Після шлюбних ігор вони не поспішають робити гнізда, а можуть зайняти чужі, хоча й самі їх будують майстерно. Не раніше 20 травня самка відкладає 1-2 яйця, які ретельно насиджують обоє батьків. Через 32-34 доби на світ з'являється нове покоління птахів. Пухнастики бувають різними за розвитком, годують їх серед іншого тими ж осами та джмелями. У гнізді молодь знаходиться майже 1,5 місяці, хоча й після вильоту самка ще довго опікується ними. А з вересня по жовтень вздовж річищ, відкритих просторів відбувається зворотній рух птахів на Південь.

ВИД ОСОЇД (*PERNIS APIVORUS*)
РІД ОСОЇД (*PERNIS*)
РОДИНА ЯСТРУБОВІ (*ACCIPITRIDAE*)
РЯД СОКОЛОПОДІБНІ (*GRUIFORMES*)

 Світлина: ВІКТОР СЕВИДОВ

ОРЛАН-БІЛОХВІСТ

HALIAEETUS ALBICILLA

EN WHITE-TAILED EAGLE

FR PYGARGUE À QUEUE BLANCHE

Ні нас, ні наших пращурів, ні пра-пра-пра-пращурів не було в проекті, коли у небесному просторі вже ширяли красені орлани-білохвости! Ці величні птахи понад 20 млн. років мешкають на нашій із ними спільній планеті. Їхній рід *Haliaeetus* є одним із найстаріших родів птахів на Землі. Вражають орлани не тільки родоводом, але і розмірами: самиця вагою до 6 кг і розмахом крил до 245 см, самець понад 5 кг із довжиною крил понад 2 м. Готовим до продовження свого давнього роду білохвіст стає лише у віці 4-6 років. Для вирощування пташенят будується вражаюче за розмірами гніздо: новозбудоване – до 1,7 метрів в діаметрі і майже метр в висоту, а укріплені і надбудовані за роки сягають 3 метрів заввишки. Все через те, що 1-3 пташеняти орлана знаходяться у гнізді до 2,5 місяців і покидають його, лише коли навчилися гарно літати. Це значить: навчилися координації тіла, правильному диханню, орієнтації у просторі і наростили сильні м'язи. А наростити їх можна лише постійними наполегливими тренуваннями. Тому гніздо має бути міцним і надійним стартовим майданчиком, щоб витримати багатотисячні «фізичні вправи» з мистецтва польоту.

Ідеальним ландшафтом для орланів є сусідство лісу і розкішних луків із великими водоймами неподалік, тому вони і облюбували наші осокорківські простори. Цим орлам потрібен значний простір. На території діаметром кілька кілометрів може вижити лише одна пара! А чужинцю краще не з'являтися у сусідських володіннях. Зазвичай він намагається швидше забратися геть. І вступає у двобій, тільки якщо відчуває, що власник території вже застарий або хворий. Така дуель часто закінчується загибеллю одного із птахів або важкими пораненнями.

На охорону території у орлана-білохвоста спрямовані всі його сили, а от здобування харчу для нього менш енерговитратне. Орлан бере слабких, молодих, мерзлих у лід птахів. Нерідко відбирає трофей у інших хижаків. Ловить рибу і на розставлених крилах може кілька хвилин залишатися на воді. За потреби здатен розвинути швидкість польоту до 100 км на годину.

Залишки орлана-білохвоста знаходили поруч з людиною починаючи з кам'яного віку: кістки йшли на виготовлення знаряддя праці і побуту, ритуальні потреби. Колись на планеті мешкали сотні тисяч цих птахів, але «цар природи» оголосив орлана-білохвоста «шкідливим птахом». Людина ледь не викреслила довгожителю-орлана із списку живих істот на Землі.

У Західній Європі це розпочалася ще у 18-му столітті, на наших теренах – наприкінці 19-го. У советські часи уряд виплачував грошову премію за вбивство орланів аж до 1969 року. А загалом щороку тільки в Україні винищувалося до 150 тисяч особин хижих птахів! З середини 60-х років з'явився новий «вбивця» – інсектицид ДДТ. Ні, птахи від нього не гинули одразу – вони переставали розмножуватися..., як, власне, і люди.

Довелося вживати заходів для охорони. Птаха було занесено до Європейського Червоного Списку, Червоної книги України, Червоного списку МСОП. Він захищається Бернською і Боннською конвенціями і конвенцією СІТЕС. Вчені підраховали, що наразі в Україні зимує 260-370 особин орлана-білохвоста, а популяцію у світі оцінюють всього у 5-7 тисяч пар.

Найчастішою причиною смерті орлана-білохвоста сьогодні є отруєння... свинцем. Мисливці мільйонами використовують свинцеві кулі, що ранять або вбивають тварин, яких не знаходять. А орлан чи інший хижак вживає таку тварину разом із кулею. Птах дуже страждає і помирає в муках. Саме тому у багатьох країнах вводиться заборона на використання куль з вмістом свинцю. Дуже хочеться вірити, що людина проявить бодай трохи розуму, щоб земна багатомільйонна історія волелюбця-орлана залишалася реальністю, а не стала легендою.

ВИД ОРЛАН-БІЛОХВІСТ (*HALIAEETUS ALBICILLA*)
РІД ОРЛАН (*HALIAEETUS*)
РОДИНА ЯСТРУБОВІ (*ACCIPITRIDAE*)
РЯД СОКОЛОПОДІБНІ (*FALCONIFORMES*)

Світлина: ОКСАНА РАЛДУГІНА

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

ПОГОНІЧ ЗВИЧАЙНИЙ

PORZANA PORZANA

EN SPOTTED CRAKE

FR MARQUETTE PONCTUÉE

Наші уявлення про виняткову майстерність Homo sapiens виглядають досить зухвалими, коли дізнаєшся про гнізда «звичайних» погоничів. Щоб збудувати тимчасове житло, птахи застосовують складні конструкції, які не кожний будівельник може собі уявити. Вони, до прикладу, влітають стіни майбутньої оселі у стебла осоки таким чином, що будівля висить над землею як піала, зроблена із сухої трави. Щоправда, почасти пташки роблять їх просто на купинах.

Таке гніздо безпечніше, а це важливо для невеликих птахів: всього 22-24 см, розмахом крил 37-42 см та вагою з яблуко – 60-140 г. І додому навесні, і на зимівлю восени вони повертаються вночі: поодинокі або парами низько летять над землею, ховаючись вдень у кущах, б'уряні, по болотах. Обережність цілком виправдана, тож і забарвлення у них відповідне – оливково-бурий фон, по якому розкидано чорно-сірі й вохристі смуги, білуваті плями. Камуфляж довершують зелені ноги та червонувато-зелений дзьоб. Але таке вбрання тримається лише у квітні-липні, тобто, під час гніздування й виведення пташенят.

Для цього погоничі знаходять прибережні зарості поблизу мілких прісноводних водойм, долин річок, осокових боліт, заплавлених лук (весь набір Екопарку Осокорки). У шлюбний час їх теж важко помітити, але можна почути їхні крики. Кажуть, що після створення пари птахи починають подавати голос дуєтом. А потім починають конструювати гнізда, в які відкладають 8-15 яєць. Обидва партнери насиджують кладку, 18-21 день потому вилуплюються абсолютно чорні пухнастики. Досить швидко пташенята навчаються здобувати їжу і виводки розпадаються, і як професійні підпільники погоничи розчиняються у просторі. Саме в цей момент дорослі птахи починають линяти і втрачають можливість літати, у молоді часткова линька відбувається у вересні, перед відльотом на «зимові квартири».

Крім природних ворогів, погоничам загрожує значно більша небезпека – «освоєння територій» людиною та полювання. Через нашу недолугу «активність» зникають малі річки, невеликі прісноводні озерця, болота, прибережні смуги рослинності, де і живуть птахи. Тож, тепер вони знаходяться під захистом Бонської та Бернської конвенцій, Директиви ЄС про охорону диких птахів, а також Угоди щодо охорони афро-євразійських мігруючих водоплавних птахів.

ВИД ПОГОНІЧ ЗВИЧАЙНИЙ (PORZANA PORZANA)
РІД ПОГОНІЧ (PORZANA)
РОДИНА ПАСТУШКОВІ (RALLIDAE)
РЯД ЖУРАВЛЕПОДІБНІ (GRUIFORMES)

 Світлина: ІГОР ЧЕРВОНЕНКО

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

ПОГОНІЧ МАЛИЙ

PORZANA PARVA

Чи вистачить нам 5-20 хвилин на відпочинок? Навряд, якщо ви не йог. А от малим погоничам цілком достатньо. Вони просто завмирають, інколи занурюючись дзьобом у пір'я на спині і схилиючи голову на бік. І це при майже цілодобовому способі життя. Хоча найбільше активні пташки як раз у сутінках і вночі.

Взагалі здається, що девіз їхнього життя – конспірація і ще раз конспірація. По-перше, розміри: 18-20 см тіла, крильця 34-39 см та 30-50 г живої ваги. По-друге, ретельно приховане від сторонніх поглядів буття. Небагатьом вдається побачити птаха навіть під час перельотів, тому що пересуваються погоничі у темряві, близько до землі, а вдень – ховаються десь у кущах або траві. Така ж таємничість супроводжує і шлюбні ігри – якщо пощастить, вдається почути, як самці кричать «квек-квек» та самки відповідають «кварр». Та й вбрання добре маскує погоничів. Дорослі самці бурі зверху і збоку, з темними плямами й білуватими рисками, а «брови» над очима, шия, горло, черевце – синювато-сірі. У самочки білуваті щоки, шия, горло, а від низу вола й до черевця вона вохриста.

До нас у квітні прилітає від 26 до 43 тисяч пар. На відміну від рідні – звичайних погоничів, малим подобаються місця, де більше води, але спокійної, рівнинної; а також

EN LITTLE CRAKE

FR MAROQUETTE POUSSIN

високої густої рослинності; є мулисте мілководдя. Проте, вони залюбки оселяються і в очеретяних, рогозових хащах, і, звичайно ж, у заливних луках Екопарку Осокорки.

Незабаром тут з'являються гнізда з 7-15 яйцями, а через 20-21 день, у червні – перші пташенята. Конспірацію погоничі порушують у разі, коли гнізду загрожує небезпека. Тоді вони полишають кладку, бігають навколо неї на відстані 0,5-2 м з тривожними криками «тьюк», але все одно намагаються не потрапляти на очі. До речі, звичайною є ситуація, коли один з батьків ще насиджує частину кладки, а інший вже займається молоддю. На жаль, доволі часто кладки гинуть, птахам доводиться їх відновлювати, тому часом маленькі пташенята трапляються навіть у липні.

Згодом велика родина розділяється, молоді птахи швидко стають самостійними і збираються у зграйки по 4-10 особин. А у вересні пернаті невеликими групами летять до півдня Європи, ближче до Середземного моря, Північної Африки.

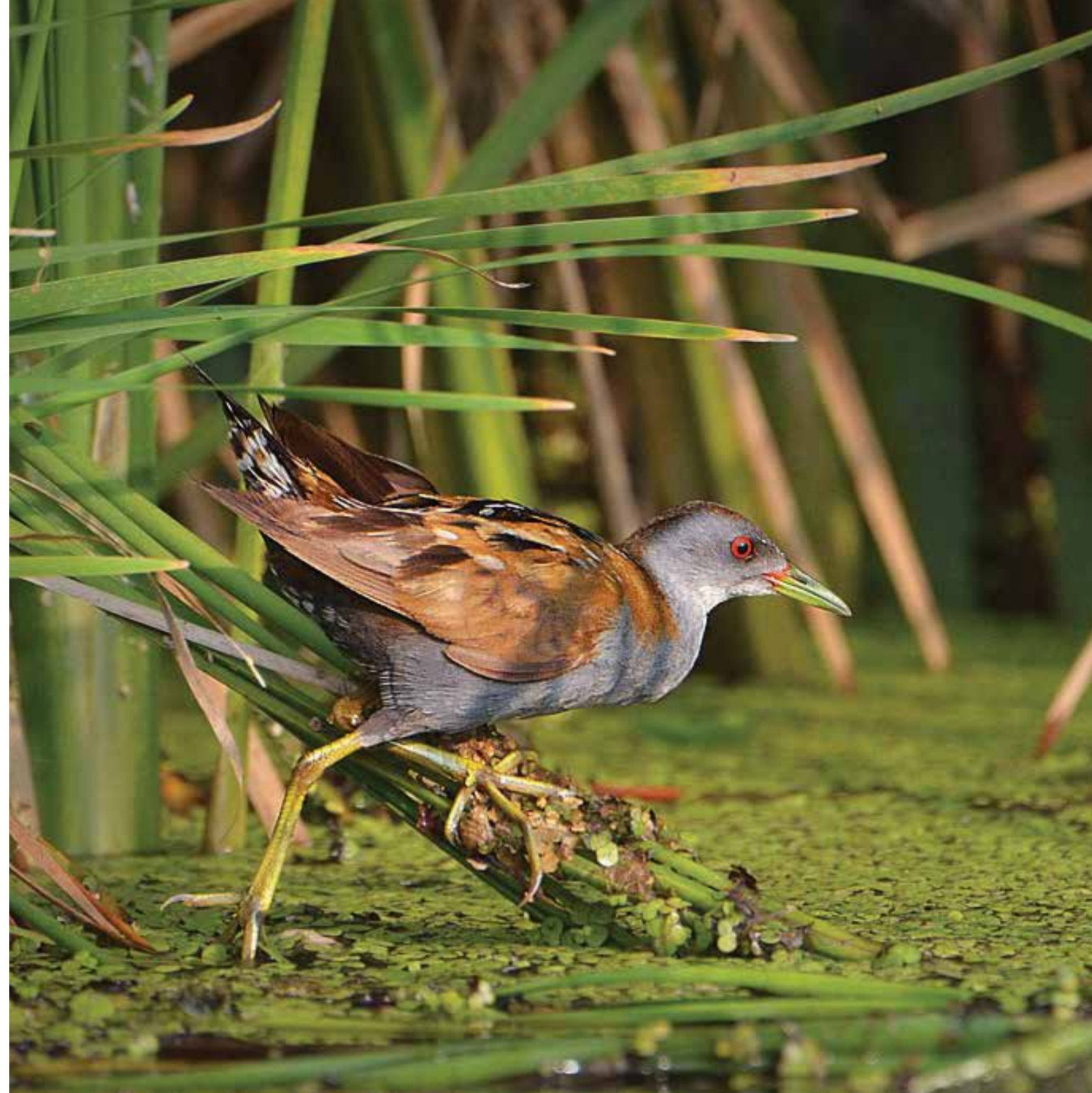
Останнім часом популяція малих погоничей скорочується – птахи зустрічаються лише на сході та південно-му сході Центральної Європи. Тому вид охороняється і внесений до списку Бернської конвенції.

ВИД ПОГОНІЧ МАЛИЙ (PORZANA PARVA)
РІД ПОГОНІЧ (PORZANA)
РОДИНА ПАСТУШКОВІ (RALLIDAE)
РЯД ЖУРАВЛЕПОДІБНІ (GRUIFORMES)

📷 Світлина: ЮРІЙ НЕЧИПОРЕНКО

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

РИБАЛОЧКА

ALCEDO ATTHIS

У кожного птаха свої умови виживання: синиці вусатій треба китиці минулорічного очерету для гнізда; грицику – мілководдя і висока нескошена трава; чепурі великий не зробити гнізда без просторих плантацій минулорічного очерету і рогозу.

А що потрібно чарівному яскраво-блакитному рибалочці? Гілки дерев і кущів, які звисають до самої води, чиста прозора вода і велика кількість маленької рибки. Як її зловити? Сісти на гілочку щонайближче до води і чекати. Та ще і сісти треба у тіні від цих самих дерев, щоб сонячні відблиски не засліплювали.

Рибалочка блискавично хапає жертву дзьобом, пірнаючи у воду. При цьому очі розплющені – бо через заломлювання не можна точно визначити, де риба. Тому вода неодмінно має бути чистою і прозорою.

Гнізда рибалочки роблять у нірках, як і бджолоїдки. Перш ніж увійти до оселі один із батьків дає про себе знати коротким «кре». Із молоддю, яку батьки ще підгодовують, дорослі птахи ведуть перегукування запитання-відповідь: батьки запитують коротким «тіет», а пташенята відповідають: «тшік». Щодня пташки-батьки приносять 60-70 рибин. І якщо гніздо-нірка вдало розташоване, то ворогів у тваринному світі у рибалочки майже немає. Лише паводки і проливні дощі іноді можуть залити нірку. У випадку, коли гине один з птахів у парі, безпарні рибалочки допомагають вигодувати потомство. Але за статистикою, 80% молодняка і 70% дорослих пташок гинуть протягом року.

Узбережжя самці ділять між собою на відстані близько кілометра. Конкуренти рішуче переслідуються – можна бачити пікетування над водою, наче винищувачі в бою. Змагання може тривати годинами. Найбільше залякування відбувається, коли рибалочка стає у повний зріст

ВИД РИБАЛОЧКА (ALCEDO ATTHIS)
РІД РИБАЛОЧКА (ALCEDO)
РОДИНА РИБАЛОЧКОВІ (ALCEDINIDAE)
РЯД РАКШЕПОДІБНІ (CORACIIFORMES)

Світлина: ЮРІЙ БАЛАГУЛА

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

EN COMMON KINGFISHER

FR MARTIN-PÊCHEUR D'EUROPE

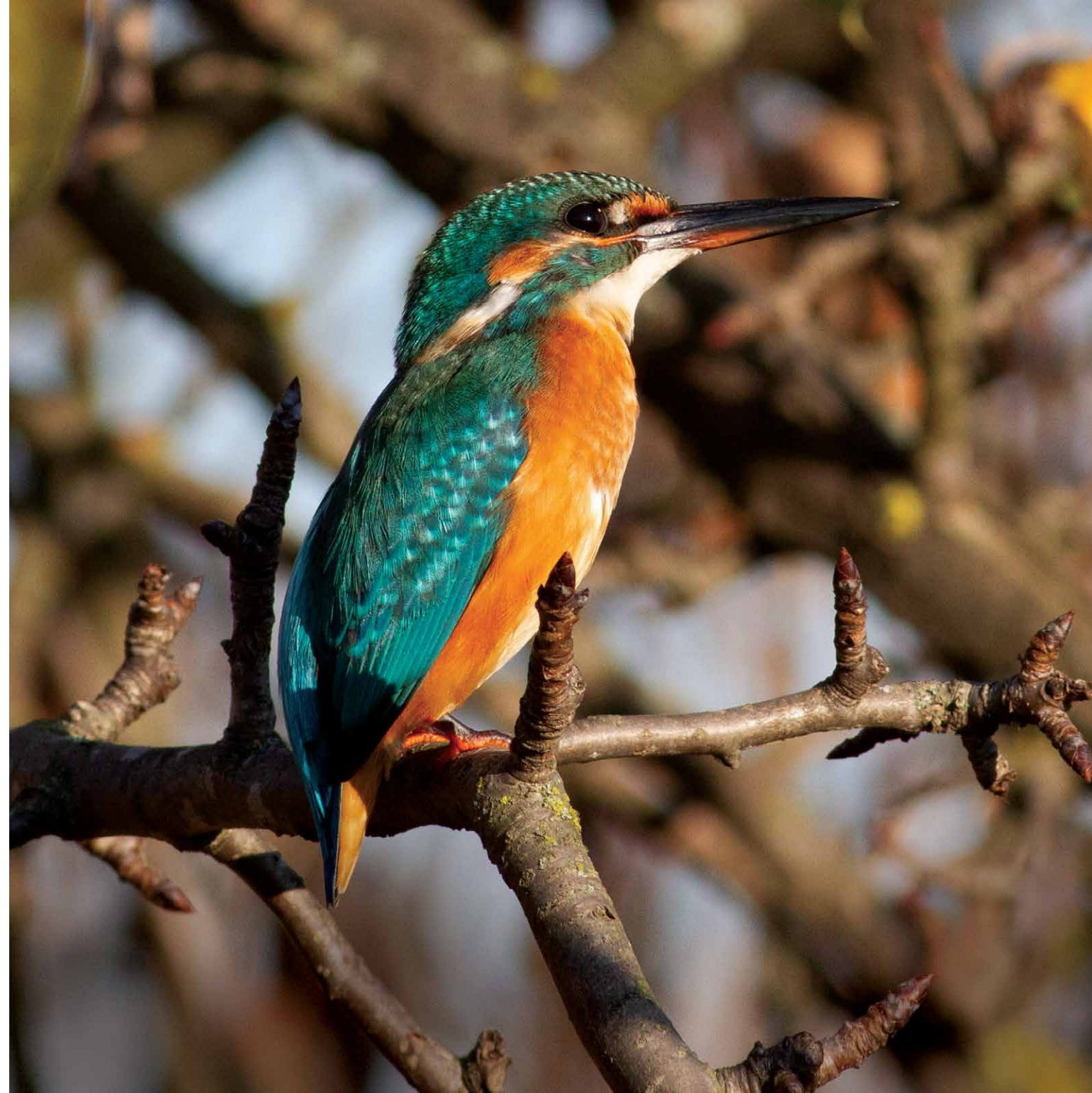
і розправляє крила. Це змагання на витримку і терпіння. Закінчується дуель тим, що слабший здається і летить геть. Але іноді одного залякування і «благородної» дуелі не достатньо. Тоді справа доходить до бійки. Самці намагаються збити один одного з гілки, вкусити за шию. Іноді вони зіштовхуються у повітрі, падають разом у воду або на землю. Хоча молоді рибалочки рідко проганяються з чужих територій.

Птахи із першої кладки активно цікавляться нірками-гніздами із малечею і часто беруть участь у годованні пучків, готуючись таким чином до самостійного подружнього життя. «Шлюб» у рибалочки короткий – на сезон, взимку вони розлучаються, але навесні знову утворюють пару. У якості букету самець-залицяльник дарує самці рибку.

Побачити рибалочку у багатьох народів вважалося прикметою на щастя. Рибалкам – гарний улов. Морякам-кораблям – гарна подорож. Існувало повір'я, що талісман із пір'я рибалочки оберігає від удару блискавки. Муміфікована пташка, підвішена на ниточку слугувала компасом: її дзьоб мав би показувати завжди на північ або у напрямку вітру. Висушене серце оберігало від отруєння. А опудало від молі.

Проте, у XIX ст. рибалочки сильно винищувалися через яскраве пір'я, яким прикрашалися дамські капелюшки. І ще тисячі птахів вбивалися, щоб виготовити штучних мух для рибалки.

Сьогодні місця, придатні для життя рибалочок, знищуються укріпленнями, зачищенням берегів, «врегулюванням» течій, що призводить до застою та забруднення води. У Європі залишилося близько 160 тисяч пар птахів. Тому їх включено до списку охоронюваних видів Бернської конвенції.

СИНЬОШИЙКА

LUSCINIA SVECICA

Якби «очищувачі» озер від очеретів, «укріплювачі берегів» бетоном на власні очі побачити, скільки живих істот вони знищують, позбавляють житла, наче окупанті, то, ймовірно, замислились би – що залишиться дітям, онукам? Чи потрібен такий «порядок», чи вартує він життя хоча б одного виду – крихітної синьошийки?

Саме хащі минулорічного очерету і рогозу, сухостій багаторічних високих трав стають для маленької (лише 14 см та вагою 15-20 г) пташки райським притулком. Їй затишно і спокійно у заплавлених луках, низинних бологах, на узліссях заболочених вільхових лісів. А якщо їх зрізати, спалити, осушити, то разом зникнуть і ці неймовірно яскраві й голосисті пташки-мухоловки.

Синьошийка відома своїм умінням копіювати голоси інших птахів і механічним звуку. За ці здібності їх відловлювали і тримали у клітках. Німці таких пташок називали – «Stubenvogel», тобто «кімнатна пташка».

Свою пісню самчик виспіває в польоті або неподалік від місця, де буде збите гніздо. А після спарювання і відкладання самкою яєць майже зовсім замовкає. Продовжують співати лише ті самці, які залишилися без пари.

Самці синьошийки мають два наряди: «наряд спокою» у міжшлюбний період і «наряд звабника» у період спарювання. Синє пір'я на шиї самця рефлектує ультра-фіолетові промені, які здатна бачити самка, і які грають вирішальну роль у виборі партнера. Пляма на синьому тлі шиї птаха є предметом особливої гордості. У одних

видів вона руда, а у інших біла. Всіма рухами і танцями навколо мами своїх пташенят майбутній тато випинає саме цю пляму-зірку.

У шлюбний період самці можуть як жорстко конкурувати між собою і ганятися за самкою, так і зваблювати самку напівголосним співом і демонстрацією блакитного «жабо» з яскравою плямою. Пару синьошийки створюють на все життя.

Гніздо птахи будують у квітні на землі в укритих місцях. Після вилуплення 5-7 пташенят самка декілька днів проводить з ними в гнізді. Самець годує і самку, і дитинчат. Пізніше батьки разом літають на пошуки їжі. Малечу, яка літати ще не вміє, пара близько тижня догодовує біля полишеного гнізда. Харчуються комахами, а восени ще й ягодами. Їжу шукають зазвичай на землі.

З серпня по вересень синьошийки поодиночі відлітають на зимівлю до Північної Африки або Південної Азії. Летять вночі, від чагарника до чагарнику, долаючи до 100 км за добу.

Головні загрози для птахів – це знищення чагарників у прибережних смугах ставків, озер та каналів; забудова берегів; спалювання очерету; пестициди; турбування з боку людини. Щоб зберегти вид, в першу чергу, слід зберігати водно-болотні угіддя та прибережну рослинність. А поки що синьошийка знаходиться під захистом Бернської та Бонської конвенцій, Директиви Європейського союзу охорони диких птахів (СЄЕ).

EN BLUETHROAT

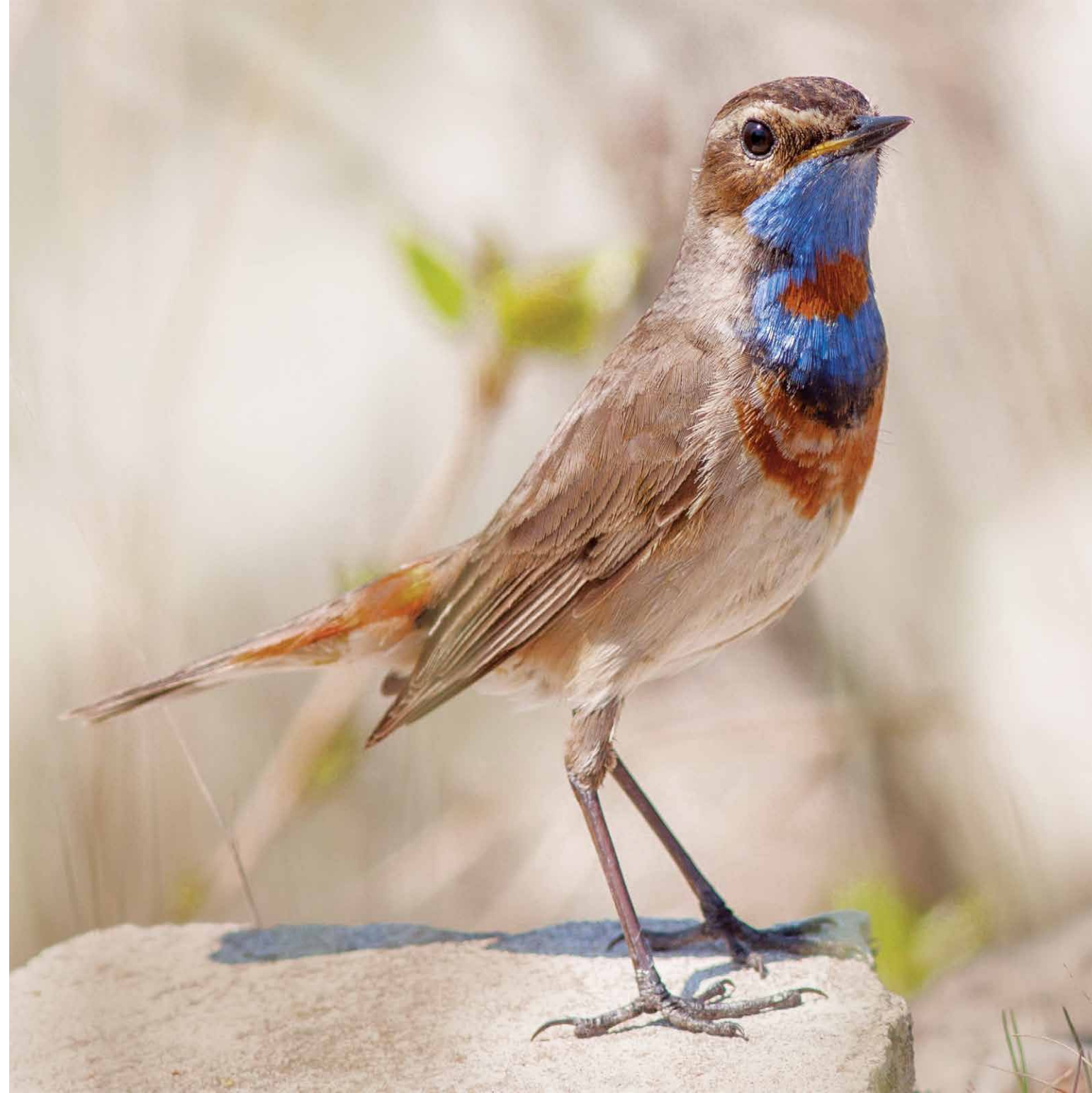
FR GORGEBLEUE À MIROIR

ВИД СИНЬОШИЙКА (LUSCINIA SVECICA)
РІД СОЛОВЕЙКО (LUSCINIA)
РОДИНА МУХОЛОВКОВІ (MUSCICAPIDAE)
РЯД ГОРОБЦЕПОДІБНІ (PASSERIFORMES)

Світлина: ОЛЕКСАНДР ЛАЗАРЕНКО

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

СКОПА

PANDION HALIAETUS

Скопа, або оспрей – єдиний вид родини скопових, його життя пов'язане з двома стихіями: лісом і водою. Тому оселяються птахи у лісах (переважно старих), але поруч з чистими водоймами, де вистачає риби. Полювати на неї скопа може завдяки довшим ніж у інших соколів ногам й кігтям та спеціальному «інструменту»: рухливому зовнішньому пальцю, яким птахи утримують слизьку здобич. До того ж, пір'я скопи вкрито сальним розчином, що відштовхує воду, а ніздрі захищені від води спеціальними клапанами. Вид розповсюджений практично по всій планеті крім Антарктики, Південної Америки й Африки. Проте, в Україні одну чи дві пари оспреїв можна зрідка побачити лише на Поліссі.

Зверху скопа вкрита бурим пір'ям (крім голови), з домішками чорного та коричневого кольору. А голова, шия, груди, нижня частина тулуба – білі. Інколи біле оперення на голові має форму білої шапочки. Дзьоб, кігті – чорні. Різниця між самкою і самцем лише у розмірі: самка більша і важча. Довжина тіла птахів – 55-58 см, розмах крил – 145-170 см, вага – від 1 до 2 кг. Ці соколоподібні живуть близько 8-10 років, але зустрічалися окільцьовані особини віком 25-30 років.

До нас вони прилітають з початку березня по квітень. Спершу повертаються самці, а через кілька днів – самки, які й будують гнізда. Це досить складні конструкції на висоті 10-20 м у верхівках старих сухих дерев. Вони складаються з гілок, моху, водних рослин, трави, деревної кори і можуть сягати 1,5 -1,7 м у діаметрі. До своїх гнізд пари повертається багато років.

EN OSPREY

FR BALBUZARD PÊCHEUR

Зазвичай, на початку травня відкладаються 2-3 яйця, з яких через 33-35 днів з'являються пташенята. Цікаво, що самець годує самку від початку висиджування, хоча і сам бере участь у процесі. В цей час птахи у пошуках їжі долають до 14 км. Якщо здобичи бракує, то пташенята, що вилупилися першими, мають значно більше шансів вижити. Молоді птахи готові стати на крило і самостійно полювати через два місяці, але можуть повертатися до гнізда, де батьки їх підгодовують, ще 2-8 тижнів. Та по закінченні цього терміну молодь має бути абсолютно самостійною і на зимівлю летіти окремо.

Робоча висота полювання соколів – 10-40 метрів, і побачивши рибу, вони різко падають звідти під кутом 45°, виставляючи уперед кігті. Якщо кидок вдалий, сокіл може навіть зануритись у воду, а потім сильно б'є крилами по воді й піднімається разом із здобиччю. Але вдалими стають від 25 до 75% спроб. Практично все меню скопи складає риба, лише 1% додають дрібні птахи, миші, змії, ондатри, білки.

Вже з XIX ст. вид став в Україні рідкісним. Найбільшими загрозами для нього є забруднення водойм, зникнення старих лісів, санітарні рубки, під час яких знищуються великі сухостійні дерева. Браконьєрство, зниження рибних запасів і місць, придатних для гніздування, призвело до того, що скопу було занесено до Червоної книги України зі статусом «зникаючий вид». Вона охороняється Конвенцією з міжнародної торгівлі вимираючими видами дикої фауни і флори (CITES), Боннською та Бернською конвенціями.

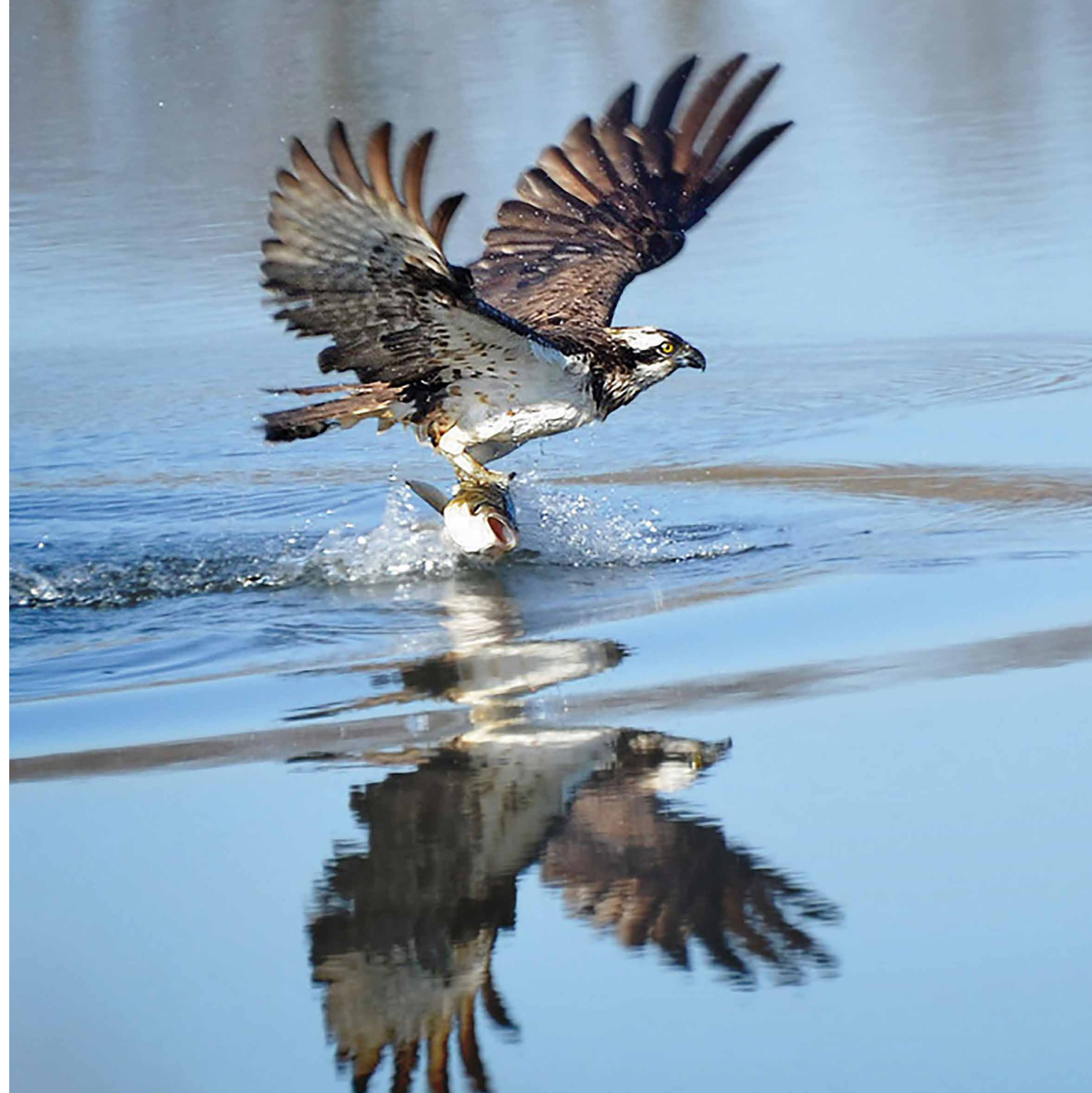

ЧЕРВОНА
КНИГА
УКРАЇНИ

ВИД СКОПА (PANDION HALIAETUS)
РІД СКОПА (PANDION)
РОДИНА СКОПОВІ (PANDIONIDAE)
РЯД СОКОЛОПОДІБНІ (FALCONIFORMES)

Світлина: ЮРІЙ НЕЧИПОРЕНКО

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

СОРОКОПУД ТЕРНОВИЙ

LANIUS COLLURIO

EN RED-BACKED SHRIKE

FR PIE-GRIÈCHE ÉCORCHEUR

Якщо далеко від цивілізації, десь на узліссі, поруч із заплавленими луками, колючим чагарником або деревцями глоду ви раптово почуєте викрики «чек..чек..» – не лякайтеся. Це не перевірка платіжних документів, а голос тернового сорокопуда, або сорокопуда-жулана. Жодних фінансових неприємностей птаха не віщує, просто спілкується із своїми родичами. Інколи здається, що розмова йде китайською – «чжяа...чжяа!», а часом жартівник імітує мову інших пернатих. Ви можете одразу і не помітити птахів, менших за шпака (і найменших серед сорокопудів – близько 30 г). Але крихітки мають поведки справжніх хижаків, і чорна смужка, що йде просто через очі, породжує асоціацію з масками грабіжників із вестернів.

Сховавшись у колючому чагарнику, сорокопуд влаштовує спостережний пункт та засідку водночас. Він полює переважно на великих комах, яких хапає на льоту, але жертвами стають і ящірки, миші, жаби, поршки (пташенята) дрібних птахів. Проте, ягоди в їхньому меню час від часу трапляються. Спіймавши жука, бабку, осу, кобилку або джмеля, хижак насаджує їх на колючки, закладає між гілок і «консервує», щоб у скрутну годину скористатися запасами. Це стається, коли у гніздах вилуплюються пташенята, а зливи розганяють комах – головну здобич сорокопудів. Саме в такі моменти птахам, які надзвичайно залежать від погоди, допомагають виживати резерви: без них виводок може загинути.

Але до того, навесні, трохи раніше самочок, до нас повертаються сорокопуди-самці. Їх легко впізнати за сірим кольором голови, бурою спиною та чорною «маскою»-смужкою, що йде просто через очі. Незабаром пари обирають серед колючого чагарника місце, в якому самка буде гніздо на висоті 1-3,5 м. Воно досить велике, схоже на чашу і має товсті стіни, хоча й викладено не надто ретельно з різних матеріалів. Почасту там можна побачити навіть шпагат, папірці, тканину.

4-6 яєць відкладаються у кінці травня або на початку червня, а через два тижні з'являється нове покоління сорокопудів. Поки самка зайнята насиджуванням, тато тримається поруч, приносить їжу та прибирає у гнізді. Тут пташенята знаходяться всього 12-16 днів та полишають його, інколи не навчившись літати. Тож дорослі птахи продовжують годувати поршків ще тижні три.

Зараз в Україну з Південної Сахари прилітає близько 350-460 тисяч пар сорокопудів-жуланів, але їхня популяція зазнає втрат через зникнення територій, де птахи почуваються комфортно. Вони взяті під захист Бернською конвенцією. Допомогаймо їм жити на Землі, хоча у космосі вже і є астероїд 8963 Коллуріо, названий на честь сорокопуда тернового.

ВИД СОРОКОПУД ТЕРНОВИЙ (LANIUS COLLURIO)
РІД СОРОКОПУД (LANIUS)
РОДИНА СОРОКОПУДОВІ (LANIIDAE)
РЯД ГОРОБЦЕПОДІБНІ (PASSERIFORMES)

 Світлина: ВІКТОР СЕВИДОВ

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

СОРОКОПУД ЧОРНОЛОБИЙ

LANIUS MINOR

Якщо біля вашого будинку повно жуків, що відлякують тварин різким запахом; комах яскравого та застерегливого забарвлення; безліч клопів, мух, павуків, равликів, значить поруч з вами немає гнізд чорнолобого сорокопуда. Це один з небагатьох видів, яких перераховані істоти приваблюють, а не лякають – «неїстівні» комахи складають 97% раціону цього сорокопуда. Від 2 до 23 га: саме такою є гніздова ділянка однієї пари. Але це відносні цифри, тому що агресії по відношенню до родичів птахи майже не демонструють, вони можуть залітати на ділянки одне одного – так проявляється пристосованість до різних змін погоди та видова солідарність, необхідна для спільного захисту від ворогів. При цьому птахи без страху оселяються недалеко від справжніх хижаків, як от боривітер або кібчик. Така поведінка дуже відрізняє їх від інших сорокопудів.

Як і вбрання, звичайно. Верхня частина птаха – світло-сіра, горло білувате, крила чорні, а на світлому черевці помітне рожеве забарвлення. Прикметною є деталь, завдяки якій вид і отримав назву «чорнолобий»: широка чорна смуга, що йде через лоб від вуха до вуха. У самочок вона бурого кольору й трохи розмита. За розмірами птахів відносять до середніх – тіло сантиметрів 20-25, розмах крил від 34 до 39 см, вага – 40-60 г.

Після зимівлі у другій половині травня вони повертаються до українського лісостепу, лісових галявин, просік, місць, де відкриті простори та дерева. Останнім часом їх побільшало у садах, парках, сільхо-

зугіддях, які невпинно поглинають природний ареал сорокопудів.

Утворенню пари передують шлюбні ігри: самці виконують показові польоти, кланяються, сидячи перед своєю обраницею, співають і змагаються з іншими претендентами аж до бійки. Водночас, самці починають будувати гніздо, а вже завершують його партнери удвох. Оселю розташовують метрах у 7-10 від землі, а якщо дерев немає, то й на 2 м.

У кладці зазвичай буває 5-7 яєць, зрідка – до 9. Самка насиджує їх протягом 14-16 діб, а потім ще кілька днів зігріває пташенят, поки батько приносить їжу. Пізніше пара полює удвох. На здобич чатують із засідки або шукають на землі. Побачивши її у повітрі, сорокопуд «зависає», наче гвинтокрил, метрах у 2-6, а потім хапає жертву. Щоб стати на крило, молодим сорокопудам потрібно трохи більше двох тижнів, але дорослі продовжують підготовувати злетків цей час. Буває, великі виводки розділяються – однією частиною опікується батько, другою – мама. Повністю молодь опановує простір лише через вісім тижнів. А на зимівлю до Південної Африки птахи летять невеликими групами.

Кількість чорнолобих сорокопудів у Європі продовжує зменшуватися через зміну ландшафтів, активне застосування пестицидів, якими труять комах. Тому вид внесений до списку Бернської конвенції. В Україні налічують 20-35 тисяч пар птахів, проте популяція продовжує скорочуватися.

EN LESSER GREY SHRIKE

FR PIE-GRIÈCHE À POITRINE ROSE

ВИД СОРОКОПУД ЧОРНОЛОБИЙ (LANIUS MINOR)
РІД СОРОКОПУД (LANIUS)
РОДИНА СОРОКОПУДОВІ (LANIIDAE)
РЯД ГОРОБЦЕПОДІБНІ (PASSERIFORMES)

 Світлина: ВІКТОР ПАРХОМЕНКО

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

ЧЕПУРА ВЕЛИКА

ARDEA ALBA

EN GREAT EGRET

FR GRANDE AIGRETTE

Якби птахам роздавали винагороди за терплячість, то чепура отримала б чемпіонський титул. Ці білі чаплі можуть годинами стояти нерухомо і очікувати, коли з'явиться здобич. А потім блискавичний удар – і мишка чи рибка вже у дзьобі. Птахів легко відрізнити від інших видів завдяки великим розмірам та сніжно-білому забарвленню, і чорними ногами.

Мешкає чепура в очеретяних заростях вздовж озер і річок, на болотистих і заплавних місцинах, де поблизу є дерева і кущі. Комахи, амфібії, риба й миші – ось їхній головний раціон. У пошуках їжі чепури тримаються гусей і лебедів, які вищипують зелену траву: чаплі так легше потім ловити мишей.

Восени частина білих чепур відлітає у вирій, а частина залишається на зимівлю у місцях розмноження. На просторах Екопарку можна побачити цих птахів і узимку. Особливо чарівно вони виглядають на тлі білого снігу, присутністю якого чепури, мабуть, дивуються не менше, ніж ми. Гніздяться чепури великими колоніями, а пару створюють на сезон.

Гніздо будують обидва птахи у малодоступних місцях з драговиною. Яскраво-білі пташенята мають бути недосяжними для хижаків з суші. Саме тому чепурі для розмноження потрібні зарості очерету, захищені водою заглавних луків і водойм. В сезон виводиться одна кладка із 3-6 яєць. Їх подружжя висиджує по черзі. Через 25 днів вилуплюються пташенята, які через 40-50 днів вже можуть літати. Та лише 25% молодих птахів доживають до другого року життя.

В період спарювання у самця на спині відростають великі довгі пір'їни (до 50 см), які стирчать, наче промені, у різні боки. Це і є знамениті егретки. Ними прикрашали дамські капелюхи. І заради них в кінці XIX – початку XX століть білу чепуру майже винищили.

Головні загрози для птаха сьогодні: роботи з осушення боліт і оранки на луках, відведення природних угідь під будівництво і розважальні парки, спалювання очерету.

Свого часу ці чинники ледь не призвели до повного зникнення чепури великої з теренів Європи. Починаючи з 70-х років численні захисні заходи допомогли повільно відновити популяції чарівного птаха.

Тепер вид охороняється Бернською конвенцією (додаток 2), Конвенцією з міжнародної торгівлі вимираючими видами дикої фауни і флори (CITES), Директивою Європейського союзу охорони диких птахів (CEE).

ВИД ЧЕПУРА ВЕЛИКА, ВЕЛИКА БІЛА ЧАПЛЯ (EGRETTA ALBA)
РІД ЧЕПУРА (EGRETTA)
РОДИНА ЧАПЛЕВІ (ARDEIDAE)
РЯД ЛЕЛЕКОПОДІБНІ (CICONIIFORMES)

📷 Світлина: СЕРГІЙ МАЛОМУЖ

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

ШУЛІКА ЧОРНИЙ

MILVUS MIGRANS

EN BLACK KITE

FR MILAN NOIR

Чорний піар зіграв злий жарт з чорним шулікою. Багато власників свійських птахів поширюють чутки, що яструби – найбільша загроза їхньому бізнесу або хобі. Через це десятки шулік щороку жорстоко вбивають, інколи розтинаючи їх на стовпах для відлякування інших хижаків.

Правда ж у тому, що голуби або інші птахи – лише мізерна частина здобичі чорного шуліки. Харчується він переважно комахами та гризунами: вчені нарахували 300 видів, які входять до його раціону. До того ж, шуліку разом з сірими воронами, круками, сороками часто бачать на звалищах птахоферм, боєнь, біля людського житла, де можна знайти відходи, падло тварин. Отже, цей птах – один з найбільших захисників рослин від шкідників та ефективний санітар, якого треба всіляко берегти.

І перевагу чорний шуліка надає лісовим просторам, лісосмугам, гаям, бажано вологим, неподалік водойм, де можна знайти рибу, вполювати комах або гризунів, плазунів. У березні починаються шлюбні ігри та утворюються пари на багато років. Зазвичай, кожна пара має свої мисливські угіддя радіусом у 3-5 км від гнізда, а у більш посушливих місцях ділянки більші. Досить часто утворюються невеликі колонії, де гнізда знаходяться у 150-500 м одне від одного.

Гаме гніздо розташовують на старих високих деревах. Воно може бути власним або покинутим іншими птахами, хоча часту і замале для шулік 55-60 см, з розмахом крил 1,6-1,8 м, особливо для самок, що трохи більші за розмірами. Конструкція робиться не дуже акуратною, тож знизу залишається достатньо місця, щоб на «першому поверсі», просто під хижакми жили дві-три родини польових горобців. Яструби обов'язково оновлюють лоток і на початку травня відкладають 2-3 яйця, більшість з 30 діб кладку насиджує самка. Як часто буває у хижих птахів, молодші пташенята гинуть або стають поживою для старших, тому зазвичай виживають 1-2. Вони залишаються у гнізді майже 1,5 місяці, і ще тривалий час потому батьки підгодовують їх. У серпні-вересні невеликі зграї відлітають на зимівлю до Африки. Цікаво, що з 1998 р. близько 40 птахів помічені взимку у Криму.

Історія чорного шуліки схожа з долею багатьох видів пернатих: антропогенний тиск – вирубка лісів, меліорація, відстріл яструбів, забудова традиційних місць гніздування та полювання (як це сталося на Осокорках) – призвело до скорочення кількості птахів у 3-5 разів за останні 30 років. На всю Україну їх залишилося близько 2 тисяч особин. Тому сьогодні вид занесений до Червоної книги України, охороняється Бонською та Бернською конвенціями, Конвенцією CITES та Директивою ЄС про захист диких птахів.

ЧЕРВОНА
КНИГА
УКРАЇНИ

ВИД ШУЛІКА ЧОРНИЙ (MILVUS MIGRANS)
РІД ШУЛІКА (MILVUS)
РОДИНА ЯСТРУБОВІ (ACCIPITRIDAE)
РЯД СОКОЛОПОДІБНІ (FALCONIFORMES)

Світлина: ОЛЕГ РОЖКО

ПТАХИ АТЛАС БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЕКОПАРКУ ОСОКОРКИ

ЗАГРОЗИ ЗАБУДОВИ

Масова забудова заплавлених ділянок у м. Києві та його околицях здійснюється шляхом гідронамиву піску. Крім того, ніде не спостерігалось принаймні намагання вписати будівництво в природний ландшафт. Найцінніші компоненти заплавлених біотопів - системи заплавлених водойм, заплавлених луків та перезволожених лісів у результаті такого техногенного перетворення зникають назавжди. Все це є руйнівним для заплавлених ландшафтів і несе прямі та непрямі загрози як для біоти, так і безпосередньо для людини.

ЗАГРОЗИ ДЛЯ ЕКОСИСТЕМИ

- пряме знищення цінних і рідкісних оселищ, що охороняються відповідно міжнародних зобов'язань України (оселища, що віднесені до додатку 1 Резолюції 4 до Бернської Конвенції - «Смарагдові» оселища» та 6 оселища з додатку 1 Оселищної Директиви ЄС та, відповідно, знищення можливості поселення та розмноження цілої низки видів, що потребують охорони на міжнародному, державному чи регіональному рівнях - прямий вплив будівельних робіт на охоронні зони та біоту розташованих поряд об'єктів ПЗФ - зменшення площ природних комплексів в межах м. Києва, що супроводжуватиметься зниженням якості довкілля в межах міста та природоохоронного потенціалу територій

- зміна гідрологічного режиму оселищ, важливих для відтворення водної та коловодної флори та фауни; та перебудова чи руйнація структури екосистем на су-

міжних ділянках (у т.ч. територіях двох об'єктів ПЗФ);

- зміна якості вод (категорії трофності) у розташованих поряд водоймах двох об'єктів ПЗФ (насамперед оз. Тягле) в сторону погіршення за рахунок посилення антропогенної евтрофікації;

- втрата місць виплоду, нересту та нагулу водної та коловодної фауни та погіршення біоресурсних характеристик суміжних заплавлених ландшафтів об'єктів ПЗФ;

- зменшення біологічного різноманіття територій як за рахунок прямого знищення, так і за рахунок постійного впливу фактору неспокою, спричиненого житловою забудовою

- фрагментація природних ландшафтів, втрата цілісності екосистем, порушення міграційних шляхів;

ЗАГРОЗИ ДЛЯ ЛЮДИНИ

- погіршення якості міського середовища: сучасний стан використання територій в заплаві р. Дніпро в межах м. Києва характеризується економічними та екологічними порушеннями співвідношень площ територій, що використовуються для господарського призначення і територій природоохоронного, рекреаційного, оздоровчого характеру.

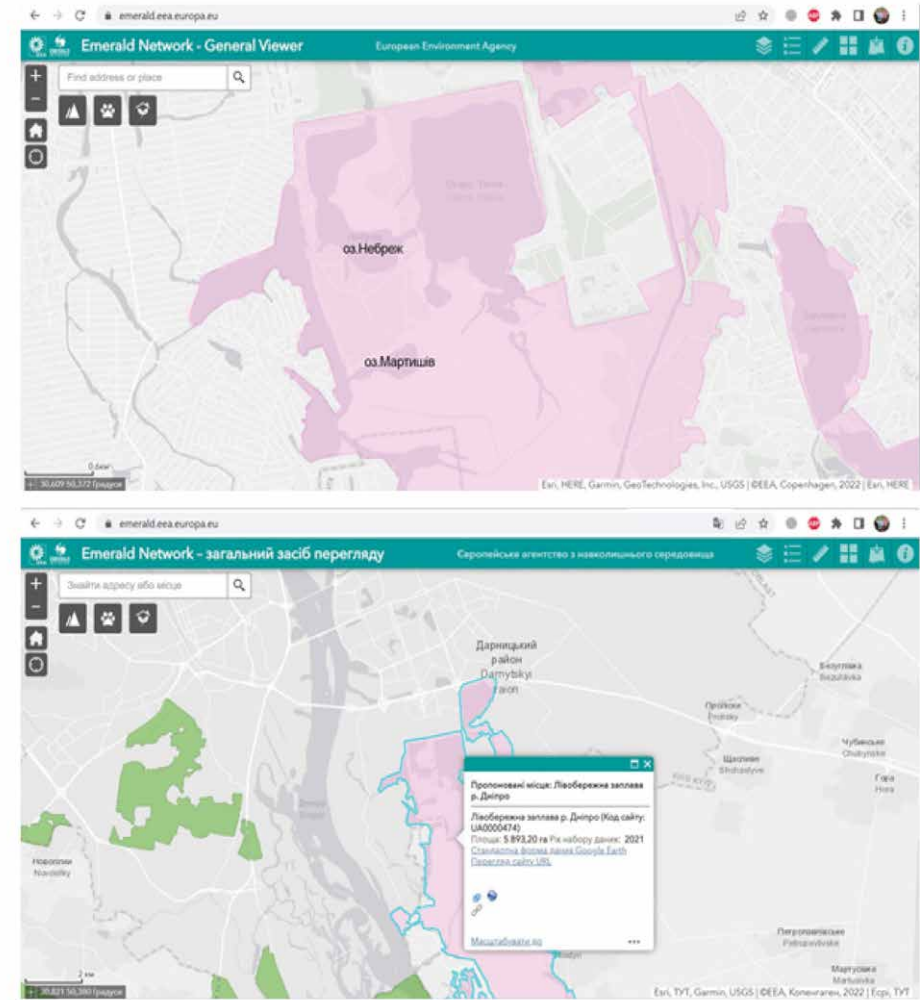
- втрата рекреаційно-оздоровчого та естетично-просвітницького ресурсу: різноманіття природних комплексів (заплавні ліси, лучно-степові ділянки) цінні з туристичної, пізнавальної та естетичної точки зору.

ЗАКЛЮЧЕННЯ

Будівельні чи будь які інші роботи в межах заплавних комплексів на південній межі Києва є неприпустимі. Вони призведуть до непоправних втрат цінних і рідкісних оселищ, рідкісних та типових видів водної та коловодної біоти.

Буде порушений гідрологічний режим та продукційний потенціал двох об'єктів ПЗФ місцевого значення (ландшафтні заказники «Озеро Тягле» та «Осокорківські луки»), розташованих в безпосередній близькості. Значно знизиться якість середовища проживання місцян, відбудеться втрата низки екосистемних послуг території

Директива 2004/35/ЄС під «шкодою, завдану до-вкіллю» чи «екологічною шкодою» розуміє шкоду, заподіяну біологічним видам чи оселищам, що перебувають під охороною, водним ресурсам та ґрунтам. Екологічна відповідальність має бути спрямована на вжиття заходів щодо запобігання настанню екологічної шкоди чи ліквідації наслідків екологічної шкоди, якщо така була заподіяна, та відновлення природних ресурсів до вихідного стану, який існував до заподіяння шкоди.

Малюнок 11. Схема території кандидата на смарагдовий об'єкт UA0000474 «Лівобережна заплава р. Дніпро» (<https://natura2000.eea.europa.eu/Emerald/SDF.aspx?site=UA0000474>)

Масова забудова заплавлних ділянок у м. Києві та його околицях здійснюється шляхом гідронамиву піску. Крім того, ніде не спостерігалось принаймні намагання вписати будівництво в природний ландшафт. Найцінніші компоненти заплавлних біотопів - системи заплавлних водойм, заплавлних луків та перезволожених лісів у результаті такого техногенного перетворення зникають назавжди. Все це є руйнівним для заплавлних ландшафтів і несе прямі та непрямі загрози як для біоти, так і безпосередньо для людини.

Код за схемою EUNIS*	Назва біотопу	Поширення	Охорона*		
			Бернська конвенція	Оселищна Директива ЄС	Зелена книга України
Водні та болотні оселища					
C1. 225	Оселища угруповань <i>Salvinia natans</i> (Floating [<i>Salvinia natans</i>] mats)	Мілководдя оз. Небреж та Мартишів	+		+
C1. 2411	Ділянки водойм, покриті лататтям (Waterlily beds)	Мілководдя оз. Небреж та оз. Мартишів			+
C1. 32	Вільноплаваюча рослинність евтрофних водойм	Тимчасові та постійні невелички водойми з східного та західного берегів озера	+	+	
C1. 33	Оселища вкоріненої напівзанурена рослинність евтрофних водойм (Rooted submerged vegetation of eutrophic waterbodies)	Мілководдя озера в межах заростей повітряно-водних рослин, південна затока	+		
				(3150*)	
					(155)
					(N°N° 68, 156, 157)
Код за схемою EUNIS*	Назва біотопу	Поширення	Охорона*		
			Бернська конвенція	Оселищна Директива ЄС	Зелена книга України

Код за схемою EUNIS*	Назва біотопу	Поширення	Охорона*		
			Бернська конвенція	Оселищна Директива ЄС	Зелена книга України
C2.33	Рослинність водотоків з повільною течією і мезотрофною водою	Протоки, що з'єднують водойми	+	+	
C2.34	Рослинність водотоків з повільною течією і евтрофною водою		+	(3260*)	
D5. 2	Осокові біотопи поза відкритою водою (Beds of large sedges normally without free-standing water)	На заплавлних заболочених ділянках	+		
Лучні оселища					
E1.99	Незімкнуті несередземноморські сухі ацидофільні й нейтрофільні трав'яні угруповання	Підвищені ділянки узбережжя між оз. Небреж та Мартишів	+	+	
E2.2	Рівнинні та низькогірні сінокісні луки		+	(2330*)	
E3.4	Вологі і мокрі евтрофні і мезотрофні луки.	Понижені ділянки рельєфу біля оз. Мартишів	+	+	
				(6510*)	
				(6440*)	

E5.41	Східні неморальні річкові береги із високотравними угрупованнями	Береги оз. Небреж та Мартишів	+	+	
E5.42	Східні неморальні високотравні угруповання вологих луків	Підвищені ділянки узбережжя між оз. Небреж та Мартишів	+	(6430*)	
Прирічкові та болотні чагарники					
F9.121	Прирічкові та болотні чагарники	Південні околиці оз. Небреж	+		

Код за за схемою EUNIS*	Назва біотопу	Поширення	Охорона*		
			Бернська конвенція	Оселищна Директива ЄС	Зелена книга України
Заплавні ліси					
G1.111	Східноєвропейські вербово-тополеві ліси	Південні та західні околиці оз. Небреж	+	+	(92A0*)

* Відповідно до:

- Оселища з додатку 1 Резолюції 4 до Бернської Конвенції – «Смарагдові» оселища» : <http://eunis.eea.europa.eu/habitats-codebrowser.jsp>;
- Оселища з додатку I до Директиви Ради 92/43/ЄЕС від 21 травня 1992 року про охорону природних середовищ існування та дикої флори і фауни: http://ec.europa.eu/environment/index_en.htm та додатку 1 у новій редакції (2010 року) до Резолюції 4 Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі, яка визначає природні оселища, що знаходяться під загрозою і потребують спеціальних заходів охорони, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1475213&Site=&BackColorInternet=B9BDEE&BackColorIntranet=FFCD4F&BackColorLogged=FFC679>
- Зелена книга України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0130-21#Text>

ДОДАТОК 1

Види рослин, що охороняються відповідно до законодавства України та ратифікованих міжнародних зобов'язань і зростають в межах території Екопарку Осокорки

	Укр. назва	Лат. назва	Охоронний статус*
1.	Пальчатокорінник м'ясочервоний	<i>Dactylorhiza incarnata</i>	ЧКУ, МСОП
2.	Півники сибірські	<i>Iris sibirica</i>	ЧКУ, Р, МСОП
3.	Водяний горіх плаваючий	<i>Trapa natans</i>	БК, МСОП, ЗКУ
4.	Сальвінія плаваюча	<i>Salvinia natans</i>	БК, ЗКУ, МСОП
5.	Верблюдка острівна	<i>Corispermum hyssopifolium</i>	Р
6.	Глечики жовті	<i>Nuphar lutea</i>	Р, ЗКУ, МСОП
7.	Конвалія лісова	<i>Convallaria majalis</i>	Р, МСОП
8.	Іжача голівка зринувши	<i>Sparganium emersum</i>	Р, МСОП
9.	Іжача голівка пряма	<i>Sparganium erectum</i>	Р, МСОП
10.	Латаття біле	<i>Nymphaea alba</i>	Р, ЗКУ, МСОП
11.	Лепеха	<i>Acorus calamus</i>	Р, МСОП
12.	Півники болотні	<i>Iris pseudacorus</i>	Р, МСОП
13.	Тирлич звичайний	<i>Gentiana pneumonanthe</i>	Р, МСОП
14.	Фіалка ставкова	<i>Viola stagnina</i>	Р

* Охоронний статус: ЧС МСОП – Міжнародний червоний список («Червона книга» МСОП), ЄЧС – Європейський червоний список, БК – вид, що охороняється Бернською конвенцією, БОК – вид, що охороняється Бонською конвенцією, СІТЕS – охоронний список риб конвенції СІТЕS, ЧКУ – вид внесено до Червоної книги України, Р – вид, рідкісний для м. Києва (входить до Переліку видів рослин, що підлягають особливій охороні на території м. Києва), охороняється за рішенням Київради № 219/940 від 19.06.2000 р. та за № 880/2290 від 23.12.2004 р. ЗКУ – види-домінанти угруповань за участю вида внесені до Зеленої книги України.

ДОДАТОК 2

Види тварин, що охороняються відповідно до законодавства України та ратифікованих міжнародних зобов'язань і зростають в межах території Екопарку Осокорки

	Укр. назва	Лат. назва	Охоронний статус*
КОМАХИ			
1.	Дозорець-імператор	<i>Anax imperator</i>	ЧКУ, МСОП
2.	Сфекс рудуватий	<i>Sphex funerarius</i>	ЧКУ
3.	Вусач мускусний	<i>Aromia moschata</i>	ЧКУ, БК, МСОП
РИБИ			
4.	Карась звичайний	<i>Carassius carassius</i>	ЧКУ, МСОП
5.	В'язь європейсько-сибірський	<i>Idus idus</i>	ЧКУ
6.	Гірчак звичайний	<i>Rhodeus sericeus</i>	БК
7.	Білізна європейська	<i>Aspius aspius</i>	БК
8.	Щипавка звичайна	<i>Cobitis taenia</i>	БК
9.	В'юн звичайний	<i>Misgurnus fossilis</i>	БК, МСОП
АМФІБІЇ			
10.	Ж. озерна	<i>Pelophylax ridibundus</i>	БК, МСОП
11.	Кумка звичайна	<i>Bombina bombina</i>	БК, МСОП
12.	Тритон гребінчастий	<i>Triturus cristatus</i>	БК, МСОП
Плазуни			
13.	Вуж звичайний	<i>Natrix natrix</i>	БК, МСОП
14.	Черепаша болотна	<i>Emys orbicularis</i>	БК, МСОП
15.	Ящірка прудка	<i>Lacerta agilis</i>	БК, МСОП
ПТАХИ			
16.	Баранець великий	<i>Gallinago media</i>	ЧКУ, БК, МСОП
17.	Гоголь	<i>Bucephala clangula</i>	ЧКУ, БК, БОК, МСОП
18.	Голуб-синяк	<i>Columba oenas</i>	ЧКУ, БК, МСОП

19.	Журавель сірий	<i>Grus grus</i>	ЧКУ, БК, БОК, МСОП
20.	Змієїд блакитноногий	<i>Circaetus gallicus</i>	ЧКУ, БК, МСОП
21.	Крех середній	<i>Mergus serrator</i>	ЧКУ, БК, БОК, МСОП
22.	Кулик-довгоніг	<i>Himantopus himantopus</i>	ЧКУ, БК, БОК, МСОП
23.	Кульон великий	<i>Numenius arquata</i>	ЧКУ, БК, БОК, МСОП
24.	Кулик-сорока	<i>Haematopus ostralegus</i>	ЧКУ, БК, МСОП
25.	Лебідь малий	<i>Cygnus bewickii</i>	ЧКУ, БК, БОК, МСОП
26.	Лунь лучний	<i>Circus pygargus</i>	ЧКУ, БК, МСОП
27.	Лунь степовий	<i>Circus macrourus</i>	ЧКУ, БК, БОК, МСОП
28.	Лунь польовий	<i>Circus cyaneus</i>	ЧКУ, БК, МСОП
29.	Лелека чорний	<i>Ciconia nigra</i>	ЧКУ, БК, БОК, МСОП
30.	Нерозень	<i>Mareca strepera</i>	ЧКУ, БК, БОК, МСОП
31.	Підорлик малий	<i>Clanga pomarina</i>	ЧКУ, БК, БОК, МСОП
32.	Пірникоза сірощока	<i>Podiceps grisegena</i>	БК, БОК, МСОП
33.	Скопа	<i>Pandion haliaetus</i>	ЧКУ, БК, БОК, МСОП
34.	Сорокопуд сірий	<i>Lanius excubitor</i>	ЧКУ, БК, МСОП
35.	Орлан-білохвіст	<i>Haliaeetus albicilla</i>	ЧКУ, БК, БОК, МСОП
36.	Шуліка чорний	<i>Milvus migrans</i>	ЧКУ, БК, БОК, МСОП
37.	Баклан великий	<i>Phalacrocorax carbo</i>	БК, МСОП
38.	Баранець звичайний	<i>Gallinago gallinago</i>	БК, МСОП
39.	Баранець малий	<i>Lymnocyptes minimus</i>	БК, МСОП
40.	Боривітер звичайний	<i>Falco tinnunculus</i>	БК, МСОП
41.	Бджолоїдка звичайна	<i>Merops apiaster</i>	БК, МСОП
42.	Бугайчик звичайний	<i>Ixobrychus minutus</i>	БК, БОК, Р, МСОП
43.	Вівсянка очеретяна	<i>Emberiza schoeniclus</i>	БК, МСОП
44.	Вівчарик весняний	<i>Phylloscopus trochilus</i>	БК, МСОП
45.	Вівчарик - ковалик	<i>Phylloscopus collybita</i>	БК, МСОП
46.	Вивільга звичайна	<i>Oriolus oriolus</i>	БК, МСОП
47.	Волове око	<i>Troglodytes troglodytes</i>	БК, МСОП
48.	Вільшанка	<i>Erithacus rubecula</i>	БК, МСОП
49.	Горихвістка чорна	<i>Phoenicurus ochruros</i>	БК, МСОП

50.	Грицик великий	<i>Limosa limosa</i>	БК, БОК, МСОП
51.	Деркач лучний	<i>Crex crex</i>	Р, БК, МСОП
52.	Дрізд білобровий	<i>Turdus iliacus</i>	БК, МСОП
53.	Дятел сирійський	<i>Dendrocopos syriacus</i>	БК, МСОП
54.	Дятел малий	<i>Dryobates minor</i>	БК, МСОП
55.	Дятел сивий	<i>Picus canus</i>	БК, МСОП
56.	Зозуля звичайна	<i>Cuculus canorus</i>	БК, МСОП
57.	Зяблик звичайний	<i>Fringilla coelebs</i>	БК, МСОП
58.	Кам'янка звичайна	<i>Oenanthe oenanthe</i>	БК, МСОП
59.	Канюк звичайний	<i>Buteo buteo</i>	БК, БОК, МСОП
60.	Квак	<i>Nycticorax nycticorax</i>	БК, МСОП
61.	Кобилочка річкова	<i>Locustella fluviatilis</i>	БК, МСОП
62.	Коловодник болотяний	<i>Tringa glareola</i>	БК, МСОП
63.	Коловодник звичайний	<i>Tringa totanus</i>	БК, МСОП
64.	Коловодник лісовий	<i>Tringa ochropus</i>	БК, МСОП
65.	Коноплянка	<i>Acanthis cannabina</i>	БК, МСОП
66.	Крех малий	<i>Mergus albellus</i>	БК, МСОП
67.	Крижень	<i>Anas platyrhynchos</i>	БК, МСОП
68.	Кропив'янка прудка	<i>Curruca curruca</i>	БК, МСОП
69.	Кропив'янка садова	<i>Sylvia borin</i>	БК, МСОП
70.	Кропив'янка сіра	<i>Curruca communis</i>	БК, МСОП
71.	Крутиголовка звичайна	<i>Jynx torquilla</i>	БК, МСОП
72.	Крячок білокрилий	<i>Chlidonias leucopterus</i>	Р, БК, БОК, МСОП
73.	Крячок білощокий	<i>Chlidonias hybrida</i>	БК, МСОП
74.	Крячок малий	<i>Sterna albifrons</i>	БК, БОК, МСОП
75.	Крячок річковий	<i>Sterna hirundo</i>	БК, БОК, МСОП
76.	Крячок чорний	<i>Chlidonias niger</i>	БК, БОК, МСОП
77.	Куріпка сіра	<i>Perdix perdix</i>	БК, МСОП
78.	Курочка водяна	<i>Gallinula chloropus</i>	БК, МСОП
79.	Ластівка сільська	<i>Hirundo rustica</i>	БК, МСОП
80.	Лебідь-шипун	<i>Cygnus olor</i>	БК, БОК, МСОП

81.	Лелека білий	<i>Ciconia ciconia</i>	БК, БОК, МСОП
82.	Лиска звичайна	<i>Fulica atra</i>	БК, МСОП
83.	Лунь очеретяний	<i>Circus aeruginosus</i>	БК, БОК, МСОП
84.	Мартин звичайний	<i>Chroicocephalus ridibundus</i>	БК, МСОП
85.	Мартин чорнокрилий	<i>Larus fuscus</i>	БК, МСОП
86.	Мухоловка строката	<i>Ficedula hypoleuca</i>	БК, БОК, МСОП
87.	Осоїд євразійський	<i>Pernis apivorus</i>	БК, БОК, МСОП
88.	Очеретянка лучна	<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	БК, МСОП
89.	Очеретянка велика	<i>Acrocephalus arundinaceus</i>	БК, МСОП
90.	Очеретянка ставкова	<i>Acrocephalus scirpaceus</i>	БК, МСОП
91.	Очеретянка чагарникова	<i>Acrocephalus palustris</i>	БК, МСОП
92.	Синиця велика	<i>Parus major</i>	БК, МСОП
93.	Синиця довгохвоста	<i>Aegithalos caudatus</i>	БК, МСОП
94.	Сойка звичайна	<i>Garrulus glandarius</i>	БК, МСОП
95.	Пастушок водяний	<i>Rallus aquaticus</i>	БК, МСОП
96.	Підсоколик великий	<i>Falco subbuteo</i>	БК, МСОП
97.	Пірнікоза мала	<i>Tachybaptus ruficollis</i>	БК, МСОП
98.	Пірнікоза сірощока	<i>Podiceps grisegena</i>	БК, МСОП
99.	Плиска біла	<i>Motacilla alba</i>	БК, МСОП
100.	Плиска жовта	<i>Motacilla flava</i>	БК, МСОП
101.	Погонич звичайний	<i>Porzana porzana</i>	БК, МСОП
102.	Погонич малий	<i>Porzana parva</i>	БК, МСОП
103.	Припутень	<i>Columba palumbus</i>	БК, МСОП
104.	Просянка	<i>Emberiza calandra</i>	БК, МСОП
105.	Ремез звичайний	<i>Remiz pendulinus</i>	БК, МСОП
106.	Рибалочка	<i>Alcedo atthis</i>	Р, БК, МСОП
107.	Сапсан	<i>Falco peregrinus</i>	БК, МСОП
108.	Синиця блакитна	<i>Cyanistes caeruleus</i>	БК, МСОП
109.	Синиця чорна	<i>Periparus ater</i>	БК, МСОП
110.	Синьошийка	<i>Luscinia svecica</i>	БК, БОК, МСОП
111.	Сич хатній	<i>Athene noctua</i>	БК, МСОП

112.	Соловейко східний	<i>Luscinia luscinia</i>	БК, МСОП
113.	Сорокопуд-жулан	<i>Lanius collurio</i>	БК, МСОП
114.	Сорокопуд чорнолобий	<i>Lanius minor</i>	БК, МСОП
115.	Тинівка лісова	<i>Prunella modularis</i>	БК, МСОП
116.	Трав'янка європейська	<i>Saxicola rubicola</i>	БК, МСОП
117.	Трав'янка лучна	<i>Saxicola rubetra</i>	БК, МСОП
118.	Турухтан	<i>Philomachus pugnax</i>	БК, МСОП
119.	Чайка чубата	<i>Vanellus vanellus</i>	БК, МСОП
120.	Чапля руда	<i>Ardea purpurea</i>	БК, МСОП
121.	Чапля сіра	<i>Ardea cinerea</i>	БК, МСОП
122.	Чепура велика	<i>Egretta alba</i>	БК, БОК, МСОП
123.	Чупура мала	<i>Egretta garzetta</i>	БК, МСОП
124.	Чечевиця євразійська	<i>Carpodacus erythrinus</i>	БК, МСОП
125.	Чиж лісовий	<i>Spinus spinus</i>	БК, МСОП
126.	Чирянка велика	<i>Spatula querquedula</i>	БК, МСОП
127.	Чирянка мала	<i>Anas crecca</i>	БК, МСОП
128.	Циглик звичайний	<i>Carduelis carduelis</i>	БК, МСОП
129.	Широконоска північна	<i>Spatula clypeata</i>	БК, МСОП
130.	Яструб малий	<i>Accipiter nisus</i>	БК, МСОП

ССАВЦІ

131.	Заєць сірий	<i>Lepus europaeus</i>	БК, МСОП
132.	Їжак білочеревий	<i>Erinaceus roumanicus</i>	БК, МСОП
133.	Кріт європейський	<i>Talpa europaea</i>	БК, МСОП
134.	Ласка	<i>Mustela nivalis</i>	БК, МСОП
135.	Мідиця звичайна	<i>Sorex araneus</i>	БК, МСОП
136.	Мишка лучна	<i>Micromys minutus</i>	БК, МСОП

* Охоронний статус: ЧС МСОП – Міжнародний червоний список («Червона книга» МСОП), ЄЧС – Європейський червоний список, БК – вид, що охороняється Бернською конвенцією, БОК – вид, що охороняється Бонською конвенцією, СІТЕS – охоронний список риб конвенції СІТЕS, ЧКУ – вид внесено до Червоної книги України, Р – вид, рідкісний для м. Києва (входить до Переліку видів рослин, що підлягають особливій охороні на території м. Києва), охороняється за рішенням Київради № 219/940 від 19.06.2000 р. ЗКУ – види-домінанти угруповань за участю вида внесені до Зеленої книги України .

ДЖЕРЕЛА

1. Вакулишин С. Топонімія Києва ХХ ст.- Київ: Центр ДЗК, 2014. – 260 с.

2. Парнікоза І.Ю. Київські острови та прибережні урочища на Дніпрі – погляд крізь віки. Ел. ресурс: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Kyiv/Islands/History.html>

3. Оселища з додатку 1 Резолюції 4 до Бернської Конвенції – «Смарагдові» оселища» : <http://eunis.eea.europa.eu/habitats-codebrowser.jsp>;

4. Оселища з додатку I до Директиви Ради 92/43/ЄС від 21 травня 1992 року про охорону природних середовищ існування та дикої флори і фауни: http://ec.europa.eu/environment/index_en.htm

5. Оселища додатку 1 у новій редакції (2010 року) до Резолюції 4 Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі, яка визначає природні оселища, що знаходяться під загрозою і потребують спеціальних заходів охорони, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jspid=1475213&Site=&BackColorInternet=B9BDEE&BackColorIntranet=FFCD4F&BackColorLogged=FFC679>

6. Природно-заповідний фонд України. Ел. ресурс: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf6-12.html>

7. Стандартна форма даних сайту Смарагдової мережі No UA0000474 «Лівобережна заплава Дніпра» <https://natura2000.eea.europa.eu/Emerald/SDF.aspx?site=UA0000474>

8. Червона книга України

Червона книга України. Рослинний світ / М-во охорони навколиш. природ. середовища України, Нац. акад. наук України; за ред. Я. П. Дідуха. – Київ: Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.

Червона книга України. Тваринний світ / М-во охорони навколиш. природ. середовища України, НАН України; під заг. ред. чл.-кор. НАН України І. А. Акімова. – Київ: Глобалконсалтинг, 2009. – 623 с.

9. Закон України «Про Червону книгу України». Ел. ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3055-14#Text>

10 Київська міська рада. Постанова «Перелік видів рослин, що підлягають особливій охороні на території м. Києва» (затверджена рішенням No 219/940 від 19.06.2000 р.) та «Про внесення змін та доповнень до рішення Київради від 19.06.00 No219/940» (затверджена рішенням від 23.12.2004 р. за No 880/2290) Ел. ресурс: http://www.botany.kiev.ua/doc/of_reg_sp.pdf та <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Kyiv/LysaGora/Appendices/Protected.html>

11. Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів 17 грудня 2020 року No 368 “Про затвердження переліків рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, та типових природних рослинних угруповань, які підлягають охороні і заносяться до Зеленої книги України, та природних рослинних угруповань, які вилучені із Зеленої книги України». Ел. ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0130-21#Text>

12. IUCN Red List of Threatened Species Ел. ресурс: <http://www.iucnredlist.org/>

13. Закон України Закону України «Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі». Ел. ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436/96-%D0%B2%D1%80#Text>

14. Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі. Берн, 19 вересня 1979 року. Ел. ресурс: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032#Text

15. Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин, підписана в 1979 році в Бонні (Німеччина). Ел. ресурс: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_136#Text

16. Закон України «Про приєднання України до Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин». Ел. ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/535-14#Text>

ДЖЕРЕЛА

17. Постанова Кабінету міністрів від 7 листопада 2012 р. № 1030 «Про розмір компенсації за незаконне добування, знищення або пошкодження видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, а також за знищення чи погіршення середовища їх перебування (зростання)». Ел. ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1030-2012-%D0%BF#Text>

18. Директива 2004/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_965#Text).

19. НАН УКРАЇНИ.

ДЕРЖАВНА УСТАНОВА «ІНСТИТУТ ЕВОЛЮЦІЙНОЇ ЕКОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ»

Звіт про науково-дослідну роботу «Наукове обґрунтування необхідності створення об'єкта ПЗФ на Лівому березі Дніпра на південь від житлового масиву Осокорки та організації його територій», наук.керівник к.б.н., с.н.с., Зуб Л.М., Київ, 2023 р.

Ландшафтний природний парк «Екопарк Осокорки»
м.Київ, Україна